

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПЕРЕПЕЛИНСЬКА ОЛЕНА СЕРГІЇВНА

УДК 347.191.11+347.999:340.123

ДИСЕРТАЦІЯ

**НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБИТРАЖУ**

Спеціальність 081 – Право
Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ / Перепелинська О. С. /

Науковий керівник:
Гайдулін Олександр Олександрович,
доктор юридичних наук,
професор

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Перепелинська О. С. Нормотворча діяльність саморегулівних організацій у сфері міжнародного комерційного арбітражу – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, Київ, 2025.

Необхідність науково-правового дослідження нормотворчої діяльності саморегулівних організацій у сфері міжнародного комерційного арбітражу зумовлена самою природою цієї сфери як особливого виду автономного правопорядку (*ordre juridique arbitral*). Цей правопорядок формується широкою прецедентною практикою (*case law*), яка постійно узагальнюється та активно осмислюється на рівні саморегулівних неурядових (*non-government*) організацій підприємців, практикуючих та академічних юристів.

Актуальність цієї наукової роботи посилюється через те, що доктринальна розробленість концепції саморегулювання виявляється недостатньою саме у сфері арбітражу, на відміну від дослідженості загальних питань саморегулювання, наприклад, у господарській діяльності. Водночас широка практика нормотворчої діяльності саморегулівних організацій, нагромаджена у сфері арбітражу, потребує наукового узагальнення та концептуалізації.

Зокрема, з урахуванням вимог Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у процесі гармонізації законодавства України з правом ЄС, Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 р. № 308-р. схвалено Концепцію реформування інституту саморегулювання в Україні, на основі якої розроблений проект Закону України «Про саморегулівні організації», який

знаходиться в процесі ухвалення у ВР України. З набуттям чинності цим Законом необхідне ретельне опрацювання, пов'язаних з ним нормативно-правових актів та актів управління. Цьому може істотно сприяти дане дисертаційне дослідження.

Виходячи з цього, обрана основна *мета роботи* – виявити нормотворчий потенціал саморегулівних організацій у контексті формування автономного арбітражного правопорядку та розробити на цій основі пропозиції щодо оптимізації їхньої діяльності з урахуванням міжнародного, іноземного та вітчизняного досвіду.

Визначено *об'єкт дослідження* – процес нормотворчої діяльності саморегулівних організацій у сфері міжнародного комерційного арбітражу в контексті автономного арбітражного правопорядку.

Виокремлено *предмет дослідження* – норми «м'якого права» та стандарти поведінки, втілені в актах саморегулювання, як результатах нормотворчої діяльності різних міжнародних, іноземних та вітчизняних неурядових організацій у сфері міжнародного комерційного арбітражу.

Дисертація складається зі вступу, 2 розділів, 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, 3 додатків. У першому розділі розглянуті ідейні засади та історичні передумови саморегулювання та нормотворчої діяльності саморегулівних організацій у сфері арбітражу. Зокрема піддано аналізу загальнотеоретичні концепти правового регулювання, саморегулювання та нормотворчості в праві; еволюція концепту саморегулювання у сфері арбітражу в контексті формування громадянського суспільства; поняття та види саморегулівних організацій, форми їхньої нормотворчості в сучасній доктрині та законодавстві. У другому розділі досліджується міжнародний, зарубіжний та вітчизняний досвід формування та розвитку нормотворчості саморегулівних організацій у сфері арбітражу. Окремо вивчено: нормотворчу діяльність міжнародних неурядових громадських організацій, що діють у сфері арбітражу (на прикладі Міжнародної асоціації юристів – МАЮ); досвід та нормотворчий потенціал сучасних іноземних

неурядових організацій юристів, арбітрів та підприємців: (на прикладі Королівського інституту арбітрів у Великій Британії); стан та вдосконалення нормотворчості вітчизняних саморегульвних організацій юристів та підприємців, що діють у сфері арбітражу (на прикладі Української Арбітражної Асоціації – УАА).

За результатами дослідження виокремлюються три групи висновків: (1) загальні висновки в методологічному та теоретико-історичному планах; (2) концептуальні висновки щодо суті нормотворчої діяльності саморегульвних організацій; (3) праксеологічні висновки щодо вдосконалення нормотворчої діяльності у сфері арбітражу.

Реалізація задуму дослідження більш повно розгортається в багатьох положеннях, що мають різний ступінь наукової новизни.

Загалом *наукова новизна* одержаних результатів полягає головним чином у тому, що дисертація є першим цивілістичним дослідженням в Україні, яке присвячене саморегулюванню в арбітражі.

Так, уперше принципово переглянуто зміст поняття «арбітражна юрисдикція» і піддано конструктивній критиці доцільність його використання для характеристики правової природи арбітражу. На цій основі запропоновано розглядати регулювання та саморегулювання в межах «арбітражного правопорядку» (*ordre juridique arbitral*), концептуально обґрунтованого представниками французької школи міжнародного арбітражу. У зв'язку з цим, недоречними визнані також спроби використання поняття «арбітражна юрисдикція» конкуруючим щодо державної юрисдикції.

У вітчизняній доктрині арбітражу вперше запропоновано використовувати низку раніше не операціоналізованих іноземних термінів і понять, таких як: «арбітражний правопорядок» (*Arbitral Legal Order*), «арбітражне прецедентне право» (*Arbitral Case Law*), «юридичність арбітражу» (*Juridicity of Arbitration*), «метод регулювання на основі транснаціональних правил» (*Transnational Rules Method*),

«квазізаконодавче формулювання правил» (*the quasi-legislative formulation of rules*), за допомогою яких у дисертації вдалося отримати істотне прирощення нового знання про природу та сутність нормотворчості саморегульованих організацій у сфері арбітражу з нетрадиційних для вітчизняного правознавства методологічних позицій.

Сформульовано специфіку саморегульованих організацій у сфері арбітражу, яка виявляється у тому, що саморегульованими організаціями є не самі арбітражні трибунали чи арбітражні інституції (установи), а найчастіше – організації, при яких такі арбітражні інституції (установи) утворюються. При цьому у роботі обґрунтовано, що залежно від цілей саморегульованої нормотворчості таких організацій слід розмежовувати поняття *нормативного саморегулювання*, результати якого переважно втілюються на рівні арбітражного провадження, та *інституційного саморегулювання*, яке переважно актуалізується під час здійснення процедур керування «материнською» організацією «дочірньою» арбітражною інституцією (установою). Водночас у випадку, коли арбітражна установа є окремою юридичною особою (наприклад, SIAC, HKIAC, LCIA), функції інституційного саморегулювання виконують керівні органи такої арбітражної установи (як правило колегіальні).

Уперше запропоновано класифікацію актів м'якого права (*soft law*), створених саморегульованими організаціями у сфері арбітражу, залежно від їхньої обов'язковості (квазіюридичної сили). Зокрема, до таких актів віднесено: (1) декларативні акти привернення уваги до актуальних проблем арбітражної теорії та практики; (2) інтерпретаційні акти у сфері арбітражу; (3) рекомендаційні акти у формі: (а) загальних оцінок (оглядів) стану арбітражної практики, а також (б) позиції та рекомендації з окремих питань арбітражної практики; (4) локальні акти обмеженої обов'язковості, до яких віднесено морально-етичні кодекси різних категорій осіб в арбітражі, а також окремі стандарти поведінки учасників арбітражу; (5) нормопроектні акти *hard law* на основі практики реалізації норм *soft law*. Це має значно сприяти конкретизації результатів нормотворчості

саморегульованих організацій з огляду на їхню експлуативність.

На основі цих нових підходів було істотно удосконалено доктринальні оцінки правових інструментів, розроблених самою міжнародною арбітражною спільнотою без участі держави, в бік їхньої конкретизації. Констатується, що такі інструменти націлені на саморегулювання, консолідацію та автономізацію арбітражу шляхом створення певних універсальних правил. Провідну роль у цьому процесі виконують міжнародні саморегульовані неурядові організації, адже саме вони дають можливість користувачам арбітражу автономно унормувати ті питання, у яких зацікавлена сама міжнародна арбітражна спільнота.

Як наслідок дістало подальшого розвитку: (1) підходи до вивчення передового досвіду нормотворчої діяльності міжнародних та іноземних неурядових організацій як ефективний метод саморегулювання в арбітражі; (2) узагальнення досвіду нормотворчості саморегульованих організацій у низці малодосліджених в Україні сфер; (3) доктринальні підходи до аналізу інституційної структури та діяльності міжнародних та іноземних саморегульованих організацій, що дозволило встановити, що такі організації мають не лише важливий досвід перегляду власних інструментів актів м'якого права, але й відповідні інституційні і правові механізми для періодичного здійснення такого перегляду та інструменти збору даних про його ефективність, що забезпечує гнучкість та оперативність саморегулювання, його відповідність потребам арбітражної практики та новітнім викликам; (4) пошук найбільш ефективних форм і методів нормотворчої діяльності саморегульованих організацій в контексті вдосконалення арбітражного правопорядку України через їхню участь у громадських обговореннях проектів законів чи інших нормативно-правових актів та у формуванні судової практики.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані: (1) у *законотворчій діяльності* в процесі оптимізації арбітражного, цивільного та господарського процесуального законодавства,

вдосконалення актів саморегулювання окремих громадських організацій та приведення їх у відповідність із Законом України «Про саморегулівні організації» після набуття ним чинності; (2) у науково-дослідницьких цілях для формування підґрунтя наступних наукових розвідок у сфері саморегулювання арбітражу.

Ключові слова: АВС; автономний арбітражний правопорядок; альтернативні способи вирішення спорів; арбітраж; міжнародний комерційний арбітраж; м'яке право; неурядові організації; нормотворчість; саморегулювання; саморегулівні організації; стандарти поведінки; юрисдикція.

SUMMARY

Perepelynska O. S. Rulemaking activity of self-regulatory organizations in the field of international commercial arbitration – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. The Academician F. H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Kyiv, 2025.

The need for a scientific and legal research of the rulemaking activities of self-regulatory organizations in the field of international commercial arbitration is driven by the very nature of this domain as a distinct form of autonomous legal order (*ordre juridique arbitral*). This legal order is formed by extensive case law, which is continuously systematized and actively analyzed at the level of self-regulatory non-government organizations of entrepreneurs, practicing lawyers, and academics.

The relevance of this research is further underscored by the fact that the doctrinal development of the self-regulation concept remains insufficient specifically in the arbitration sphere, unlike the broader study of general self-regulation issues, including those related to commercial activities. At the same time, the accumulated extensive practice of rulemaking activities within arbitration-related self-regulatory organizations

requires scientific generalization and conceptualization.

In particular, given the requirements of the Association Agreement between Ukraine and the European Union concerning the implementation of the Good Governance concept in the process of harmonizing Ukrainian legislation with EU law, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved the Concept for Reforming the Institute of Self-Regulation in Ukraine by Decree No. 308-r dated 10 May 2018. Based on this concept, a draft Law of Ukraine “On Self-Regulatory Organizations” has been developed and is currently undergoing the adoption process in the Verkhovna Rada of Ukraine. Once this law enters into force, thorough elaboration of related regulatory and administrative acts will be necessary. This dissertation research is expected to significantly contribute to that effort.

Based on this, the primary *aim and tasks of the study* is to identify the rulemaking potential of self-regulatory organizations in the context of forming an autonomous arbitral legal order and to develop proposals for optimizing their activities, taking into account international, foreign, and domestic experience.

The object of research is defined as the process of rulemaking activities of self-regulatory organizations in the field of international commercial arbitration within the framework of the autonomous arbitral legal order.

The subject of investigation includes soft law rules and standards of conduct set out in self-regulation acts, as outcomes of rule-making activities by various international, foreign, and domestic non-governmental organizations in the field of international commercial arbitration.

The dissertation consists of an introduction, two sections, six subsections, conclusions, a list of sources used, and addenda. The first section examines the ideological foundations and historical prerequisites of self-regulation and rulemaking activities of self-regulatory organizations in arbitration. It includes an analysis of general theoretical concepts of legal regulation, self-regulation, and rulemaking in law; the evolution of the self-

regulation concept in arbitration in the context of civil society development; the definition and types of self-regulatory organizations; and the forms of their rulemaking activities in modern legal doctrine and legislation. The second section explores international, foreign, and domestic experiences in the formation and development of rulemaking by self-regulatory organizations in arbitration. Specific areas of research include the rulemaking activities of international non-governmental organizations operating in arbitration (e.g., the International Bar Association - IBA); the experience and rulemaking potential of modern foreign non-governmental organizations of lawyers, arbitrators, and entrepreneurs (e.g., the Chartered Institute of Arbitrators in the UK); and the state and improvement of rulemaking in domestic self-regulatory organizations of lawyers and entrepreneurs in arbitration sphere (e.g., the Ukrainian Arbitration Association - UAA).

Based on the results of the research, three groups of conclusions are made: (1) general conclusions in methodological and theoretical-historical terms; (2) conceptual conclusions regarding the essence of the rulemaking activities of self-regulatory organizations; (3) praxeological conclusions on improving rulemaking activities in the field of arbitration.

The realization of the research concept is more fully developed through various provisions with differing degrees of scientific novelty.

Overall, the *scientific novelty* of the obtained results lies primarily in the fact that this dissertation is the first civil law research in Ukraine dedicated to self-regulation in arbitration.

For the first time, the content of the term “arbitration jurisdiction” has been fundamentally reconsidered and its suitability for describing the legal nature of arbitration has been critically assessed. Based on this, it is proposed to examine regulation and self-regulation within the framework of the “arbitral legal order” (*ordre juridique arbitral*), a concept substantiated by representatives of the French school of international arbitration. Thus, attempts to use the term “arbitration jurisdiction” as a

competitor to state jurisdiction are deemed inappropriate.

Within the national doctrine of arbitration, several previously unoperationalized foreign terms and concepts have been introduced for the first time, including: “Arbitral Legal Order”, “Arbitral Case Law”, “Juridicity of Arbitration”, “Transnational Rules Method”, and “the quasi-legislative formulation of rules”. The introduction of these concepts has significantly expanded new knowledge about the nature and essence of the rulemaking activities of self-regulatory organizations in arbitration from methodological positions that are unconventional for Ukrainian legal scholarship.

A pioneering approach has been proposed to define the key specificity of self-regulatory organizations in the field of arbitration, emphasizing that self-regulatory organizations are not the arbitral tribunals or arbitration institutions themselves, but rather the organizations within which such arbitration institutions are established. Given the civil law focus of this research, self-regulatory rulemaking should be distinguished from institutional self-regulation, which has a predominantly administrative-legal nature, with primary attention devoted to normative self-regulation.

For the first time, a classification of soft law acts created by self-regulatory organizations in the field of arbitration has been proposed based on their level of binding effect (quasi-legal force). These acts include: (1) declarative acts drawing attention to pressing issues in arbitration theory and practice; (2) interpretative acts in the field of arbitration; (3) recommendatory acts in the form of: (a) general assessments (reviews) of the state of arbitration practice, as well as (b) positions and recommendations on specific issues of arbitration practice; (4) local acts with limited binding effect, including moral and ethical codes for different categories of actors in arbitration, as well as specific standards of conduct for participants in arbitration; (5) hard law draft acts based on the implementation of soft law rules. This classification is expected to significantly refine the outcomes of rulemaking activities by self-regulatory organizations, considering their practical applicability.

Based on these new approaches, doctrinal assessments of legal instruments

developed by the international arbitration community without state involvement have been substantially improved, leading to greater specificity. It is recognized that such instruments are aimed at self-regulation, consolidation, and the autonomy of arbitration from state regulation across various jurisdictions by establishing certain universal rules. These rules can be equally applied in countries with different legal traditions. International self-regulatory non-governmental organizations play a leading role in this process, as they enable arbitration users to collaborate on a neutral platform, allowing autonomous regulation of issues that concern the international arbitration community itself.

As a result, several areas have been further developed: (1) approaches to studying the best practices of leading international and foreign self-regulatory organizations' rulemaking practices as an effective method of self-regulation in arbitration; (2) generalization of self-regulatory organizations' rulemaking experience in a range of areas that have been underexplored in Ukraine; (3) doctrinal approaches to analyzing the institutional structure and activities of international and foreign self-regulatory organizations, which made it possible to establish that such organizations not only possess valuable experience in reviewing their own soft law instruments but also have institutional and legal mechanisms for conducting such reviews periodically, along with tools for collecting data on their effectiveness—thus ensuring flexibility and responsiveness of self-regulation to the needs of arbitration practice and emerging challenges; (4) identifying the most effective forms and methods of rulemaking activities for self-regulatory organizations, in the context of improving Ukraine's arbitral legal order through participation in public discussions of draft laws and regulatory acts, as well as in shaping judicial practice.

The practical significance of the obtained results lies in the fact that the findings can be applied: (1) *in legislative activities* to optimize arbitration, civil, and commercial procedural legislation, improve self-regulatory acts of specific non-governmental organizations, and align them with the Law of Ukraine “On Self-Regulatory Organizations” after its enactment; (2) *in academic research*, providing a foundation

for further scholarly studies of arbitration self-regulation.

Keywords: ADR; autonomous arbitral legal order; alternative methods of disputes resolution; arbitration; international commercial arbitration; soft law; non-governmental organizations; rulemaking; self-regulation; self-regulatory organizations; standards of conduct; jurisdiction.

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Перепелинська О. С. Нормотворча діяльність королівського інституту арбітрів (Chartered Institute of Arbitrators – CIArb): просування кращих міжнародних стандартів у сфері міжнародного арбітражу. *Юридична Україна*. 2025. № 1. С. 18–26. DOI: 10.37749/2308-9639-2025-1(265)-3; URI: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1049>.

2. Гайдулін О. О., Перепелинська О. С. Нормотворчість саморегульованих організацій: сутність, зміст та форми. *Юридична Україна*. 2024. № 12. С. 6–17. DOI: 10.37749/2308-9639-2024-12(264)-1; URI: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1053>.

3. Гайдулін О. О., Перепелинська О. С. Концепт арбітражного правопорядку (*ordre juridique arbitral*) як альтерверсія арбітражної юрисдикції (*arbitral jurisdiction*). *Юридична Україна*. 2024. № 9. С. 50–64. DOI: 10.37749/2308-9639-2024-9(261)-7; URI: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1051>.

4. Гайдулін О. О., Перепелинська О. С. Санкції до сторін арбітражного розгляду для запобігання виведенню капіталів за межі України: нові виклики публічним інтересам в умовах воєнного стану. *Приватне право і підприємництво: збірник наукових праць*. 2024. Випуск 24, частина 1. С. 16–21. DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.2>.

5. Перепелинська О. С. Концептуальне розмежування термінів

«регулювання» та «саморегулювання». *Приватне право і підприємництво: збірник наукових праць*. 2024. Випуск 24, Частина 2. С. 170–175. DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.66>.

6. Перепелинська О. С. Нормотворча діяльність Міжнародної асоціації юристів (МАЮ): досвід сприяння саморегулюванню у сфері міжнародного арбітражу. *Юридична Україна*. 2024. № 11. С. 69–78. DOI: 10.37749/2308-9639-2024-11(263)-7; URI: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1048>.

7. Перепелинська О. Напрями для вдосконалення процесуального законодавства України у сфері судового сприяння та контролю щодо міжнародного комерційного арбітражу. *Право України*. 2014. № 12. С. 37–43; URL: <https://bit.ly/3HLh23w>.

8. Perepelynska O. Chapter 16: Prima facie establishment of a case. *Provisional and Emergency Measures in International Arbitration* / Ed. by J. Fouret. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2023. P. 331-341. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781802205497.00027>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Перепелинська О. С. Типологія саморегулювальних організацій: орієнтири для європеїзації українського законодавства. *Сучасні виклики для приватного права України: європеїзація, диджиталізація, війна: збірник наук. праць за результатами Другої Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ–Хмельницький, 13 грудня 2024 р.)*. Київ : НДІ приватного права ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2024. С. 39–41.

10. Перепелинська О. С. Доктринальні та легальні визначення саморегулювальних організацій через призму нормотворчості. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали LVI-ої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Афіни, Греція, 07 травня 2025 р.)* / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка.: ВАДНД, 2025. С. 42–45.

11. Перепелинська О. С. Корпоративні (морально-етичні) кодекси в системі актів нормотворчості: реалізація особистого права на саморегулювання. *Проблеми правового регулювання забезпечення особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород – Піза, 10 травня 2025 р.) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. проф. С.Б. Булеци, проф. М. В. Менджул. Ужгород, 2025. С. 120–122.

12. Перепелинська О. С. Процесуальні договори – засоби саморегулювання в арбітражі: оновлення концепту правозастосування в європейському контрактному праві. *Україна та Європейський Союз: регулювання договірних відносин у післявоєнному суспільстві*: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 6 червня 2025 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. С. 65–68.

13. Перепелинська О. С. Основні міжнародні неурядові організації як об'єкти вивчення саморегулювання в арбітражі. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали LVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Клуж-Напока, Румунія, 07 червня 2025 р.) / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. ВАДНД, 2025. С. 74–77.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

14. Перепелинська О. Реформа процесуального законодавства на підтримку міжнародного арбітражу: нові можливості для користувачів. *Юрист&Закон*. 2018. № 1. URL: <https://bit.ly/43PWNKI>.

15. Перепелинська О. Пропозиції УАА щодо законодавчого регулювання судової підтримки міжнародного арбітражу в Україні. *Юридична газета*. 2015. № 46 (492). URL: <https://bit.ly/3CYyzDe>.

16. Перепелинська О. Пропозиції УАА щодо проекту судової реформи. *Юридична газета*. 2014. № 37–38. С. 18–19. URL: <https://bit.ly/41epuqu>.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	16
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1 ІДЕЙНІ ЗАСАДИ ТА ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ САМОРЕГУЛЮВАННЯ ТА НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	32
1.1 Загальнотеоретичні концепти правового регулювання, саморегулювання та нормотворчості в праві.....	32
1.2 Еволюція концепту саморегулювання у сфері арбітражу в межах європейської культурно-правової традиції	56
1.3 Поняття та види саморегулівних організацій, форми їхньої нормотворчості в сучасній доктрині та законодавстві	80
РОЗДІЛ 2 ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК НОРМОТВОРЧОСТІ САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЩО ДІЮТЬ У СФЕРІ АРБІТРАЖУ: МІЖНАРОДНИЙ, ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД	112
2.1 Нормотворча діяльність міжнародних неурядових громадських і бізнес-організацій, що діють у сфері арбітражу (на прикладі Міжнародної асоціації юристів – МАЮ)	112
2.2 Сучасні іноземні неурядові організації арбітражних спеціалістів: досвід та нормотворчий потенціал (на прикладі Королівського інституту арбітрів у Великій Британії)	131
2.3 Стан та вдосконалення нормотворчості вітчизняних саморегулівних організацій юристів та підприємців, що діють у сфері арбітражу (на прикладі Української Арбітражної Асоціації – УАА)	150
ВИСНОВКИ	174
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	192
ДОДАТОК А Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про апробацію результатів дисертації.....	246
ДОДАТОК Б Відомості про впровадження результатів дисертації.....	250
ДОДАТОК В Основні акти нормотворчої діяльності Української Арбітражної Асоціації	260

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ABC або ADR	Альтернативне вирішення спорів – alternative dispute resolution
АПУ	Всеукраїнська громадська організація «Асоціація правників України»
АТА	Арбітражне товариство Америки – Arbitration Society of America
ВРУ	Верховна Рада України
ВССУ	Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
ГС	Громадянське суспільство
Законопроект № 6232	Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів № 6232 від 23 березня 2017 року
Законопроект 2015	Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо питань судового сприяння міжнародному комерційному арбітражу)», підготовлений УАА та ICC Ukraine в 2015 році
Законопроект 7025	Проект Закону про саморегулівні організації № 7025 від 4 лютого 2022 року
Законопроект УАА 2014 року	Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо питань судового контролю та підтримки міжнародного комерційного арбітражу)», підготовлений УАА в 2014 році
Законопроект УАА 2019 року	Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань вдосконалення арбітражного

	законодавства України, судового контролю та підтримки міжнародного комерційного арбітражу», підготований УАА у 2019 році
Звіт	Звіт про рецесію інструментів м'якого права Міжнародної асоціації юристів у сфері арбітражу 2016 року
ГПК	Господарський процесуальний кодекс України
МАК при ТПП України або МАК	Морська арбітражна комісія при Торгово-промисловій палаті України
МКАС при ТПП України або МКАС	Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України
НААУ	Національна асоціація адвокатів України
НУО або NGO	Неурядові організації – Non-governmental organizations
ОГС або CSOs	Організації громадянського суспільства – Civil society organisations
Правила щодо доказів	Правила Міжнародної асоціації юристів щодо отримання доказів у міжнародному арбітражі 1999 року, 2010 року, 2020 року
Рекомендації щодо конфлікту інтересів	Рекомендації Міжнародної асоціації юристів щодо конфлікту інтересів у міжнародному арбітражі 2004 року, 2014 року, 2024 року
Рекомендації щодо представництва сторін	Рекомендації Міжнародної асоціації юристів щодо представництва сторін у міжнародному арбітражі 2013 року
Рекомендації CIArb	Рекомендації щодо арбітражної практики CIArb – The CIArb's Arbitration Practice Guidelines

Робоча група I	Робоча група Української Арбітражної Асоціації, мета діяльності якої – вдосконалення діючого законодавства України у сфері міжнародного арбітражу та третейського розгляду задля подальшого їх розвитку в Україні, формування проарбітражної практики державних судів, яка підтримує ці альтернативні способи вирішення спорів, та створення позитивного іміджу України як юрисдикції, дружньої до арбітражу
СРО або SRO	Саморегулівна організація – Self-regulatory organization
ТПП України	Торгово-промислова палата України
УАА	Громадська організація «Українська Арбітражна Асоціація»
ЦПК	Цивільний процесуальний кодекс України
ААА	American Arbitration Association – Американська арбітражна асоціація
АSА	Swiss Arbitration Association – Швейцарська Арбітражна Асоціація
CEIA	El Club Español e Iberoamericano del Arbitraje – Іспанський та Ібероамериканський Арбітражний Клуб
CIArb	Chartered Institute of Arbitrators – Королівський інститут арбітрів
DIS	Die Deutsche Institution für Schiedsgerichtsbarkeit e.V. – Німецький арбітражний інститут
FOFPA	The Federation of Oils, Seeds and Fats Associations – Федерація торгівлі олійними культурами та жирами
GAFTA	The Grain and Feed Trade Association – Асоціація торгівлі зерном і кормами
HKIAC	Hong Kong International Arbitration Centre – Гонконгський міжнародний арбітражний центр

IBA або МАЮ	International Bar Association – Міжнародна асоціація юристів
ICC або МТП	International Chamber of Commerce – Міжнародна торгова палата
ICC Ukraine	Український Національний Комітет Міжнародної Торгової Палати
ICCA	International Council for Commercial Arbitration – Міжнародна рада з комерційного арбітражу
ILA	International Law Association – Асоціація міжнародного права
LCIA	London Court of International Arbitration – Лондонський міжнародний арбітражний суд
NFA	National Futures Association (USA) – Національна ф'ючерсна асоціація (США)
PSC	Practice and Standards Committee of the Chartered Institute of Arbitrators – Комітет з практики та стандартів Королівського інституту арбітрів
SCC	Stockholm Chamber of Commerce – Торгова палата Стокгольму
SEC	U.S. Securities and Exchange Commission – Комісія США з цінних паперів і бірж
SIAC	Singapore International Arbitration Centre – Сінгапурський міжнародний арбітражний центр
UNCITRAL або ЮНСІТРАЛ	The United Nations Commission on International Trade Law – Комісія Організації Об'єднаних Націй з права міжнародної торгівлі

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність теми дослідження продиктована самою природою міжнародного комерційного арбітражу як особливого виду *саморегульованого автономного правового порядку (ordre juridique arbitral)* [272]. Цей арбітражний правопорядок формується широкою прецедентною практикою (*case law*), яка узагальнюється та осмислюється на рівні наукової та нормотворчої діяльності неурядових (*non-government*) організацій підприємців, практикуючих та академічних юристів, що працюють у сфері міжнародного комерційного арбітражу, третейського судочинства, медіації тощо [147]. У зв'язку з цим особливий науковий інтерес викликає те, яким чином акти саморегулювання таких організацій функціонують як джерела арбітражу і як вони впливають на арбітражну практику, зокрема прецедентну.

Тема дослідження розкривається в більш широкому теоретичному контексті розмежування концептів «правового регулювання» та «саморегулювання в праві». Ця проблематика, яка визнається у сучасному правовому дискурсі надзвичайно актуальною в теоретичному плані, сформувалася на ґрунті узагальнення суперечливої сучасної світової та вітчизняної судової та арбітражної практики, передусім у сфері міжнародного приватного права [123, с. 171]. Від того, де саме пролягатиме межа між державним втручанням і автономією особистості, зрештою залежить визначення того, які спори, підсудні державним судам, можуть бути передані на вирішення в арбітраж, що є визначальним для встановлення арбітрівності певного спору [117], а також для подальшого розвитку та легітимності арбітражу, зумовлених сучасними викликами [341; 16].

З урахуванням вимог Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [170] щодо реалізації концепції *Good governance* («доброго врядування») у процесі гармонізації законодавства України з правом ЄС Розпорядженням

Кабінету Міністрів України від 10.05.2018 р. № 308-р. схвалено Концепцію реформування інституту саморегулювання в Україні, у якій визначено, що створення системної і цілісної правової основи, яка забезпечить ефективне функціонування саморегулювальних організацій, є однією з пріоритетних реформ у сфері розвитку підприємництва в Україні [68].

На поточній сесії Верховної Ради України (Тринадцята сесія Верховної Ради України IX скликання: лютий – серпень 2025 року) [141] має продовжитися законодавчий процес з ухвалення проекту Закону про саморегулювальні організації [59], розроблення якого здійснюється відповідно до Плану заходів щодо дерегуляції господарської діяльності, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 615 [133]. Проект потребує опрацювання та можливого удосконалення, чому має істотно сприяти це дисертаційне дослідження.

Хоча безпосередньо в аспекті саморегулювання в арбітражі ця проблема у вітчизняній теорії права та цивілістиці на рівні дисертаційних та монографічних досліджень не розглядалася, методологічний базис даного дослідження утворюють фундаментальні роботи О. М. Гончаренко, яка заклала основи теорії саморегулювання на прикладі господарського права [27], В. В. Кочина, який провів комплексне дослідження цивільно-правових відносин участі суб'єктів підприємництва у саморегулювальних організаціях [74] та С. П. Головатого – автора концепції «правовладдя» [23], а також авторів фундаментальної колективної монографії за науковою редакцією В. П. Беха [161].

Заслужують на увагу також роботи, присвячені основним формам правового регулювання, авторами яких є вітчизняні правознавці Бакалінська О. О., Беяневич О. А., Бобровник С. В., Богініч О. Л., Вінник О. М., Гайдулін О. О., Демків Р. Я., Запорожченко А. В., Кочин В. В., Крупчан О. Д., Махінчук В. М., Медведчук О. В., Остапенко Ю. І., Остапович Г. М.,

Погрібний С. О., Полюхович В. І., Радейко Р. І., Тарахонич Т. І., Філатова Н. Ю., Шемшученко Ю. С. та інші, роботи вітчизняних правознавців з арбітражної тематики, авторами яких є Воронов К. М., Гетманцев М. О., Кравцов С. О., Нагнибіда В. І., Подцерковний О. П., Притика Ю. Д., Селівон М. Ф. Необхідно також виокремити праці з цієї проблематики іноземних авторів, таких як Anderson E., Bakan J., Bartle I., Buthe T., Cafaggi F., Carbonara E., Coglianesi C., Hoffmann-Riem W., Just N., Kariv-Teitelbaum Y., Latzer M., Mendelson E. M., Ogus A., Omarova S., Priest M., Savas E. S., Scheltema M., Schmitter P., Scott C., Senden L., Vass, P. S., Verbruggen P., Vogel D., Woll C. тощо. Особливе методологічне значення для реалізації концептуального задуму дисертаційного дослідження мають фундаментальні праці з цієї проблематики таких представників французької школи арбітражу, як Бруно Оппеті (Bruno Oppetit) [348], Бертольд Голдман (Berthold Goldman) та Емануель Гайяр (Emmanuel Gaillard), а також Сильвен Болле (Sylvain Bollée) [193] та Хомаюн Арфазаде (Homayoon Arfazadeh) [184]. Практично всі ці дослідники не оминули своєю увагою проблему співвідношення позитивного права та арбітражу. В цьому плані продуктивним виявився підхід, розроблений Санті Романо (Santi Romano) [369] та Полем Лагардом (Paul Lagarde) [332], згідно з яким правова природа арбітражу розглядається в контексті джерел нової *lex mercatoria*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Тема дисертації є складовою тематики науково-дослідних робіт Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України: «Теоретичні та практичні проблеми реалізації завдань цивільного та господарського судочинства в Україні» (номер державної реєстрації 0121U100029), «Вплив євроінтеграції та діджитал-трансформацій на розвиток приватного права України» (номер державної реєстрації 0121U100028) і «Правове забезпечення ринкових відносин

в умовах євроінтеграції» (номер державної реєстрації 0123U100002). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України 24.11.2021 року (протокол № 11) та істотно відкореговано 27.11.2024 року (протокол № 15).

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає у тому, щоб виявити нормотворчий потенціал саморегульованих організацій у контексті формування автономного арбітражного правопорядку та розробити на цій основі пропозиції щодо оптимізації їхньої діяльності з урахуванням міжнародного, іноземного та вітчизняного досвіду.

Завдання дослідження виокремлено за послідовністю реалізації дослідницьких процедур за такими змістовними напрямками:

1) *загальна теорія та історія громадського саморегулювання міжнародного комерційного арбітражу та методологія його дослідження:*

- з'ясувати сутність конкретно-історичного підходу до встановлення меж державного регулювання та саморегулювання арбітражу;
- розкрити саморегульовану природу арбітражу як автономного правопорядку;
- дослідити еволюцію концепту саморегулювання арбітражу в контексті формування громадянського суспільства та лібералізації законодавства;

2) *компаративний аналіз історії становлення та розвитку міжнародних та іноземних неурядових організацій, що сприяють формуванню автономного арбітражного правопорядку:*

- висвітлити історичні передумови виникнення неурядових організацій юристів та підприємців та їхньої нормотворчості в Новітній Час;
- уточнити специфіку участі міжнародних неурядових організацій у процесі автономізації арбітражного правопорядку;
- порівняти саморегульовану нормотворчість основних сучасних іноземних

неурядових організацій юристів, арбітрів та підприємців;

3) *ретроспективний аналіз виникнення, розвитку та взаємодії різних неурядових організацій юристів та підприємців в Україні в напрямі саморегулювання арбітражу:*

– визначити особливості актів саморегулювання актів українських неурядових організацій юристів та підприємців у сфері арбітражу;

– виявити напрями вдосконалення нормотворчої діяльності, яку здійснюють українські неурядові організації юристів та підприємців у сфері арбітражу;

– окреслити програмні цілі, нормотворчу активність Української Арбітражної Асоціації в напрямі сприяння саморегулюванню арбітражу.

Об'єкт дослідження: процес нормотворчої діяльності саморегулювних організацій у сфері міжнародного комерційного арбітражу в контексті автономного арбітражного правопорядку.

Предмет дослідження: норми «м'якого права» та стандарти поведінки, втілені в актах саморегулювання, як результатах нормотворчої діяльності різних міжнародних, іноземних та вітчизняних неурядових організацій у сфері міжнародного комерційного арбітражу.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові, філософські та спеціальні методи. На всіх етапах дослідження використовувалися методи аналізу та синтезу, а також формально-логічний та системно-структурний методи.

Провідним загальним методом дослідження є культурно-історичний (аксіологічний) метод, який використаний на всіх його етапах, проте особливо в підрозділах 1.1 та 1.2. Зокрема, за його допомогою досліджені ідейні засади та історичні передумови формування саморегулювання арбітражу за допомогою основних інститутів громадянського суспільства, генеза та розвиток неурядових організацій, що діють у сфері арбітражу.

Спеціальним методом є порівняльно-правовий метод з елементами герменевтичного та догматичного методів, який використаний у підрозділах 1.2, 1.3, 2.1, 2.2 та 2.3. З використанням цього методу здійснено тлумачення інтерпретаційних актів та актів саморегулювання, що приймаються відповідними організаціями.

Основними прикладними методами є логіко-лінгвістичний метод змістовного вивчення юридичних текстів та метод контент-аналізу певних документів, можливості яких головним чином реалізовані в підрозділах 1.1 та 1.3. Це дозволило уточнити зміст таких базових понять, як «державно-правове регулювання», «саморегулювання в праві», «автономний арбітражний правопорядок», «юрисдикція», «розсуд (дискреція)» тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає головним чином у тому, що ця робота є першим цивілістичним дослідженням дисертаційного рівня, яке присвячене нормотворчості саморегулювальних організацій, що діють у сфері арбітражу. Наукова новизна результатів дослідження конкретизується в таких положеннях і висновках, що виносяться на захист:

уперше:

1) принципово переглянуто зміст поняття «арбітражна юрисдикція» і піддано конструктивній критиці доцільність його використання для характеристики правової природи арбітражу. Запропоновано розглядати регулювання та саморегулювання в межах «арбітражного правопорядку» (*ordre juridique arbitral*), концептуально обґрунтованого представниками французької школи міжнародного арбітражу. У зв'язку з цим, недоречними визнані також спроби використання поняття «арбітражна юрисдикція» конкуруючим щодо державної юрисдикції;

2) у вітчизняній доктрині арбітражу запропоновано поряд з «автономним арбітражним правопорядком» (*autonomous arbitral legal order*) використовувати

низку інших іноземних термінів і понять, таких як: «арбітражне прецедентне право» (*Arbitral Case Law*), «арбітражний правопорядок» (*Arbitral Legal Order*), «юридичність арбітражу» (*Juridicity of Arbitration*), «арбітровність» (*Arbitrability*), «метод регулювання на основі транснаціональних правил» (*Transnational Rules Method*), «квазізаконодавче формулювання правил» (*the quasi-legislative formulation of rules*), за допомогою яких у дисертації вдалося отримати істотне прирощення нового знання про природу та сутність нормотворчості саморегулівних організацій у сфері арбітражу з нетрадиційних для вітчизняного правознавства методологічних позицій;

3) сформульовано специфіку саморегулівних організацій у сфері арбітражу, яка виявляється у тому, що саморегулівними організаціями є не самі арбітражні трибунали чи арбітражні інституції (установи), а найчастіше – організації, при яких такі арбітражні інституції (установи) утворюються. При цьому у роботі обґрунтовано, що залежно від цілей саморегулівної нормотворчості таких організацій слід розмежовувати поняття нормативного саморегулювання, результати якого переважно втілюються на рівні арбітражного провадження, та інституційного саморегулювання, яке переважно актуалізується під час здійснення процедур керування «материнською» організацією «дочірньою» арбітражною інституцією (установою). Водночас у випадку, коли арбітражна установа є окремою юридичною особою (наприклад, SIAC, HKIAC, LCIA), функції інституційного саморегулювання виконують керівні органи такої арбітражної установи (як правило колегіальні);

4) здійснено класифікацію актів м'якого права (*soft law*), створених саморегулівними організаціями у сфері арбітражу, залежно від їхньої обов'язковості (квазі-юридичної сили). Зокрема, до таких актів віднесено: (1) декларативні акти привернення уваги до актуальних проблем арбітражної теорії та практики; (2) інтерпретаційні акти у сфері арбітражу;

(3) рекомендаційні акти у формі: (а) загальних оцінок (оглядів) стану арбітражної практики, а також (б) позиції та рекомендації з окремих питань арбітражної практики; (4) локальні акти обмеженої обов'язковості, до яких віднесено морально-етичні кодекси різних категорій осіб в арбітражі, а також окремі стандарти поведінки учасників арбітражу; (5) нормопроєктні акти *hard law* на основі практики реалізації норм *soft law*;

удосконалено:

5) загальнонаукові концепції регулювання через упорядкування базових термінів і понять. Зокрема, концептуально розмежовані власне правові поняття «державно-правового регулювання» та «саморегулювання в праві», що продиктовано необхідністю раціонального розподілу сфер застосування норм позитивного права та стандартів поведінки, які встановлюються «м'яким правом». Інтегруючим (родовим) до цих двох понять визнано саме «правове регулювання», але констатується: питома вага «саморегулювання» в його обсязі постійно зростає, що обумовлено домінуванням ринкового регулювання над державним в економіці, та інститутів громадянського суспільства над державою в політиці;

б) підходи щодо розмежування «правотворчості» та «нормотворчості» в загальноєвропейській традиції праворозуміння. Зокрема, удосконалено концепцію нормоутворення історичної школи права про те, що правова норма – це не винайдення принципово нової юридичної конструкції, а відкриття для широкого вжитку звичаєвої моделі поведінки, яка відповідає народному духу. Тому нормотворчість у процесі саморегулювання має визнаватися генетично первинною щодо державної нормотворчості. На цій основі запропоновано наступну робочу дефініцію: «Нормотворчість – це надання певним загальноновизнаним, звичаєвим за своїм походженням приписам різного ступеня обов'язковості у формі придатній для їх масового, систематичного і передбачуваного застосування судами і арбітражами». При тому встановлено, що

норми «м'якого права» є квазі-юридичними, бо мають найменшу обов'язковість і ґрунтуються не на застосуванні державного примусу, а на авторитеті організацій, які їх утворюють;

7) доктринальні оцінки правових інструментів, розроблених самою міжнародною арбітражною спільнотою без участі держави, в бік їх конкретизації. Констатується, що такі інструменти націлені на саморегулювання, консолідацію та автономізацію арбітражу від існуючого в різних юрисдикціях державного регулювання шляхом створення певних універсальних правил. Вони рівною мірою можуть бути застосовані в країнах з різними правовими традиціями. Провідну роль у цьому процесі виконують міжнародні саморегулівні неурядові організації (IBA, ICC, ICCA, ILA), адже саме вони дають можливість користувачам арбітражу об'єднувати свої зусилля на нейтральному майданчику, що дозволяє автономно унормовувати ті питання, у яких зацікавлена сама міжнародна арбітражна спільнота;

дістало подальшого розвитку:

8) підходи до вивчення передового досвіду міжнародних та іноземних неурядових організацій (ASA, AAA, CEIA, CIArb) щодо створення механізму нормотворчої діяльності саморегулівної організації як ефективного методу саморегулювання в арбітражі. Зокрема, встановлено, що ефективною організаційною формою такої діяльності проявив себе Арбітражний комітет Міжнародної асоціації юристів (МАЮ). Виявлено, що посилення на Рекомендації МАЮ щодо конфлікту інтересів зустрічаються у 67 % рішень з питань конфлікту інтересів не тільки арбітражних трибуналів, а й державних судів по всьому світу;

9) узагальнення досвіду нормотворчості саморегулівних організацій у низці малодосліджених в Україні сфер. Зокрема, виявлено, що рекомендації Королівського інституту арбітрів (CIArb) щодо ефективного та безпечного місця арбітражу можуть бути використані як «комплексний план дій» у власній

нормотворчій та іншій діяльності для просування України як місця арбітражу. Заслуговує на особливу увагу імплементація новітніх механізмів забезпечення доброчесності та добросовісності учасників арбітражної процедури;

10) доктринальні підходи до аналізу інституційної структури та діяльності міжнародних та іноземних саморегулівних організацій, що дозволило встановити, що такі організації мають не лише важливий досвід перегляду власних актів м'якого права, але й відповідні інституційні і правові механізми для періодичного здійснення такого перегляду та інструменти збору даних про його ефективність. Особливо цінним є виокремлення деяких сфер самовдосконалення нормотворчості, які вимагають першочергового оновлення або доопрацювання: розкриття інформації арбітрами, фінансування арбітражів третіми сторонами тощо. На цій основі зроблено важливий висновок про те, що ефективне використання методу перегляду власних нормативних напрацювань має забезпечити гнучкість та оперативність саморегулювання, а також його відповідність потребам арбітражної практики та новітнім викликам;

11) пошук найбільш ефективних форм і методів нормотворчої діяльності саморегулівних організацій щодо їхньої участі в розробці пропозицій для вдосконалення арбітражного правопорядку України через участь у громадських обговореннях проектів законів чи інших нормативно-правових актів та у формуванні судової практики. Про предметність та ефективність такої участі на прикладі Української Арбітражної Асоціації свідчить те, що вона здійснюється шляхом розроблення письмових пропозицій щодо нормотворення та через участь у засіданнях Комітету ВРУ з питань правової політики та його підкомітету з питань виконання рішень ЄСПЛ та альтернативного розв'язання спорів, а також через інші представницькі майданчики та обговорення актуальної правозастосовної практики та проблем удосконалення нормативного регулювання у сфері арбітражу. Основні акти нормотворчої діяльності

Української Арбітражної Асоціації наведено в Додатку В до цієї дисертації.

Практичне значення отриманих результатів. Досягнуті результати дослідження можуть бути використані: (1) у *законотворчій діяльності* в процесі рекодифікації цивільного та господарського процесуального законодавства, оптимізації арбітражного законодавства та вдосконалення актів саморегулювання окремих громадських організацій та приведення їх у відповідність із Законом України «Про саморегулювні організації» після набуття ним чинності; (2) *в науково-дослідницьких цілях* для формування підґрунтя наступних наукових розвідок у сфері саморегулювання арбітражу.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Сформульовані в дисертації положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, отримані автором самостійно.

У співавторстві опубліковано наукові статті з науковим керівником проф. Гайдуліним О. О.: «Санкції до сторін арбітражного розгляду для запобігання виведенню капіталів за межі України: нові виклики публічним інтересам в умовах воєнного стану. Збірник наукових праць «Приватне право і підприємництво», 2024, випуск 24, частина 1, С. 16–21 (автором особисто зібрано та опрацьовано матеріали з арбітражної та судової практики, розроблено мету дослідження), «Концепт арбітражного правопорядку (*ordre juridique arbitral*) як альтерверсія арбітражної юрисдикції (*arbitral jurisdiction*)» (автором особисто зібрано та опрацьовано франкомовні доктринальні матеріали з арбітражної та судової практики, визначено ступінь розробленості теми, сформульовано висновки). Решту праць у фахових виданнях опубліковано без співавторства.

Апробація матеріалів дисертації. Основні результати дослідження були оприлюднені на науково-практичних конференціях і круглих столах: II Міжнародних арбітражних читаннях пам'яті академіка Побірченка І. Г. (Київ, 13 листопада 2014 р.); Другій Всеукраїнській науково-практичній конференції

«Сучасні виклики для приватного права України: європеїзація, диджиталізація, війна» (Київ–Хмельницький, 13 грудня 2024 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми правового регулювання забезпечення особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації» (Ужгород–Піза, 10 травня 2025 р.); LVI Міжнародній науково-практичній конференції «Modern aspects of the modernization of science: state, problems, development trends» (м. Афіни, Греція, 07 травня 2025 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Україна та Європейський Союз: регулювання договірних відносин у післявоєнному суспільстві» (м. Харків, 6 червня 2025 р.), LVII Міжнародній науково-практичній конференції «Modern aspects of the modernization of science: state, problems, development trends» (м. Клуж-Напока, Румунія, 07 червня 2025 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено в 16 публікаціях, з них 8 наукових праць, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації (7 статей у фахових виданнях категорії Б, 1 – розділ у монографії), 5 наукових праць, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, а також 3 наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, 2 розділів, 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, 3 додатків. Повний обсяг дисертації становить 264 сторінки, із них основного тексту 172 сторінки. Список використаних джерел налічує 425 найменувань і займає 54 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ІДЕЙНІ ЗАСАДИ ТА ІСТОРИЧНІ ВИТОКИ САМОРЕГУЛЮВАННЯ ТА НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

1.1 Загальнотеоретичні концепти правового регулювання, саморегулювання та нормотворчості в праві

Три рівні концепту саморегулювання, розмежування понять «правове регулювання» та «саморегулювання в праві». Концепт (сутність, поняття та типологія) регулювання в праві, як і будь-яке питання соціальної інженерії, потребує особливої рефлексії навколо проблематики визначення пріоритетів основних способів правового впливу на суспільні відносини [175]. У зв'язку з цим важливо зосередити увагу на оцінці перспектив подальшого розвитку одного з таких способів – саморегулювання як альтернативного державно-правовому регулюванню, що обумовлено надзвичайною його актуалізацією в сучасну епоху. При цьому відмічається: «якщо є вибір між державним та альтернативним регулюванням для вирішення регуляторних проблем, то само- та співрегулювання обираються як *ідеальне рішення*, яке має певні переваги перед державним регулюванням» [354].

Важливо враховувати, що, як обґрунтувала О. М. Гончаренко, інтерпретація значеннєвого змісту поняття саморегулювання має принаймні три аспекти або рівні: (1) філософський; (2) загальний теоретико-правовий; (3) прикладний, юридико-технічний.

Так, у найбільш широкому, філософському плані саморегулювання визначається як «специфічні самостійні активні дії суб'єкта для реалізації його внутрішніх потенцій специфічними, притаманними тільки цьому суб'єкту,

засобами» [27, с. 27].

У загальному теоретико-правовому трактуванні сутність саморегулювання полягає в можливості для суб'єктів правовідносин створювати власні правила поведінки та діяти без будь-якого зовнішнього впливу [274].

У суто діяльнісному, юридико-технічному плані саморегулювання – це особливий вид нормотворчості, що «проявляється у створенні, розробці, закріпленні саморегулювних норм (етичних кодексів, правил поведінки, корпоративних норм тощо)» [27, с. 75].

Важливо зазначити, що попри всі різноманітні, іноді альтернативні, суб'єктивні інтерпретації сутності саморегулювання об'єктивно пріоритетною сферою такого недержавного регулювання виступає нова *lex mercatoria* або «транснаціональний правопорядок», де провідним є фактор міжнародної саморегуляції (*international self-regulation*) у транскордонній бізнес-сфері [181], що обумовлює зростання «публічної ролі приватного сектора» [279]. У такому контексті міжнародний комерційний арбітраж визнається найбільш поширеним «інструментом саморегулювання, за допомогою якого може здійснюватися приватно-правове регулювання» [28, с. 5]. У цьому сенсі міжнародний комерційний арбітраж називають міжнародним приватним арбітражем, автономним правовим полем [181], делегованим або пара-юридичним правосуддям, тобто приватним правосуддям, автономною правовою сферою [255]. При цьому саме з'ясування саморегулювних засад справедливо визнається ключовим для опанування питань арбітражу [136].

Отже, питання розмежування в правовій доктрині таких базових понять, як «правове регулювання» та «саморегулювання в праві», не є виключно теоретичним – воно реально наповнене надзвичайно актуальним практичним змістом. Поряд з іншими, переважно матеріально-правовими, наслідками можливий і значний суто процесуальний ефект від такого значеннєвого

перерозподілу [123, с. 171].

Значний вплив на формування загальноправової теорії саморегулювання справила Концепція реформування інституту саморегулювання в Україні, схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 р. № 308-р., яка реалізовувалася протягом 2018–2019 років, але концептуальні положення якої є актуальними і понині, що зумовлює тривалу чинність цього акта [68].

Ступінь розробленості питання співвідношення регулювання та саморегулювання можна оцінити як досить високий. Однак недостатньо висвітленим є зв'язок між цією проблематикою та актуальними питаннями арбітражу, що має ключове значення [123, с. 170–175]. Тому головна мета дослідження у цьому підрозділі це з'ясування того, наскільки правомірним та продуктивним є розмежування державно-правового регулювання і саморегулювання в праві в контексті арбітражу.

Сучасний значеннєвий зміст загальнотеоретичного поняття «правове регулювання», який помітно переважає у вітчизняному правознавстві, може бути зведений до того, що цей «різновид соціального регулювання є основним засобом державного впливу на суспільні відносини з метою їх упорядкування в інтересах людини, суспільства і держави», що «забезпечується за допомогою спеціально створеного державою механізму»[174].

Така прив'язка правового регулювання виключно до «державного впливу» викликає низку питань як з формально логічних, так і суто історичних міркувань. Саме тому в «Юридичній енциклопедії» ця дефініція була доповнена статтею «Межі правового регулювання», що можна пояснити необхідністю розмежування державних і недержавних форм правового регулювання. Проте насправді автори повторили попередню тезу про «необхідність державного впливу на сфери суспільного життя», обмежуючи цей вплив не за суб'єктами, а за предметною сферою, яка «не може бути врегульована інакше, як за допомогою права». Хоча

авторами проголошується, що «неприпустимою є надмірна зарегульованість суспільних відносин», але при цьому підкреслюється особлива необхідність того щоб «відповідні відносини були врегульовані системно і без істотних прогалин» [3].

З огляду на те, що таке «одержавлення» правового регулювання досить давно в зарубіжній загальній та компаративній доктрині права виглядає явним анахронізмом, є необхідність звернутися до самих історичних витоків (етимології) більш широкого поняття «регулювання» (англ. *regulation*), переважно в англomовному правовому дискурсі, який є визначальним у процесі інтернаціоналізації права і посідає провідне місце серед інших мов правової комунікації у сфері міжнародного комерційного арбітражу.

Як свідчить англomовний етимологічний онлайн словник, первісне значення дієслова *regulate* – «регулювати згідно з правилом, методом, контролювати» – датується початком XV ст. Цей англійський термін походить від латинського *regulare* – «контролювати безпосередньо (прямо) на основі певного правила», що, своєю чергою, пов'язане з *regula* – «правило, прями́й шмат дерева, лінійка, канон» або «прилад для вимірювання чи креслення», що має спільне коріння з *regō* («керую») [359]. У 1620-х роках англ. *regulate* набуває значення «керувати через обмеження» – *to govern by restriction*. Приблизно в цей же час прикметник *regular* – «регулярний», окрім суто релігійного, набуває і певного світського змісту стосовно осіб, що «проводять певний курс, дотримуючись універсального принципу в дії чи поведінці» і мають почуття «нормального, відповідного» або «відповідності встановленим звичаям» Для теми нашого дослідження дуже важливим є значення цього терміна в сенсі почуття самодисциплінованості «солдата постійної (регулярної) армії», що зафіксовано з 1756 року [360].

Отже, реальна етимологія англ. *regulation* вказує на те, що це поняття мало первісне значення, імовірно пов'язане з саморегулюванням певної особистості, а

значення «правило управління, що приписане вищим або компетентним органом влади», з'являється в англomовному дискурсі щонайменше через два століття і датується 1715 роком [361].

Про зростання певного інтересу до порушеної нами проблематики регулювання та саморегулювання свідчать результати частотного аналізу вживання відповідних термінів і понять, які наведені на сайті всесвітньовідомого Оксфордського англійського словника (*Oxford English Dictionary*). Так, про те, що в громадській свідомості утвердилася думка, що суспільні відносини досить часто підлягають певному контролю та впливу і тому тісно пов'язані з проблематикою регулювання, свідчить частотна порівнянність таких понять, як *relation* («відносини») та *regulation* («регулювання»). Якщо перше поняття має близько 200 входжень на мільйон слів у сучасній англійській мові, то друге, природно, – втричі менше: близько 70 входжень [363]. Водночас у порівнянні з *regulation* [362] таке поняття, як *governance* («управління»), має в сім разів менший подібний показник (10 входжень) [275], що свідчить про те, що на практиці регулювання не повністю перекривається державним регулюванням як найбільш поширеною формою управління.

Що стосується *self-regulation* («саморегулювання»), то цей термін поки має дещо менше одного входження (0,9) на мільйон слів у сучасній англійській мові [382], що є порівняним з *deregulation* («дерегуляція» або «перерегулювання») – 2 подібних входження [254]. Однак необхідно підкреслити, що поняття *self-regulation*, яке активно вживається в англійській мові з 1698 року, навіть при низьких абсолютних частотних показниках демонструє досить стрімке відносне зростання своєї присутності в англomовному дискурсі й після 1970 р., а в 2000-х р. досягло свого апогею.

Інтерпретацією сучасної семантики поняття *regulation* у значенні певного управління, найбільш когерентною як історії, так і об'єктивним реаліям сьогодення,

виявляється позиція з цього питання професора міжнародної політичної економії Корнелії Волл (Cornelia Woll, Paris Institute of Political Studies), яка є активним учасником проекту зі створення *Encyclopedia of Governance* (2007). Її концепт регулювання репрезентований у словнику *Britannica* і тому відомий широкому колу науковців і відкритий для широкого обговорення. Саме положення цієї концепції ми маємо докладно викласти, бо саме вона обрана головним методологічним підґрунтям нашого дослідження [422].

По-перше, концепт регулювання має різноманітні значення, які не зводяться до одного поняття. Основними серед них є три. (1) У сфері державної політики регулювання стосується оприлюднення цільових правил, які зазвичай супроводжуються певним авторитетним механізмом моніторингу та забезпечення дотримання. (2) В економічній сфері це означає спробу держави керувати економікою через запровадження контролю над приватним бізнесом, оподаткуванням або встановленням вимог до розкриття інформації. Ці два значення акцентують увагу на спробі держави втрутитися в приватну діяльність. (3) Ще одне визначення виходить за межі інтересу держави і зосереджується на всіх засобах соціального контролю. Це регулювання включає такі механізми, як добровільні угоди або норми, які здійснюють соціальний контроль поза межами досяжності суверенної держави, і не обов'язково як навмисний акт керування.

Отже, концепція регулювання, на думку Корнелії Волл, указує на правила, які структурують поведінку індивідів у певному контексті, не постулюючи, звідки ці правила беруться та як вони нав'язуються.

По-друге, різноманітність значень регулювання приводить до гострих наукових дискусій, особливо щодо теми *дерегуляції* (*deregulation*). В економічній традиції дерегуляція означає усунення певного контролю, встановленого урядом над ринковими взаємодіями, зокрема спроби контролювати доступ до ринку, ціни, випуск або якість продукції. Однак, якщо

регулювання розглядати ширше – як форму економічного управління, то важко уявити повне усунення державного втручання. Крім того, наразі змінилося співвідношення між регулюванням і конкуренцією. Регулювання не обов'язково є антонімом вільного ринку чи лібералізації або послаблення державного контролю (*liberalization*). З огляду на це, багато вчених віддають перевагу використанню термінів «перерегулювання» (*reregulation*) або «регуляторна реформа» (*regulatory reform*) замість терміна *дерегуляція*.

Таким чином, дослідниця приходять до висновку, що державне регулювання та ринкове регулювання не є абсолютно альтернативними, такими, що виключають одне одного. Вони мають бути певним чином збалансовані, що в кожному конкретному випадку прямо залежить від ваги різних чинників, що репрезентують відповідно публічний та приватний інтереси в сучасному глобалізованому світі.

По-третє, не витримує критики аргументація на користь державного втручання в економічну взаємодію необхідністю запобігання провалам ринку як ефективного механізму розподілу, а також тим, що головними чинниками економіки стають природні монополії, моральний ризик та трансакційні витрати. Однак у наш час здійснюється активний і в цілому успішний пошук шляхів долання цих неспроможностей ринку не шляхом витратного втручання держави, а ощадними методами саморегулювання.

Представники Чиказької школи економіки змогли довести, що результати державного управління ринком найчастіше суперечать інтересам суспільства, оскільки воно пов'язане з лобізмом, протекціонізмом чи іншими формами економічного контролю. Ситуація ускладнюється тим, що групи партійних інтересів постійно змагаються за домінування в політичній сфері. Через це певні взаємодії учасників ринку, стандарти продукції чи процеси більше не регулюються державним втручанням. Вони, швидше, регулюються

міжнародними угодами або навіть угодами про саморегулювання між приватними особами за відсутності прямого впливу державної влади.

Тому Корнелія Вол виправдано резюмує, що найбільш перспективним уявляється дослідити «вплив саморегулювання фірм або різноманітних наборів державно-приватних партнерств для розробки, моніторингу або впровадження цільових правил».

Таким чином, використання порівняльно-лінгвістичного методу для з'ясування порушеної проблематики дозволило дійти наступного проміжного висновку.

Концепт регулювання не може бути зведений лише до державного впливу на певні суспільні відносини. Це поняття є родовим до «саморегулювання», яке зазвичай здійснюється по двох напрямках: (1) на основі міжнародних угод; (2) через ухвалення спеціальних актів саморегулювання, до яких передусім слід віднести так звані корпоративні кодекси.

Питання альтернативного вибору між посиленням державного регулювання в праві та дерегуляцією права на основі актів саморегулювання не має практичного змісту і сама постановка його є логічно екстремальною щодо розуміння надзвичайно складних і суперечливих правових процесів у глобалізованому світі. Дійсно, посилення правового саморегулювання це провідна тенденція розвитку сучасного права, але потенціал державно-правового регулювання не є абсолютно вичерпаним.

Проблема протиставлення понять державної та арбітражної юрисдикції. Для подальшого порівняльного з'ясування концептів правового регулювання, саморегулювання та нормотворчості в судовій та арбітражній практиці необхідно приділити особливу увагу аналізу таких двох понять, як «державна юрисдикція» (*state jurisdiction*) та «арбітражна юрисдикція» (*arbitral jurisdiction*) у контексті проблематики конкуруючих юрисдикцій, що є важливим

для розуміння самої сутності арбітражу [331] і складає суть найістотнішої для арбітражу проблематики [387].

При цьому необхідно враховувати, що термін *юрисдикція (jurisdiction)* має занадто широку синонімію, що, дійсно, заважає визначенню єдиного понятійного змісту цього терміна. Хоча багатозначність або полісемія формально не порушує закону єдності слова і поняття [98, с. 58], але в правовому дискурсі вона є небажаною, бо породжує юридичну непередбачуваність.

Наприклад у Merriam-webster dictionary окреслена така синонімічна вісь поняття *jurisdiction*:

влада (power), право (right) чи повноваження (authority) тлумачити та застосовувати певний закон, що належить до юрисдикції суду;

повноваження (authority) суверенної влади (sovereign power) щодо управління (govern) чи видання законів (legislate);

влада або право (power or right) здійснювати владні повноваження (контроль);

межі або територія, в межах якої може здійснюватися влада [324].

Досить часто додається таке значення, як «ступінь (*extent*) або діапазон (*range*) судових, правоохоронних чи інших повноважень» [325].

Навпаки, в Енциклопедії Britannica це поняття визначається істотно звужено, виключно в контексті реалізації повноважень судової влади, і трактується як «повноваження суду (*authority of a court*) розглядати та вирішувати справи, яке є конституційним» [323].

Синонімія по суті заперечує саму природу правового дискурсу, адже руйнує однозначність логіки права, що суперечить принципу правової визначеності як невід'ємної, органічної складової принципу верховенства права і заважає забезпеченню захисту індивіда від можливих проявів свавілля в процесі нормотворчості та правореалізації [146, с. 53–55]. Саме тому в юридичних

текстах слід уникати такої неоднозначності [24].

Важливо, що поняття юрисдикції зазвичай пов'язується з такою категорією держави і права, як *суверенітет*. Це пояснюється тим, що в міжнародному публічному праві поняття *національної юрисдикції* передбачає «діяльність всіх гілок влади; законодавчої, виконавчої та судової» [249].

При цьому необхідно віддавати пріоритет тлумаченню цього поняття з урахуванням його первісної історії. Саме така трактовка має враховувати те, що лат. *Jurisdictio* – це судочинство або відання суду. Тому поняття юрисдикції має переважно пов'язуватися саме з судовою владою і тлумачитися як *судова юрисдикція* або *юрисдикція органів судової влади*, що зазвичай поділяється на (1) предметну юрисдикцію, яка передбачає розмежування компетенції судів за формами судочинства; (2) інстанційну юрисдикцію, що визначає розподіл справ між судами першої інстанції, апеляційної та касаційної інстанції; (3) територіальну юрисдикцію або підсудність, яка встановлює повноваження суду щодо здійснення правосуддя на певній території.

Це обумовлює необхідність обмеженого тлумачення змісту поняття юрисдикції з його прив'язкою саме до діяльності органів судової влади певної держави [410]. А розширювальна інтерпретація цього поняття безумовно веде до його підміни поняттям *компетенції* або *підсудності*. Зміст терміна «компетенція», який походить від латинського *compete* або *competent* – досягаю, відповідаю, підхожу, іноді розуміється досить широко. Однак «зміст компетенції ширший, ніж зміст юрисдикції. Компетенція – це сфера відання суб'єкта, комплекс його прав і повноважень, тоді як юрисдикція являє собою реалізацію тільки правової компетенції держави» [79, с. 227].

Саме тому не можна погодитися з беззастережним застосуванням у правовому дискурсі таких нових понять, як *арбітражна юрисдикція*, *приватна юрисдикція* (у її протиставленні державній) та інші альтернативні (і поки ще не формалізовані)

терміни, як-от *електронна юрисдикція Метавсесвіту (Metaverse)* [69].

При цьому слід пам'ятати, що відповідно до ст. 124 Конституції України, юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення; у передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи [67]. Тому слушною є позиція, відповідно до якої юрисдикцію слід характеризувати як «виняткову компетенцію органів судової влади» або «прерогативу виключно органу судової влади, оскільки вона конституційно закріплюється лише за судами». Ця логіка навіть призводить до того, що заявляється твердження: «третейський суд не є органом, який здійснює правосуддя, оскільки він не є складовою державної судової системи» [32].

Через це сформувалася позиція, що юрисдикція як складова суверенітету і атрибут держави не може цілковито і на постійній основі передаватися іншим органам та інституціям на їх розсуд, а можливе лише разове, ситуативне делегування певних функцій законодавчої, виконавчої, судової влади певним інститутам громадянського суспільства. А те, що арбітражний трибунал виносить рішення про свою «юрисдикцію/компетенцію» (*award on (its) jurisdiction*), не може вважатися доказом існування делегованої («відкритою») арбітражному трибуналу особливої юрисдикції, а є доказом існування «проарбітражної» або «дружньої арбітражу» державної юрисдикції. І тут також важливо підкреслити різницю між термінами «юрисдикція/компетенція арбітражного трибуналу» та «арбітражна юрисдикція», адже для трибуналу вона завжди індивідуально визначена положеннями угоди сторін та застосовного законодавства чи міжнародних договорів, тоді як «арбітражна юрисдикція» є загальним поняттям, щодо природи та джерела якого точаться дискусії.

Треба також відмітити той факт, що в офіційному перекладі з англійської тексту Нью-Йоркській конвенції 1958 року про визнання та приведення до виконання іноземних арбітражних рішень у 4 абзаці «Ключових положень» для

поняття «*jurisdiction of the arbitral tribunal*» [247] використано такий російський відповідник як «компетенція арбитражного суда» [66]. А в Модельному законі ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний арбітраж [405; 166], синонімом до поняття «*jurisdiction of arbitral tribunal*» в офіційній англomовній версії тексту використано словосполучення «*its authority*», яке російською перекладено як «компетенція арбитражного суда» (п. 2 ст. 16 основного тексту Модельного закону).

Слід також відмітити, що в офіційних французькій та іспанській версіях Модельного закону у статті 16 використовується термін «*compétence*» (франц.) [334] / «*competencia*» (ісп.) [333]. А у Ключових положеннях Нью-Йоркської конвенції серед підстав для відмови у визнанні та виконанні арбітражного рішення згадується: «*l'incompétence du tribunal arbitral*» (франц.) [248] / «*la incompetencia del tribunal arbitral*» (ісп.) [246].

При цьому відома доктрина про повноваження арбітражного трибуналу за статтею 16 Модельного закону має назву доктрина «Kompetenz-kompetenz» (нім.), або «competence-competence» (англ.), або «*compétence de la compétence*» (франц.), хоча, як зазначають Е. Гайяр та Дж. Саваж, попри схожість, ці доктрини різними мовами можуть мати дещо різне значення [266]. Цікаво, що найбільш вживана та «класична» англomовна назва цієї доктрини «competence-competence» оперує терміном «competence», у той час як стаття 16 Модельного закону використовує термін «jurisdiction».

Саме тому в основному тексті Закону України від 24 лютого 1994 року № 4002-ХІІ «Про міжнародний комерційний арбітраж» замість цього поняття, і головним чином в місцях, аналогічних Модельному закону, замість «юрисдикції арбітражного трибуналу» використано поняття «компетенція третейського суду» (Розділ IV згаданого Закону України) [40] за винятком ч. 3 Додатку № 1 до цього Закону («Положення про Міжнародний комерційний арбітражний суд при Торгово-промисловій палаті України»), де вказано, що «Міжнародний

комерційний арбітражний суд приймає до свого розгляду також спори, віднесені до його юрисдикції в силу міжнародних договорів України».

Апеляція до протилежної позиції через посилення на «Оксфордський підручник з міжнародного арбітражу» під авторством Алекса Мілса (Alex Mills), професора факультету права Університетського коледжу Лондона (UCL) [342], зокрема на його третю главу під назвою «Арбітражна юрисдикція», є не зовсім коректним. На думку А. Мілса, самостійне визнання та реалізація арбітражем своєї власної компетенції походить від двох джерел, до яких належать: (1) система національних державних судів, які можуть визнати арбітражні рішення або підтримати арбітражні суди в інший спосіб; (2) добровільне дотримання рішення арбітражу сторонами спору, враховуючи потенційні негативні репутаційні наслідки його невиконання.

Все це дозволило дійти висновку, що, дійсно, одночасне вживання поняття *юрисдикція (jurisdiction)* як у контексті судочинства, так і в контексті арбітражу через його багатозначність, істотно заважає однозначному розумінню сутності цих процесів і явно суперечить принципу правової визначеності.

Саме тому від порівняння змісту понять «державна юрисдикція» (*state jurisdiction*) та «арбітражна юрисдикція» (*arbitral jurisdiction*) необхідно перейти до з'ясування досвіду їх розробки в європейській правовій доктрині, а також застосування в судовій та арбітражній практиці. Тому наукова дискусія на шпальтах «Юридичної України», розпочата в 2024 році, згодом отримала продовження та логічне консенсусне завершення через аналіз концепту *ordre juridique arbitral*, що розробляється з 1990-х років у доктрині французького міжнародного приватного права [17]. Враховуючи те, що у вітчизняній доктрині арбітражу це питання має переважно дискусійний характер [77], доцільно дослідити його в межах інших сталих правових традицій.

Концепт арбітражного правопорядку у французькій традиції

міжнародного приватного права. Під час з'ясування доктринальних джерел цього концепту необхідно виходити з того, що до середини ХХ ст. у європейській правовій традиції панувала позитивістська концепція арбітражу, яка ґрунтувалася на постулаті монополії національної державної юрисдикції, правозастосовні функції якої відповідним чином делегувалися арбітражним судам на підставі арбітражної угоди та відповідних приписів національного права.

З середини ХХ ст. у Франції активізуються зусилля щодо створення нової теорії арбітражу. У зв'язку з цим необхідно згадати фундаментальні праці з цієї проблематики таких французьких дослідників, як Бруно Оппеті (Bruno Oppetit) [348], Бертольд Голдман (Berthold Goldman) та Емануель Гайяр (Emmanuel Gaillard), а також Сильвен Болле (Sylvain Bollée) [193] та Хомаюн Арфазаде (Homayoon Arfazadeh) [184]. Найбільш продуктивним виявився підхід, розроблений Санті Романо (Santi Romano) [369] та Полем Лагардом (Paul Lagarde) [332], згідно з яким правова природа арбітражу розглядається в контексті джерел нової *lex mercatoria*. При цьому необхідно зауважити, що французькі дослідники для розкриття сутності арбітражного правопорядку принципово виділяють «свободу арбітрів визначати свою власну компетенцію» (*arbitrators' freedom to determine their own jurisdiction*) [272, с. 2].

Для з'ясування ідейних витоків *ordre juridique arbitral* необхідно передусім звернутися до нового концепту міжнародного арбітражу, який запропонував Бертольд Голдман (Berthold Goldman; 1913–1993) у своєму фундаментальному курсі, присвяченому колізіям правових систем в арбітражі, викладеному в 1963 році. Він, на противагу домінуючим у 1960-х роках поглядам, одним із перших висунув потужну ідею – «у арбітрів немає форуму» або, якщо б хтось приписував їм якусь більш широку для них («материнську») систему, то це мав би бути весь світ [273].

Однак у найбільш системному вигляді ця концепція викладена в працях

відомого практикуючого адвоката і арбітра, авторитетного фахівця у сфері міжнародного комерційного арбітражу, Еммануеля Гайяра (Emmanuel Gaillard, 1952–2021).

Він є автором фундаментальних монографічних досліджень з філософії та наукової теорії арбітражу [267; 269] і саме тому тривалий час був ідейним лідером французьких компаративістів, перейнявши першість у популярного серед юристів-компаративістів нашої країни Рене Давида (*David René*; 1906–1990).

Головна ж заслуга Е. Гайяра полягає в тому, що він обґрунтував існування автономного арбітражного правового порядку (*autonomous arbitral legal order*), який через застосування компаративного методу генерується правовими системами національних держав, міжнародного права та *lex mercatoria*, але не може бути зведений до жодної з цих систем. До такого розуміння джерел арбітражу наближається і все більше вітчизняних дослідників [14], при цьому особлива увага звертається саме на інструментальну сторону нової *lex mercatoria* [103].

Еммануель Гайяр, який будує власну теоретичну конструкцію арбітражного врегулювання спорів, запровадив низку логічно пов'язаних термінів, що є відносно новими в сучасному україномовному правовому дискурсі, таких як: *арбітражне прецедентне право (Arbitral Case Law)*, *арбітражний правопорядок (Arbitral Legal Order)*, *юрисдикція арбітражу (Jurisdiction of Arbitration)*, *влада (повноваження) арбітрів (Arbitrators' Power)*, *метод регулювання на основі транснаціональних правил (Transnational Rules Method)*.

У своїй 'Legal Theory of International Arbitration' та наступних роботах [271] центральною концептуальною проблемою арбітражу він визначає саме співвідношення *арбітражного правопорядку (Arbitral Legal Order)* та *національного правопорядку (National Legal Orders)* і явно схиляється до визнання арбітражного правопорядку (*The Arbitral Legal Order*) автономним правопорядком (*an Autonomous Legal Order*) [263]. Це насправді означає, що

арбітражний правопорядок має вважатися таким, що істотно формується не національним правопорядком (*by National Legal Orders*), який трактується переважно в значенні *права місця арбітражу* (*the Legal Order of the Seat*), а всередині арбітражного прецедентного права (*in Arbitral Case Law*). Сама ж природа компетенції (*jurisdictional nature*) та повноважень (*powers*) арбітражного трибуналу, на його думку, полягає у «свободі арбітрів визначати свою власну компетенцію, формувати проведення розгляду та, за відсутності угоди між сторонами, вибирати правила, які застосовуються до суті спору», та «повноваження винести рішення, яке є за своєю природою приватним, на основі рівним чином приватної угоди» [272, с. 8].

На думку Е. Гайяра, найістотнішою характеристикою міжнародного арбітражу як «приватної форми розв'язання спорів» (*private form of dispute resolution*), на противагу національній державній судовій юрисдикції, є свобода сторін (*freedom of the parties*) або їхня автономія (*parties' autonomy*). Така свобода проявляється передусім у таких сферах, як призначення арбітрів, адаптація арбітражної процедури на власний розсуд, визначення норм права, які регулюватимуть спір, навіть якщо такі норми не належать до якоїсь конкретної правової системи [272, с. 8]. По суті це є автономією від держави і жодним чином не може трактуватися як абсолютна незалежність сторін від арбітрів, які забезпечують і доповнюють цю свободу. Тут йдеться головним чином про свободу арбітрів самим визначати свою власну компетенцію, безпосередньо визначати і проводити арбітражну процедуру за погодженням зі сторонами, а за відсутності угоди між ними – визначати застосовну процедуру [15].

Найбільш важливим у цьому плані є питання легітимності свободи сторін (*freedom of the parties*) в арбітражі. Ця проблематика може бути узагальнена як питання «юридичності» міжнародного арбітражу (*'juridicity' of international arbitration*). По суті, це – з'ясування, що є джерелом такої «влади» приватних

осіб та «сили» «приватного» рішення арбітрів – позитивне право певної держави чи приписи та норми іншого правопорядку? [272, с. 8].

Залежно від відповіді на це фундаментальне питання Еммануель Гайяр виокремлює три концептуальні підходи щодо визначення природи та сутності арбітражного правопорядку:

1. *Міжнародний арбітраж як компонент окремо взятого національного правопорядку (component of a single national legal order)*. Це історично первинний, монолокальний підхід, який є достатньо поширеним і сьогодні. Він, на думку Е. Гайяра, асимілює арбітра до національного правопорядку в місці проведення арбітражу та ототожнює його з відповідним суддею. Показово, що за такого підходу категорично відкидається ідея, що арбітри можуть вільно обирати право, яким повинен регулюватися арбітраж.

Однак при всій поширеності такого підходу американський професор Гарвардської школи права Артур Тейлор фон Мерен (Arthur Taylor von Mehren; 1922–2006), співавтор збірника кейсів «Міжнародний комерційний арбітраж: транснаціональна перспектива» [406], ще в 1986 році помітив уразливі аспекти такої монолокальної концепції арбітражу. Зокрема, він зауважив, що на практиці досить частими є такі ситуації, коли неможливо точно встановити одну державу, яка пов'язана з місцем арбітражу, він може відбуватися не лише в одній, а в декількох державах, залежно від бажання сторін.

Тому, на його думку, «сучасні арбітражні процедури є амбулаторними в тому сенсі, що вони не мають бути географічно локалізовані». Тому він пропонує звернути увагу на таку істотну відмінність – «у випадку судового розгляду суверенітет [«державний» – прим. авт.] сфокусований в одному місці», а у випадку міжнародного комерційного арбітражу він дифузний або розпорошений (*is diffused or distributed*). Отже, «на відміну від судді, у арбітра немає *lex fori*» [408].

У такому ж дусі Е. Гайяр узагальнює: «Арбітри не можуть бути

асимільовані до судів країни місця арбітражу, навіть через юридичну фантастику, засновану на гіпотетичній волі сторін» [272, с. 39]. Отже, навіть факт вибору арбітрами або сторонами місця арбітражу жодним чином не скасовує автономної природи самого арбітражу.

2. *Міжнародний арбітраж як результат множинності національних правопорядків (in a plurality of national legal orders)*. За такого підходу джерело юридичності або юридичної сили арбітражного рішення (*juridicity of an award*) виходить не з одного єдиного правового порядку (*lex fori*), а фактично рівною мірою з усіх правопорядків, які претендують на те, щоб бути застосовним правом. Саме в цьому сенсі «арбітри не мають форуму» як наперед завданого, універсального юридичного джерела. За таким позитивістським, як по суті і попередній, підходом арбітражне рішення не може навіть вважатися «плаваючим на транснаціональному небосхилі та не зв'язаним з якоюсь певною місцевою системою права» [188].

Така концепція міжнародного арбітражу ґрунтується на уявленні, що кожна держава може мати власну позицію щодо певного арбітражного рішення, незалежно від рішень інших держав, та називається Вестфальською – *The Westphalian Model* за аналогією зі світовим порядком, заснованим на порядку міжнародного співробітництва суверенних держав, що був створений за результатами Вестфальського миру 1648 року. Основні правові принципи за цією моделлю включають рівність держав, державний суверенітет на основі виключної територіальної юрисдикції, принцип невтручання та згоду держави як єдине чинне джерело міжнародних правових зобов'язань [276]. Тому Е. Гайяр резюмує: «...централізація міжнародного арбітражу в одному юридичному порядку ґрунтується на застарілій аналогії між міжнародним арбітражем та національним судом і не є єдиною можливою моделлю. Кожна держава однаково має однакове право самостійно визначати характер приватного інструмента, яким є міжнародне

арбітражне рішення» [272, с. 32].

3. *Міжнародний арбітраж як автономний арбітражний правовий порядок (autonomous arbitral legal order)*. На думку Е. Гайяра, такий підхід базується на ідеї, що «юридичність (*juridicity*) арбітражу коріниться в окремому, транснаціональному правовому порядку (*transnational legal order*), який може бути позначений як арбітражний правопорядок (*arbitral legal order*), а не в національній правовій системі, чи-то країни місця арбітражу, чи-то країни місця примусового виконання арбітражного рішення» [272, с. 38–39]. Необхідно підкреслити, що важливою складовою цього правопорядку є концепція *транснаціонального публічного порядку (transnational public policy)*, який і є справжнім міжнародним публічним порядком (*truly international public policy*) [272, с. 124]. До цього слід додати, що на супранаціональному рівні для держав – членів ЄС провідним є публічний порядок Європейського Союзу [19].

Головну відмінну ознаку цього підходу Гайяр бачить у тому, що «багатолокальний підхід ураховує множину держав, у той час як транснаціональний підхід передбачає колективність держав» [272, с. 40]. З методологічної точки зору, якщо два перших підходи базуються виключно на ідеях юридичного позитивізму, то третій – є послідовно юснатуралістичним і активно використовує інструментарій правової компаративістики.

Джерелами механізму, який пропонує такий порядок, є арбітражна угода сторін та власна воля арбітрів, що ґрунтується на принципі компетенції компетенції. На думку Гайяра, навіть моральні приписи, які сторони та арбітри застосовують, не повинні бути визнані якимось державним правопорядком. Вони передусім «продиктовані власною свідомістю арбітрів (*arbitrators' own conscience*)» [272, с. 47].

Важливо підкреслити, що саме такий підхід дозволяє продовжувати боротьбу за справедливість, навіть тоді, коли державні суди місця арбітражу не

визнають певного арбітражного рішення, яке не відповідає інтересам однієї зі сторін. Це досить часто трапляється в спорах, що розглядаються в інвестиційному арбітражі. Про таку можливість «боротьби до кінця» свідчать такі факти, коли арбітри без вагань ігнорують судові заборони арбітражного розгляду, якщо вони вважають, що це виправдано міркуваннями вищої справедливості, навіть якщо судова заборона була видана судами місця арбітражу [351]. Щоправда, це трапляється з тими арбітрами, які виховані в дусі таких правових систем, як Швейцарія, Франція, Англія, – тобто в тих країнах, де в правових доктринах домінує третій підхід, а автономний характер арбітражного правопорядку визнається переважною більшістю арбітражних юристів. Про перспективність розширення кола таких, дійсно, дружніх до арбітражу правових систем, свідчить стійкий тренд еволюції практично всіх міжнародних джерел арбітражу «в бік все більшої свободи арбітрів» [272, с. 94].

Ідейний рух Еммануеля Гайяра назустріч повній емансипації міжнародного комерційного арбітражу від національних правопорядків не завершується виданням його знаменитої *Legal Theory of International Arbitration*. Останні роки свого життя класик арбітражної компаративістики присвятив дослідженню проблематики формування головного джерела арбітражного правопорядку – арбітражного прецедентного права, яке, на його думку, більшою мірою підкоряється закономірностям правової соціології [264]. При цьому особлива увага приверталася до актуальної проблеми корупції в міжнародному арбітражі [270].

Однак основні положення своєї теорії арбітражу як автономного правопорядку, розробку якої в основному було завершено до 2010 р., Еммануель Гайяр розвинув у подальших працях, присвячених проблематиці гармонізації норм арбітражного прецедентного права. Актуальність цього питання порушується як гранична альтернатива – координація судової та арбітражної практики чи хаос у правозастосовній сфері міжнародного приватного права [268].

У своїй відомій лекції 2018 р. Е. Гайяр зауважив, що для подальшого розвитку автономного по суті міжнародного арбітражу «необхідна невелика частинка хаосу» (*a little bit of chaos*). Поряд із цією еволюцією арбітражної прецедентної практики, відмічає лектор, спостерігається «диверсифікація джерел та гравців, що впливають на неї, і, зокрема, внесок приватних гравців у законотворчій процес (*contribution of private players to the law-making process*), що постійно зростає». На цьому тлі надмірне значення, яке надається долі арбітражних рішень, проливає світло на використання «міфу про гармонію для досягнення негармонійних результатів». Це проявляється насамперед у тому, що значна частина юристів в ім'я гармонії стверджує: якщо рішення було скасовано в місці арбітражу, то воно не може бути виконано в іншому місці. Гайяр резюмує, що це є яскравим прикладом того, як «гармонія чи порядок ставляться вище за справедливість, усупереч інтересам арбітражу» [265].

Узагальнення концептуальних положень *ordre juridique arbitral* дозволило дійти наступних попередніх висновків [17, с. 60–61].

Із пріоритетного використання терміна «арбітражний правопорядок» у порівнянні з «арбітражною юрисдикцією» впливають важливі тактичні переваги в критиці етатистської концепції джерела легітимності арбітражу. Адже це дозволяє умовно вийти з дискусії про первинність співвідношення арбітражного законодавства та автономії волі сторін і арбітрів, яка історично точиться з використанням позитивістської термінології [357], і перевести цей спір у русло юснатуралістичної лексики.

Револьюційна по своїй новизні теза Еммануеля Гайяра про те, що формування по суті саморегульованого, автономного арбітражного правопорядку відбувається не завдяки розвитку державного арбітражного законодавства, а в межах арбітражного прецедентного права (*Arbitral Case Law* or *Arbitration Case Law*), потребує істотного корегування через перегляд правової природи самих

прецедентів, із яких це право складається.

Таке прецедентне право жодним чином не можна прирівнювати до англійського суддівського права, хоча термінологічне його оформлення до цього спонукає. *Arbitral Case Law* – це арбітражні рішення, винесені арбітражними трибуналами за різними арбітражними правилами у різних місцях арбітражу, які не створюють нові норми права, а вирішують спір у відповідності з угодою сторін та норми права, які сторони обрали, або які самі арбітри визначили застосовними [352]. Певний хаос еволюції *Arbitral Case Law* є безладом, але лише з огляду на владну упорядкованість державного правопорядку. Такий «хаос» насправді є своєрідним порядком, але принципово іншим – не монологічним, законодавчим, а діалогічним, доктринальним.

Нормотворчість та правотворчість: сутність та зміст. Теорія правоутворення в цілому і зокрема питання розмежування понять нормотворчості та правотворчості, знаходиться в «епіцентрі» сучасних досліджень як у межах загальної теорії держави і права, так і в рамках окремих галузей права. На формування концепції нормоутворення, що пропонується, значний вплив здійснили публікації таких дослідників, як Баран А. В., Гель А. П., Гоцуляк Ю. В., Грушевський М. С., Дзюбенко О. Л., Зайчук О. В., Кельман М. С., Колодій А. М., Лазарєв В. В., Ленгер Я. І., Лепех Ю. С., Михайліна Т. В., Мурашин О. Г., Ничка Ю. В., Новіков В. В., Оніщенко Н. М., Прищепя І. О., Рабінович П. М., Сердюк І. А. Скрипнюк О. В., Хома Н. М., Шпак Ю. В., Ющик О. І. та інші. Однак ця проблематика в контексті міжнародного комерційного арбітражу не отримала належного висвітлення у вітчизняному правознавстві.

Переважна більшість дослідників констатує, що «в юридичній літературі немає чіткого розмежування термінів «правотворчість» та «нормотворчість», про що свідчать численні дискусії щодо їх співвідношення» [81, с. 226]. Зокрема відмічається, що у вітчизняній правовій доктрині ці поняття розглядаються як

синоніми [106, с. 37] або зміст категорії «правотворчість» нерідко необґрунтовано підміняється терміном «нормотворчість», межі якого повністю розмиваються з поняттям «формування права» [100, с. 122].

Однак переважає такий підхід, відповідно до якого «правотворчість та нормотворчість співвідносяться як ціле і частина» [81, с. 330]. Виходячи з того, що кінцевим результатом нормотворчості є створення нормативно-правових актів, вважається, що саме цей вид діяльності «входить до структури правотворчості» [2, с. 180–181].

Існує і протилежна позиція щодо співвідношення цих понять, згідно з якою вбачається навіть беззаперечним те, що поняття «нормотворчість» має більший обсяг. Це зокрема обґрунтовується тим, що «нормотворчість включає в себе як технічну, так і соціальну нормотворчість. Остання охоплює як правотворчість (у тому числі законотворчість), так і не правову нормотворчість (формування корпоративних, релігійних та інших соціальних норм)» [106, с. 37].

Разом з цим констатується, що «правотворчість, законотворчість та формування права (правоутворення) не можна вважати етапами нормотворчості, так як ці категорії не утворюють послідовний процес, а можуть відбуватися паралельно, зумовлюватися одне одним, а можуть перериватися на певному етапі. Тобто вони виступають складовими елементами, а не стадіями нормотворчості» [106, с. 39].

Щоправда, дискусія навколо розмежування цих термінів та понять набуває дещо схоластичного характеру. Вирватися з цього замкненого кола нескінченних тез і антитез можливо через зміну культурно-правового контексту і розгляд цієї проблеми з позицій загальноєвропейської традиції праворозуміння [18, с. 7].

Насправді нормотворчість, незважаючи на достатньо прозору семантику цього слова, не можна зводити до утворення певних норм. Приміром, історична школа права дотримується позиції, що правова норма, за загальним правилом, –

це не винахід принципово нової юридичної конструкції, а відкриття для широкого вжитку такої моделі поведінки, яка закріплена в сталій практиці правовідносин і відповідає народному духу (*Volksgeist*), який «є джерелом природного і людського права», за К. Ф. Савіньї та Г. Ф. Пухтою [159, с. 97]. Саме тому законодавець виконує допоміжну функцію, а визначальну – звичаєва практика [376, с. 58–78]. Отже, на розвиток такого праворозуміння можна додати, що онтологічно державне регулювання є похідним від природно-правового, звичаєвого саморегулювання – тільки так право постає визнанням свободи, як основної ідеї народного духу, рівномірно належної всім людям як суб'єктам волі.

Нормотворчість – це надання певним загальновизнаним звичаєвим приписам різного ступеня обов'язковості у формі, придатній для їх масового, систематичного і передбачуваного застосування судами і арбітражними трибуналами.

У зв'язку з цим слід обов'язково враховувати позицію укладачів досить популярного серед західних юристів словника, який видає американська видавнича компанія *Merriam-Webster, Inc.*, що з 1964 р. є дочірньою щодо *Encyclopædia Britannica, Inc.* Так, в англomовному дискурсі поряд з вузькоспеціальним змістом поняття *rulemaking* [372] – у значенні створення підзаконних актів адміністративним органом – використовується й більш широкий контент, до якого входить «створення правових норм» (*the making of rules*), але за умови, що воно відбувається у формі квазізаконодавчого формулювання певних правил (*the quasi-legislative formulation of rules*). Таким чином, відмінною ознакою цієї форми правотворчості (*lawmaking*) є її протиставлення саме законодавчій діяльності (*legislative activity*).

Для повноти цієї дискусії слід відмітити, що 24 серпня 2023 року було прийнято Закон України «Про правотворчу діяльність» № 3354-IX [41] з метою впорядкування правотворчої діяльності в Україні, посилення взаємодії між

учасниками правотворчої діяльності у процесі підготовки нормативно-правових актів, а також контролю за їх реалізацією, забезпечення участі громадянського суспільства в правотворчій діяльності та якості законодавства України. Він визначає правові та організаційні засади правотворчої діяльності, принципи і порядок її здійснення, учасників правотворчої діяльності, правила техніки нормопроєктування, порядок здійснення обліку нормативно-правових актів, а також правила дії нормативно-правових актів, усунення прогалин, подолання колізій у нормативно-правових актах та здійснення контролю за реалізацією нормативно-правових актів.

1.2 Еволюція концепту саморегулювання у сфері арбітражу в межах європейської культурно-правової традиції

Виникнення та розвиток арбітражу та інших альтернативних державному суду способів правозастосування є складною історико-правовою проблемою, яку різні дослідники пропонують розв'язувати в різний спосіб [377, с. 33]. Водночас, саме в контексті саморегулювання це питання потребує дослідження. Як справедливо відмічає О. М. Гончаренко, «попри активну роль міжнародного комерційного арбітражу у врегулюванні спорів між суб'єктами господарювання, питання засад, елементів та інших особливостей саморегулювання арбітражу не досліджено належним чином» [28, с. 5]. Виходячи з того, що саме ці аспекти арбітражу в теоретико-історичній юриспруденції містять багато прогалин і суперечностей, доцільно приділити ретроспективному аналізу предмета дослідження особливу увагу.

Правове регулювання арбітражу в Античні часи та Середньовіччі.
Витоки арбітражу можна знайти в легендах, міфах, літературних творах та

процедурах, відомих з найдавніших часів. Як зазначає сучасний класик арбітражу Гарі Борн у своєму авторитетному тритомному трактаті (treatise), арбітраж є невід'ємною складовою вирішення спорів – як між державами, так і в комерційній сфері – від початку писаної історії [195, с. 68]. Багато істориків вказують на відому біблійну розповідь про царя Соломона (X ст. до н.е.), який виступив третейським суддею в полеміці між двома матерями, що відстоювали право на немовля. В античному світі Еллади арбітраж як метод третейського вирішення конфліктів між різними сторонами (індивідами, громадами, державами-полісами) з'явився дуже рано. Перші відомості про це можна знайти в роботах Гомера та Гесіода [367]. Приклади використання арбітражу в суперечках між сторонами зустрічаються і в працях грецьких істориків (Геродот, Фулідід, Ксенофонт та ін.), філософів (Платон, Аристотель, Теофраст тощо), виступах ораторів, переважно афінських (Демосфен, Ісократ, Лісій, Андокід, Есхін), творах трагіків й комічних драматургів (Есхіл, Софокл, Евріпід, Арістофан). Багато прикладів арбітражу також були записані грецькими письменниками елліністичного періоду, від Менандра, Теокрита, Каллімаха до таких істориків, як Полібій, Діодор Сицилійський, Філон Олександрійський, Діонісій Галікарнаський, Плутарх, Павсаній та Афіней та ін. У фундаментальній праці Д. Робака «Давньогрецький арбітраж» перша частина, що складає понад 50 сторінок, присвячена огляду концепцій та джерел грецьких законів, поясненню особливостей процесу вирішення спорів (переговори, посередництво, арбітраж, судовий процес), з'ясуванню проблем мови та перекладу тощо.

Звернення до арбітражу як ефективного інструмента вирішення суперечок було характерно не тільки для Еллади, Єгипту, Месопотамії, Вавилону, інших країн античного світу. Відповідно до індуїстського права, одним із найбільш відомих стародавніх трактатів, у якому згадується про арбітраж, є «Бріхадараньяка Упанішада», створення якого припадає на VII-VI ст. до н.е. У

ньому докладно розповідається про різні типи арбітражних органів, які складаються з 3 основних органів, а саме «Пуга» — місцеві суди, «Срені» — люди, які займаються подібним бізнесом або професією, і «Кула», які були членами, які опікувалися соціальними питання конкретної спільноти, і всі ці три органи були в сукупності відомі як Панчяяти [386].

У мовах східнослов'янських народів існує самостійний термін «третейський суд», який є власним, а не запозиченим з інших мов. Він цілком відповідає західному аналогу «арбітраж» [5, с. 41]. Відтак, тодішнє вживання понять «третейський суд» та «арбітраж» щодо історії цього правопорядку можна вважати синонімічними.

Історичні джерела спочатку надають нам більше інформації про арбітражне вирішення міждержавних суперечностей, у тому числі у сфері комерції. Близько 3100 р. до н.е. було укладено арбітражний договір, що вирішив спір між двома месопотамськими містами-державами – Лагашем та Уммою. Договором було визначено недоторканність прикордонних каменів та ровів [80, с. 10]. Мирний договір між єгипетським фараоном Рамзесом II та царем хетів Хаттушилем III у 1278 р. до н.е. врегулював питання миру, правового становища біженців, арбітражу, виконання договірних, зокрема грошових, зобов'язань [1, с. 45].

Але греки вирішували шляхом арбітражу не тільки міжнародні спори. Його використання для вирішення майнових суперечок можна простежити вже до Філіпа II Македонського (бл. 382 до н. е. – 336 до н. е.) [187, с. 25]. Зокрема в Афінах існували як приватні, так і державні арбітри. Сторони спору вибирали приватних арбітрів для вирішення суперечки між ними. Арбітри давали присягу вирішувати конфлікт неупереджено, і, згідно з Демосфеном, афінський закон передбачав, що після того, як рішення арбітра було винесено, сторони повинні «непохитно дотримуватися його рішення і ні в якому разі не передавати апеляцію від нього іншому трибуналу, але нехай рішення арбітра буде вищим» [388, с. 47].

В Афінах арбітрів у публічному арбітражі називали *klerotos* (обрані з багатьох), тоді як у приватному арбітражі їх називали *ekkletos* (обрані сторонами спору). Варто зазначити, що в грецькій мові використовувалися різні терміни для позначення арбітражу (*dike*, *dikastes*, *dikazain*, *basileus*), які поступово змінювалися і свідчили про еволюцію арбітражу. Це надало підстави деяким вченим наголошувати на різниці між менш формалізованою медіацією та арбітражем, який був більшою мірою інституційною формою медіації [277, с. 99].

Фундаментальною умовою вирішення спорів між конфліктуючими сторонами через арбітраж була їхня згода на те, що третя сторона (приватна особа, держава, ліга держав, установа держави, державний чиновник – суддя чи правитель – у елліністичні часи, релігійна установа – Амфіктіонічна рада), яка вважалася нейтральною в суперечці, мала розв'язати проблему. Людині, яка бралася за участь у арбітражі, потрібно було довіряти і вона мала надати згоду брати участь у вирішенні спору [355, с. 30].

Що стосується античного Риму, то значна частка науковців вважає, що арбітраж як метод вирішення спорів почав системно функціонувати у Римі принаймні з V ст. до н. е., коли цей інститут з'явився в Законах Дванадцяти таблиць (451–449 рр. до н. е.).

Приблизно до 280 р. до н.е. в Республіці головним магістратом був претор з обов'язком головувати в судовому процесі. Цей претор був відомий як *praetor urbanus*, але поступово значний розвиток торгівлі в римському світі призвів до значного припливу іноземців, особливо купців. Відтак виникла потреба до призначення другого претора, *praetor peregrinus*, щоб прийняти відповідальність за всі судові процеси, де були залучені іноземці. Римляни чітко окреслили різницю між правом, яке застосовувалося до громадян республіки, і правом, яке застосовувалося до іноземців, торговців і комерсантів. Перші підлягали *ius civile*, тоді як *ius gentium* застосовувалося до будь-якого спору, пов'язаного з

останніми. *Ius gentium* характеризувалося відсутністю формальностей і допускало арбітраж [421]. Найстаріший тип арбітражу, відомий з давньоримських джерел, згадувалися Плавтом, Теренцієм, Катонем (III-II ст. до н.е.) як *bonus vir*. Це було своєрідне посередництво, в якому приватну особу (*bonus vir*) обирали обидві сторони конфлікту та довіряли їй. У такий спосіб вирішувалися питання про прикордонні суперечки та інші конфлікти між власниками маєтків, а також сімейні справи, торговельні розбіжності тощо. Інший тип арбітражу в римському праві, який з'явився у II ст. до н.е., згадується як *ex compromisso*. Перші згадки про нього походять від Сенатського указу про вакханалії (*senatus consultum de Vacschanalibus*) 186 р. до н.е. Обидві сторони суперечки призначали приватну особу своїм арбітром (письмово), а з іншого боку, держава через посадову особу (претора) затверджувала їхній вибір. Цей вид арбітражу гарантував, що приватні сторони могли врегулювати суперечку, домовившись про посередника у фінансових, торгових, майнових, сімейних справах тощо, але держава стежила за вирішенням. Роль офіційної особи була обмежена до мінімуму, але вона також могла офіційно призначити арбітра, якщо сторони не приходили до згоди про одну особу.

Остаточне закріплення загальних положень про арбітраж знайшло відображення на початку VI ст. в Кодексі Юстиніана – у восьмому титулі четвертої книги Дигестів) [326, с. 271].

Деякі науковці зазначають, що першим постійно діючим міжнародним комерційним арбітражем був так званий суд рекуператорів (*recuperatores*) у Стародавньому Римі. Останні призначалися замість звичайних суддів для здійснення судочинства у справах за участю іноземців. Імператор Юстиніан вперше наділив рішення арбітражу силою рішень державних судів. До цього сторони могли лише передбачити в арбітражній угоді заходи спеціального стягнення чи інший спосіб, що забезпечує виконання рішень.

На початку наступного періоду, відомого як Середньовіччя, міжнародна торгівля, як і закони, що її регулювали, майже повністю зникли. У XII ст. під час хрестових походів торгівля відродилася, коли відносини між Європою та Сходом були відновлені. З'явилися нові фінансові інструменти для інвестування торговельних експедицій. Широкий розвиток отримали ринки, які відбувалися 1-2 рази на тиждень у великих містах. Особливу роль у міській торгівлі у Франції, Англії, Фландрії та Німеччині у XII-XIII ст. відігравали ярмарки, які іноді тривали до 49 днів. Знов були відкриті можливості застосування арбітражу як способу вирішення конфліктів у комерційних справах [200].

У Середньовіччі починають створюватися такі саморегулювні організації, як гільдії, що практикували ініціативне самостійне встановлення правил торгівлі, перевірки ринків, оцінки якості товарів і визначення методів вирішення суперечок. Суди ринків, ярмарків і портів, суди купецьких гільдій міст та їхніх спілок намагалися ухвалювати свої рішення відповідно до принципів *ex aequo et bono* (відповідно до принципів добра і справедливості) без звернення до позитивних норм права. В Україні подібні перші об'єднання ремісників виникли ще за часів Київської Русі і називалися «сотнями» [285, с. 126].

Показовим у цьому відношенні виступає досвід Англії. Поступово тут встановився звичай, згідно з яким суперечки між купцями розглядалися колегіями. Вони вирішували спори відповідно до звичаїв торгівлі, також відомих як *lex mercatoria* або закон купця (*The Law Merchant*). Така практика була обумовлена неспроможністю англійських судів розв'язувати суперечності принаймні з трьох причин: (1) судовий процес вважався занадто повільним; (2) судді не мали необхідної кваліфікації; (3) іноземні купці не мали права звертатися до місцевих судів, але потребували швидкого вирішення своїх суперечок [186].

Безумовно, що таке звичаєве комерційне право не могло ототожнюватися

з позитивним правом. Перші рухи щодо поєднання *lex mercatoria* із загальним правом Англії починаються з правління Едуарда III (1312–1327 рр.). Це був так званий Statute of the Staple (1353 р.), що вперше офіційно визнавав закон купців в Англії. Зокрема, визначалися конкретні порти, куди можна було експортувати або імпортувати певні товари. Їх називали «портами скоби». Так звані стейплівські суди (англ. *Staple Courts*) в різних містах не вели жодних записів, і ми мало що знаємо про їхні процеси, окрім того, що в них головували торговці, а не юристи. Однак торговельному співтовариству не судилося вирішувати в Англії суперечки відповідно до своїх власних законів. Майже одночасно було засновано Адміралтейський суд (*the Court of Admiralty*) [282], до юрисдикції якого належав і *lex mercatoria* [388, с. 51]. Однак невдовзі суди загального права оскаржили юрисдикцію Адміралтейського суду, до чого приєдналися судді канцелярії [401, с. 82].

Узагальнюючи короткий історичний екскурс у ранню історію арбітражу, необхідно звернути увагу на наступні найбільш істотні обставини, які принципово змінюють традиційні уявлення про пріоритетність державно-правового регулювання у порівнянні зі саморегулюванням.

1. Сучасні вітчизняні вчені відмічають, що саме зі створення арбітражів починається процес інституалізації правового саморегулювання, який не обмежується лише Новітнім Часом [285, с. 126].

2. Західноєвропейські дослідники, які в різні періоди вивчали історію арбітражу, зазначають, що «традиційні суспільства, позбавлені атрибутів сучасної держави, не мали засобів примусу для вирішення спорів» [260]. Тому альтернативні способи вирішення спорів через свою властивість до саморегулювання скоріше за все виникли раніше, ніж судова система. Отже, «люди зверталися до арбітражу для вирішення спорів задовго до появи права або створення судів» [327].

3. Так само і «прототипи саморегульованих організацій у державах європейського регіону існували досить давно... Пристосування окремих систем саморегуляції до історичних умов породило різноманітність її історичних форм та інструментів», а їх рецепція стала «традицією, успадкованою від середньовічних саморегульованих організацій» [285, с. 127].

4. Однак для запобігання анахронізму в оцінці первісних форм саморегулювання в арбітражі не слід приписувати їм досить розвинуту в сучасну епоху функцію самоврядної нормотворчості, вона здійснювалася переважно стихійно як створення звичаїв торгового обороту безпосередньо в процесі комерційної та арбітражної практики. Головним саморегульованим елементом у ці часи була «можливість сторін на власний розсуд обрати арбітраж та укласти арбітражну угоду, домовитися про місце арбітражу, мову, кількість арбітрів, можливість оскарження рішення тощо» [28, с. 6].

5. Саме тому дослідження питань формування та розвитку арбітражу в Давню та Середньовічну епохи слід здійснювати в контексті саморегулювання та інновацій не в державній політиці, а переважно в економіці, що дозволяє кваліфікувати «саморегулювання як природний побічний продукт економічного обміну» [243, с. 132]. Водночас у Новий та Новітній Час політичні фактори висуваються на перший план, бо в цей період «сама демократія забезпечує діяльність різноманітних організацій, сприяє їхній автономії, вільному розв'язанню питань у певних сферах суспільства незалежно від органів державної влади» [26, с. 30].

Регулювання арбітражу в Новий Час у контексті національних кодифікацій законодавства. Ставлення до арбітражу та його правове регулювання в країнах Європи, принаймні у ХІХ ст., значно відрізнялося залежно від соціально-економічної системи, історичних, духовно-культурних, правових традицій тощо. Серед таких факторів найбільш визначальним було формування

громадянського суспільства. Головним трендом у ці часи стало формування арбітражного законодавства під впливом кодифікації матеріальних та процесуальних норм.

У Франції Наполеонівські кодекси, зокрема Кодекс цивільного процесу – Code de procédure civile (1806 р.), спочатку передбачали обмежене використання арбітражу. Під його юрисдикцію підпадала лише невеличка частка суперечок, включаючи спори, пов'язані з морським страхуванням або комерційними компаніями.

Правова основа арбітражу в Нідерландах була закладена 1 жовтня 1838 р. (книга III Цивільно-процесуального кодексу – Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering). Його основні принципи залишалися більш-менш незмінними до моменту прийняття Закону про арбітраж 1986 р.

У Швеції перший комплексний арбітражний акт був прийнятий у 1887 р. [241].

У Німеччині праві норми, що регулювали арбітраж, були вперше кодифіковані в 1877 р. у 10-й книзі Цивільно-процесуального кодексу (Zivilprozessordnung – ZPO). Його керівними принципами були: повага до автономії суб'єктів арбітражу; мінімум судового втручання [366]. Значною мірою конституювання арбітражу корелювало з темпами економічного розвитку та підвищенням обсягів торгівлі кожної країни. Так з 1870 до 1913 р. німецький експорт щорічно зростав на 4,1% [337, с. 27–28].

Арбітраж протягом декількох століть крок за кроком відвойовував свою самостійність у прийнятті рішень.

Удосконалення правового механізму регулювання арбітражу в Англії здійснювалося по двох напрямках: (1) у межах прецедентного права та (2) за допомогою статутного права.

Так, на розвиток комерційного арбітражу в Англії особливо вплинуло рішення

лорда Коука у справі Вініора (*Vynior's Case*), ухвалене у 1609 р., згідно з яким позивачу дозволялося стягувати заставу, надану за сумлінне виконання арбітражної угоди [336, с. 716]. Першим законодавчим актом, що стосувався арбітражу, був Закон про арбітраж 1698 р., який було розроблено Дж. Локком для законодавчого оформлення існуючого правила процедури вирішення спорів та введено в дію новоствореною Радою з торгівлі. Він мав сприяти безперервному функціонуванню торгівлі, хоча не був дуже поширеним понад півстоліття. Існує і протилежна точка зору – Закон виступав простішою альтернативою торговельному суду та забезпечував існування новоствореної ради [328, с. 144–154].

Важливим розвитком арбітражу в Англії стали ярмаркові суди (*courts of piepowders*), які мали юрисдикцію щодо суперечок між купцями на місцевих ярмарках і були описані В. Блекстоном як «найнижчий і водночас найшвидший суд правосуддя, відомий в англійському праві» [192, с. 21]. Також слід згадати арбітраж щодо якості/контролю таких організацій, як Лондонська або Ліверпульська асоціації зернової торгівлі, а також Лондонська асоціація торгівлі борошном [377, с. 34]. В цілому, арбітражі стали більш популярними з 1750-х років. Варто зазначити, що значна легалізація арбітражного процесу відбулася через його активнішу взаємодію з судами без подальшого втручання парламенту [286].

Проте, навіть після певних позитивних зрушень у законодавстві, комерційний арбітраж продовжував сприйматися судами вороже. Зокрема, у справі «Кілл проти Холлістера» (*Kill v. Hollister*) 1746 р. англійський суд Королівської лави заявив, що позасудові спроби вирішити спори за допомогою арбітражу зазвичай «витісняють» юрисдикцію судів. Це побоювання спонукало суди оголосити, що угоду про врегулювання майбутнього спору в арбітражі можна було відкликати в будь-який час до винесення арбітражного рішення» [343, с. 472]. І навіть гучні справи Уорд проти Періама (*Ward v Periam*) у 1827 р. та Ніколс проти Роу (*Nichols v Roe*) у 1834 р. стали прикладами спроб

Канцлерського суду зберегти певну юрисдикцію над арбітражем. Через те, що основним джерелом права в Англії залишалися судові прецеденти, судді здійснювали дієвий опір розвитку арбітражу в цій країні.

Значні зусилля щодо вдосконалення законодавства стосовно арбітражу були здійснені Лорд-канцлером Г. Брехемом (1830–1834 рр.). Однак його бачення комплексної системи арбітражу, включаючи арбітражний суд, як це було в деяких інших європейських країнах, так і не було остаточно реалізовано ні у 1834 р., ні пізніше, у 1852 р. Велика кількість арбітражних угод, насамперед за загальним правом, не була захищена від анулювання. Це було виправлено лише після прийняття Закону про процедуру загального права у 1854 р. [196, с. 134].

У 1880-х роках за ініціативи лорда Г. В. Бремвелля була здійснена ще одна спроба повної кодифікації законів, що стосувалися арбітражу. За підтримки Ради Лондонської торгової палати в 1884 р. було представлено законопроект, який вважався передумовою створення Лондонського міжнародного арбітражного суду. Але перемогла більш скромна альтернатива, підготовлена парламентом [407, с. 343–347].

Таким чином, можна констатувати, що протягом ХІХ ст. відбулося п'ять спроб удосконалити законодавство Англії про арбітраж (1698, 1833, 1854, 1873 та 1884 роки). Кожна з них знаменувала певний позитивний крок вперед. Але лише Закон про арбітраж 1889 р. скасував відповідні положення з п'яти попередніх законів. Він не містив багато інновацій, але відомий тим, що передбачав послідовність, визначеність і ефективність дій, яких ані законодавці, ані судові органи не змогли забезпечити раніше [194, с. 113].

Проте логіка розвитку економіки й соціальних відносин владно диктувала необхідність розширення сфери застосування арбітражу. Двома яскравими прикладами щодо цього в Британії виступили передача землі та розбудова залізничних мереж. Довгий час теоретично вважалося неможливим винести

арбітражне рішення про передачу права власності на землю, але на практиці спостерігалось протилежне – арбітри часто виносили рішення про право власності на землю без труднощів у виконанні. Такі факти набули систематичного характеру в XVIII ст. [368, с. 171–176]. Те ж саме стосувалося землі, необхідної для будівництва залізниць. Багато великих промислових проектів у Вікторіанській Британії (1837–1901 рр.) не могли бути реалізовані без примусового придбання землі [201, с. 37]. Закон про регулювання залізниць 1868 р. дозволяв Раді торгівлі звертатися до арбітра в будь-якій суперечці за участю залізничної компанії [251 с. 267].

Незважаючи на те, що спроби систематизації норм, що регулювали арбітраж у США, довгий час знаходилися в руслі британської традиції, розвиток арбітражу в цій країні здійснювався більш значними темпами і головним чином у напрямі створення арбітражного законодавства.

Наприклад, ще в 1632 р. Массачусетс прийняв низку законів про підтримку арбітражу. Сама практика століттями демонструвала незмінну перевагу арбітражу у сфері комерції. Ця перевага жодним чином не обмежувалася підприємцями. Зокрема, перший американський президент Дж. Вашингтон у своєму заповіті від 9 липня 1799 р. (*The Last Will and Testament of George Washington*) наказав, щоб усі суперечки мали вирішуватися трьома неупередженими та розумними людьми, відомими своєю чесністю та здоровим глуздом; два обираються учасниками суперечки, кожен з яких має вибір одного, а третій – двома обраними сторонами. Ці троє осіб мають необмежені Законом або юридичними конструкціями права, а їх рішення є таким же обов'язковим для Сторін, якби воно було прийняте у Верховному суді Сполучених Штатів [177].

Однак до прийняття у 1925 р. Федерального закону про арбітраж (*The Federal Arbitration Act*) законодавчі повноваження арбітрів для вирішення суперечок часто обмежувалися певними контекстами, такими як банкрутство та

справи адміралтейства. Зазвичай американські суди запроваджували підхід англійського загального права, відмовляючись вимагати конкретного виконання угод для арбітражу, присуджуючи натомість лише номінальні збитки за порушення стороною цієї угоди [335].

Виникнення громадянського суспільства та його організацій як поворотний пункт у бік інституалізації саморегулювання. Розвиток та інституалізація арбітражу значно прискорилися з початком індустріальних революцій. Технологічний прогрес безпосередньо вплинув на формування й розвиток різноманітних організацій, структур, об'єднань, асоціацій тощо. Вони виникали для консолідації громадян, певних соціальних груп та прошарків населення з метою досягнення певних цілей за межами державних інститутів і отримали назву громадянське суспільство (ГС).

Якщо на початку XIX ст. безумовними лідерами у створенні організацій ГС були США, Британія, Швейцарія, Нідерланди, то до кінця XIX ст. їх стрімкий розвиток спостерігався також в Данії, Бельгії, Австралії, Швеції, Франції, Німеччині, Австрії. Після закінчення Другої світової війни до них додалися Уругвай, Японія, Аргентина, Індонезія, Філіппіни. У 1970-х рр. громадські організації стрімко розвиваються в Італії, Португалії, Іспанії, Індії. Наприкінці XX ст. громадські організації починають відігравати помітну роль в Бразилії, Чилі, переважної більшості країн Центральної та Східної Європи [240].

Переважна більшість дослідників погоджується, що відлік ідей про громадянське суспільство необхідно починати вже в Новий час з доробку англійського мислителя Т. Гоббса (1588–1679 рр.), який сформулював тезу – люди були змушені погодитися на формування суспільних організацій, які б вирішували нагальні проблеми. Це було названо «суспільним договором» [22].

Не менше значення для розвитку концепту ГС мали ідеї французького просвітника Ж-Ж. Руссо (1712–1778 рр.), на думку якого люди мають

поступитися індивідуальними бажаннями на користь колективної волі, яку він називав «загальною волею», що представляє спільні інтереси суспільства. Ж.-Ж. Руссо вважав, що загальна воля повинна бути виражена через самоврядування та закони, які відображають загальне благо [160].

Однак саме поняття «громадянське суспільство» з'явилося лише в 1767 р. у праці А. Фергюсона (1723–1816 рр.) «Нарис історії громадянського суспільства» [259]. ГС для нього не було колективною діяльністю груп людей, а визначалося унікальністю культури, розвитком мистецтва та літератури, комерційної діяльності та процвітанням міського життя [259, с. 283].

Видатну роль у популяризації ідей ГС відіграв французький мислитель Алексіс де Токвіль (1805–1859 рр.), який висловлював щире захоплення сталим демократичним розвитком Америки, різноманітністю клубів, товариств, асоціацій тощо, які об'єднували людей за інтересом та потребами. Мислитель наголошував – де б ви не побачили на чолі якогось нового підприємства уряд у Франції чи високопоставлену людину в Англії, у Сполучених Штатах ви обов'язково знайдете товариство (асоціацію) Democracy in America [252].

Важко переоцінити у філософській і політико-правовій думці людства творчу спадщину знаменитого німецького мислителя Г.В.Ф. Гегеля (1770–1831 рр.), який вважав ГС сферою діяльності, що є проміжною між сім'єю і державою, фундаментальною основою існування якої є право приватної власності [412]. А концепція етичного життя включала діалектичну тріаду: сім'я, громадянське суспільство та держава [280]. Гегелівська метафізика підкреслює два важливі аспекти ГС: плюралізм асоціацій у ньому та взаємозв'язок із державою.

У сучасній науковій літературі існує безліч визначень громадянського суспільства. Зокрема, словник Коллінза визначає його як «... організації в суспільстві, які працюють для сприяння загальному благу і зазвичай включають державні установи, сім'ї, благодійні організації та громадські групи [253]. В

Енциклопедії сучасної України ГС – це «...суспільство, в основі якого лежить розгалужена мережа незалежних від держави інституцій, об'єднань та організацій, створених самими громадянами для виявлення й здійснення різних громадських ініціатив, задоволення своїх суспільних потреб та обстоювання колективних інтересів» [31]. Відомий німецький філософ і соціолог Ю. Габермас підкреслює, що це такі об'єднання, які варіюються від церков, культурних спілок, спортивних клубів і дискусійних гуртків до незалежних масмедіа, академічних кіл, груп небайдужих громадян, низових ініціатив та організацій на основі гендеру, раси й сексуальної орієнтації й далі аж до галузевих організацій, політичних партій і профспілок [261, с. 217]. У авторитетній найстарішій і найповнішій енциклопедії Britannica під ГС розуміється щільна мережа груп, спільнот, зв'язків, що стоять між особою та сучасною державою [329]. Можна навести ще багато дефініцій ГС, які відрізняються залежно від парадигмальної матриці наук, у яких воно розглядається, методів дослідження, гносеологічних та аксіологічних орієнтирів авторів тощо. Але загальними щодо сутності та змісту ГС є наступні ознаки: (1) автономія від держави; (2) взаємозалежність з державою; (3) плюралізм цінностей, ідеалів, способів, процедур і дій, втілених у його інститутах.

Беручи до уваги стратегічний курс України на європейську інтеграцію, варто навести офіційне визначення організацій громадянського суспільства (Civil society organisations – CSOs), яке надається Єврокомісією. Це неурядові групи, такі як профспілки, асоціації роботодавців та інші соціальні групи, які дозволяють громадянам брати активну участь у визначенні політичного порядку денного [258]. При цьому значна кількість фахівців вважає *організації громадянського суспільства* (ОГС) та *неурядові організації* (НУО) синонімічними поняттями. Хоча існує більш широке розуміння ОГС, куди включають НУО, некомерційні організації (НКО), благодійні, громадські організації та релігійні

організації [411, с. 2].

Одночасно з теоретичним осмисленням сутності та змісту ГС, тривала практична розбудова його окремих елементів. Світовим лідером у цьому аспекті виступала Британія. Зростання в країні масштабів філантропічної діяльності у XVI ст. призвело до суттєвого збільшення кількості благодійних фондів. Вже у 1601 р. в Англії був прийнятий Статут Єлизавети (Statute of Charitable Uses) для захисту та запобігання зловживанню благодійними фондами [358]. Так почали створюватися спеціальні організації, відомі як дружні товариства (friendly societies), для допомоги сім'ям у важкі часи. Більшість з них виступали як саморегульовані організації, починалися як місцеві групи, які зазвичай склалися з кількох селян або сусідів. Члени товариств робили щомісячний внесок для виплат в разі потреби або інвестували чи заощаджували кошти [391].

Офіційно дружні товариства були визнані у 1793 р. в Акті сера Джорджа Роуза (Sir George Rose's Act). Товариства швидко розвивалися і не підпадали під акти 1799–1800 рр. (Combination Acts) про заборону профспілок та робітничих організацій [370]. До 1803 р. близько 38 % сімей були залучені до таких товариств. Кількість останніх наприкінці XIX ст. складала понад 27 тис.

Різноманітні організації взаємодопомоги (ощадні, кредитні спілки, похоронні товариства), набували все більшої самостійності й популярності. Королівська комісія 1871–1874 рр. характеризувала це як нову тенденцію виникнення «робочого духу самопомоги» (*the working spirit of self-help*) [374, с. 251]. Це дало поштовх появі інших організацій робітничого класу на кшталт кооперативів, будівельних, житлових товариств тощо. Це відкрило можливості працевлаштування для приблизно 500 000 жінок, які працювали на постійній основі або частково в рамках добровільних асоціацій. Це також звільняло їх від патріархальних обмежень вікторіанського суспільства [375, с. 4].

На початку XX ст. відбулося розширення ролі держави в наданні

соціального забезпечення широким верствам населення. Зміцнювалося партнерство між державою та волонтерським сектором. У 1904 р. було створено Гільдії допомоги (Guilds of Help), у 1919 р. – Національна рада соціальної служби (The National Council of Social Service) та ін. У 1934 р. понад 37 % доходу, отриманого зареєстрованими благодійними організаціями, надходило від держави у формі оплати послуг.

Нарешті, виникають профспілки, метою яких є збереження або покращення умов праці робітників. Незважаючи на численні заборони, репресії та обмеження, об'єднання робітників ставали все більш міцними й масовими. Організаційно профспілки у Великобританії були остаточно легалізовані в 1872 р. Через деякий час у 1900 р. Конгрес тред-юніонів (національна федерація британських профспілок) разом з Незалежною лейбористською партією (рік заснування – 1893) створили комітет лейбористського представництва, який у 1906 р. отримав назву Лейбористська партія [413].

У США кроки до законодавчого оформлення профспілок почалися у 1869 р. і завдяки серії успішно виграних судів вони зрештою у 1886 р. привели до створення Американської федерації праці (American Federation of Labor – AFL). У 1955 р. Американська федерація праці об'єдналася з Конгресом індустріальних організацій (Congress of Industrial Organizations – CIO), утворивши найпотужнішу профспілкову організацію США – AFL-CIO.

У Німеччині Вільна асоціація німецьких профспілок була створена в 1897 р. після скасування консервативних антисоціалістичних законів канцлера Отто фон Бісмарка.

У Франції профспілки до 1884 р. знаходилися поза законом. Загальна конфедерація праці була заснована лише у 1895 р.

У Німеччині самоврядування місцевих громад було запроваджено ще на початку XIX ст. Це вплинуло на розвиток традиції неокорпоративізму, посилення

співпраці уряду з некомерційним сектором [423]. Пруссія після наполеонівських воєн запровадила концепцію місцевого самоврядування,. Можна стверджувати, що, на відміну від багатьох європейських держав, некомерційний сектор Німеччини в ХІХ ст. розвивався «під парасолькою» держави. Тісне партнерство між урядами та некомерційними організаціями спостерігалися в усіх основних сферах соціального забезпечення, а також в політиці, дозвіллі, спорті. Зокрема, перед початком Другої світової війни в Німеччині нараховувалося приблизно 95 тис. активних спортивних клубів. Однак найбільш бурхливий розвиток ОГС почався у 1960-х рр. Відтак кількість статутних організацій зросла з 86 тис. у 1960 р. до 580 тис. у 2011 р.

Сучасні некомерційні сектори Франції та Німеччини доволі схожі. Експерти пояснюють цей феномен зростанням ролі соціальної держави [183, с. 515]. Специфікою німецького некомерційного сектора є відчутний поділ між високо професіоналізованими неприбутковими та некомерційними організаціями, які працюють майже виключно через волонтерів.

Після Другої світової війни на базі організацій громадянського суспільства в європейських країнах та з їхньої ініціативи почалося створення міжнародних неурядових організацій, серед яких найбільш впливовими стали профспілкові організації. Найстарішою серед них є Всесвітня федерація профспілок (1945 р.). А найбільшою – Міжнародна конфедерація профспілок (МКП), яка базується в Брюсселі, (створена в 2006 р.). Вона нараховує приблизно 309 афілійованих організацій у 156 країнах і територіях із загальною кількістю членів – 166 мільйонів.

Становлення системи ОГС не є однолінійним процесом. Зазвичай їх розвиток залежить від реального рівня демократії в країні, історичних традицій, тенденцій у зміні глобальних, регіональних та національних викликів тощо. Зокрема, у процесах демократизації бувають суттєві повороти і навіть відступи.

Так, згідно з офіційною статистикою в Угорщині діє близько 53 500 ОГС – асоціацій і фондів та ін. Але лише 0,8 % з них (тобто кілька сотень) займаються правовим захистом та суміжними сферами [344, с. 5].

Останнім часом найбільш активно утворюються волонтерські та благодійні організації. Прикладом може слугувати Україна, де після початку повномасштабної агресії з боку РФ у 2022 р. було зареєстровано 6367 благодійних організацій для реагування на нагальні потреби, пов’язані з війною. Це значне збільшення порівняно з 830 благодійними організаціями, створеними у 2021 р. [424, с. 2].

Найважливішим для сучасного періоду розвитку громадянського суспільства є те, що сформувалося міжнародно визнане поняття саморегулювання як найістотніша ознака будь-якої ОГС, на основі якої реалізується в тому числі здатність сторін врегулювати спір через міжнародний комерційний арбітраж [285, с. 126]. Так, відповідно до Міжінституційної угоди про кращу законотворчість (2003/С 321/01) саморегулювання визначається як можливість для суб’єктів господарювання, соціальних партнерів, неурядових організацій або асоціацій приймати між собою та для себе спільні керівні принципи на європейському рівні (зокрема, кодекси практики або галузеві угоди) (Міжінституційна угода 2003/С 321/01) [321].

До кінця першої декади ХХІ ст. аналіз механізмів та поточних трендів у саморегуляції ОГС не проводився. Першою це зробила благодійна організація One World Trust у 2009 р. З того часу моніторинг моделей саморегулювання проводиться постійно. Найчастіше експерти визначають такі: кодекси поведінки/етики; сертифікати та акредитації; інформаційні служби, робочі групи та нагороди. А найбільш розповсюдженими серед них є кодекси поведінки/етики [250, с. 4–5].

Це дозволяє констатувати, що одним з головних принципів функціонування

ОГС стає саморегулювання, яке пов'язане з такими рисами демократії, як толерантність, повага до протилежних поглядів, плюралізм, орієнтація на досягнення консенсусів і компромісів, реалізація нових ідей і реформ у державі тощо [256].

Вплив громадянського суспільства у Новітній Час на формування саморегулювних організацій у сфері арбітражу. Формування перших асоціацій, товариств, організацій у сфері арбітражу відбулося зі значним запізненням стосовно благодійних, філантропічних тощо товариств. Хоча перша торгова палата була заснована в 1599 р. у Марселі, подальший розвиток саморегулювних організацій, які могли впливати на розвиток арбітражу в умовах абсолютистської монархії у Франції, істотно гальмувався. Навпаки, у конституційних демократіях подібні інституції отримують бурхливий розвиток. Так, інтереси бізнесу стали рушійною силою створення перших британських торгових палат у Джерсі (1768 р.), Глазго і Белфасті (1783 р.), Единбурзі та Лідсі (1785 р.), Манчестері (1794 р.), Бірмінгемі (1813 р.) [197].

У XIX-XX ст. беззаперечним лідером розвитку торгових палат, які впливали на розвиток арбітражу, стали США [245]. Першою англomовною та найстарішою торговою палатою в Північній Америці стала Галіфакська, яка була заснована в 1750 р. [185] Згодом в Америці з'явилося ще декілька торгових палат: 1768 р. – Нью-Йорк; 1794 р. – Нью-Гейвен; 1801 р. – Філадельфія. На початку XIX ст. в країні нараховувалося понад 40 місцевих торговельних палат. Однак зв'язки між ними були доволі слабкими, а ефективність використання – низькою. Досвід фінансових та товарних бірж, які визнали арбітраж практичним у Нью-Йорку, отримав лише обмежене поширення на подібних біржах по всій країні. Цілеспрямованих зусиль на те, щоб зробити арбітраж зрозумілим та легкодоступним для бізнесу та широкого загалу людей, не спостерігалось.

Ситуація почала радикально змінюватися у 1912 р. разом зі створенням

Торгової палати США (U.S. Chamber of Commerce). Наприкінці першого року свого існування вона нараховувала 297 комерційних організацій та 165 000 фірм і окремих осіб. Швидко зростав і її штат: з 4 осіб у 1912 р. до 300 у 1921 р. Однак тривалий час діяльність Палати була зосереджена виключно на розвитку національної мережі офісів і торгово-економічній діяльності [402, с. 22].

На цьому тлі вигідно відрізнявся процес розвитку міжнародного комерційного арбітражу в Швейцарії. У 1866 р. Женевською палатою торгівлі, промисловості та послуг було проведено перший сучасний комерційний арбітраж. У 1869 р. Торговою палатою Базеля були опубліковані перші правила комерційного арбітражу. Знаковим став 1872 р., коли ефективність швейцарського арбітражу була доведена найвідомішою у дипломатичній історії того часу справою під назвою *The Alabama Case*. А вже напередодні Першої світової війни, у 1911 р. Торгова палата Цюриха заснувала Комерційний арбітражний суд [283].

На початку ХХ століття рух на підтримку арбітражу набув такої сили, що створення установ, які спеціалізуються на міжнародному комерційному арбітражі, вже не здавалося віддаленою перспективою. Однак спроби створити нові установи були перервані Першою світовою війною, яка завдала нищівного удару багатьом національним економікам. Після війни потреба у створенні постійних інституцій для підтримання мирних відносин між комерційними сторонами з різних країн стала ще більш нагальною [377, с. 89].

Швеція також продемонструвала успіхи в цій сфері. У 1902 р. була заснована Торгова палата Стокгольму (Stockholm Chamber of Commerce – SCC) [284]. У її рамках у 1917 р. було утворено як незалежну структуру Арбітражний інститут SCC (SCC Arbitration Institute). Його фахівці були одними з головних розробників нової редакції Закону про арбітраж (1929 р.) та Закону про іноземні арбітражні угоди та рішення (1929 р.) [349].

Завдяки зусиллям саме європейських держав у 1919 р. була створена

Міжнародна торгова палата (International Chamber of Commerce – ICC), розташована в Парижі. Одним з перших важливих кроків ICC було прийняття арбітражного регламенту в 1922 р. [190]. Важливою стала ініціатива Міжнародної торгової палати (ICC), яка ще у 1953 р. підготувала попередній проєкт Нью-Йоркської конвенції про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень [281]. При цьому головна інновація полягала в тому, що арбітражне рішення визнавалося у формі, передбаченій Конвенцією. Суд (або інший орган) повинен забезпечити його виконання, якщо сторона, яка заперечує проти приведення у виконання, не доведе, що існує один з обмеженої кількості винятків, зазначених у статті V Конвенції.

У 1923 р. запрацювала новостворена арбітражна інституція, відома зараз як Міжнародний арбітражний суд ICC. Протягом перших шістдесяти років свого існування, включаючи роки Другої світової війни, Міжнародний арбітражний суд ICC в середньому розглядав 50 справ на рік. У 1976 р. загальна кількість справ, що розглянута ним, перетнула позначку 3 тис. [350, с. 157] Міжнародний арбітражний суд ICC перетворився на найавторитетніший подібний форум епохи і сьогодні він отримує щороку понад 800 запитів на арбітраж, а в кінці 2024 року загальна кількість справ, вирішених за регламентом ICC, перетнула межу 29 тис. [305].

Заслуговує на особливу увагу такий напрям в історії права, як формування і розвиток саморегульвних організацій правників у сфері арбітражу.

Важливою подією стало створення у 1922 р. Арбітражного товариства Америки (Arbitration Society of America – ATA) з власним офісом та постійним персоналом.

Новий тип впливової саморегульованої організації сприяв запровадженню в практику інноваційних методів для розвитку арбітражу. Зокрема, була розгорнута масштабна освітня кампанія, яка популяризувала ідеї арбітражу,

переконавала людей в його ефективності на основі гнучкості й адаптивності.

Питання арбітражу почало висвітлюватися в засобах масової інформації (газети, журнали, радіо тощо), на багатьох конференціях, семінарах, дискусіях, у навчальних закладах, просвітницьких організаціях та ін. Видатну роль у цьому відіграв Ч. Бернгаймер, голова Арбітражного комітету Торгово-промислової палати штату Нью-Йорк, який у 1923 р. організував «Арбітражний тиждень» для більше п'ятдесяти торгових і комерційних організацій [389].

За півтора роки Товариство розповсюдило 158 тис. одиниць літератури на 1 200 зустрічах, конференціях або зібраннях, де обговорювався арбітраж. АТА сприяло прийняттю в Массачусетсі, Нью-Джерсі, деяких інших штатах актуальних арбітражних законів. Товариство також відіграло важливу роль у прийнятті Конгресом США Закону про арбітраж у 1925 р., який застосовувався до міждержавної торгівлі та зовнішньоторговельних операцій *History of Arbitration Practice and Law* [257, с. 162].

АТА здійснило революційний прорив у структурі арбітражу по всій країні. Останній постав як саморегульований, дієвий, швидкий й відносно некоштовний інструмент для добровільного розв'язання суб'єктами господарювання й окремими людьми різних конфліктів. Було створено комерційний арбітражний суд.

У 1926 р. шляхом злиття АТА та Арбітражного фонду було утворено Американську арбітражну асоціацію (*American Arbitration Association – AAA*) з метою допомоги арбітрам і сторонам щодо методів альтернативного вирішення спорів (*Alternative Dispute Resolution – ADR* або *ABC*). Це була природна реакція на затримки та труднощі, які виникали через процедурні недоліки в арбітражному процесі. AAA швидко проявила себе експертом у забезпеченні виконання арбітражного рішення і встановила свої правила та положення. Було розроблено й оприлюднено власний кодекс поведінки, правила належних практик арбітражу.

Поступово ААА перетворилася на провідну організацію, яка просуває та розвиває комерційний арбітраж у Сполучених Штатах [340, с. 102].

Отже, ААА стала неприбутковою, неполітичною, неофіційною організацією, яка керувалася виключно торговими, комерційними, професійними й економічними інтересами. Це був волонтерський інститут національного масштабу, вплив якого посилювався самостійно створеними механізмами кооперації з іншими фінансовими, комерційними й торговими організаціями. Вже у 1938 р. до 70 % комерційних спорів у США передавалися на розгляд до арбітражу [327, с. 24–26].

Важливо, що рішення американських судів не виконувалися іноземними судами тією мірою, якою рішення іноземних судів виконувалися в США. Вирішення цієї проблеми запропонувала ААА, яка виступила з рекомендацією, щоб комерційні сторони обов'язково мали включити арбітражні застереження у свої міжнародні контракти. Це стало загальним правилом у 1970 р., після того, як Вашингтон ратифікував Нью-Йоркську конвенцію про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень [189, с. 295].

Особлива заслуга в інституалізації нормотворчої діяльності саморегулювних організацій належить Комісії з права міжнародної торгівлі ООН (United Nations Commission on International Trade Law – UNCITRAL, або ЮНСІТРАЛ), яка була заснована в грудні 1966 р. [425] У 1976 р. UNCITRAL розробила арбітражний регламент. Наступним доробком UNCITRAL був Типовий закон про міжнародний комерційний арбітраж 1985 р. Це був суттєвий крок до лібералізації арбітражного процесу. Він дозволяв сторонам проводити арбітраж за їхнім власним побажаннями. Арбітраж міг бути інституційним або *ad hoc*. Відповідно до обов'язкового правила ст. 18 про те, що «до сторін повинно бути рівне ставлення, і кожній стороні повинні бути надані всі можливості для викладу своєї позиції», сторони мали можливість домовитися про процедуру, якої слід дотримуватися під

час арбітражного провадження при здійсненні розгляду справи [405]. Нині арбітражне законодавство в 93 країнах, що в цілому охоплює 126 юрисдикцій, ґрунтується або знаходиться під впливом Типового закону ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний арбітраж [404].

Існує стійка тенденція до все більшої зацікавленості ОГС міжнародним арбітражем. Це проявляється в тому, що організації громадянського суспільства постійно запрошуються на засідання робочих груп ЮНСІТРАЛ. Вже в 2011 р. при ЮНСІТРАЛ було зареєстровано 215 ОГС. Не менш симптоматичним чинником виступає стабільна увага масмедіа до арбітражу, особливо коли арбітражна справа супроводжується гучними скандалами. Моральна проблематика, яку привнесли з собою в арбітраж організації громадянського суспільства, навіть почала досліджуватися в наукових працях [378].

Завдяки інтернету ОГС починають краще взаємодіяти. Вони беруть активну участь у парламентських, урядових розслідуваннях гучних тем міжнародного та національного масштабу, стають більш помітними в соціальних медіа, особливо в розвинених країнах [347, с. 36].

1.3 Поняття та види саморегулівних організацій, форми їхньої нормотворчості в сучасній доктрині та законодавстві

Доктринальні та легальні визначення саморегулівних організацій. У сучасному світі властивість саморегулювання не є притаманною виключно державі, як би наполегливо це не відстоювали представники неопозитивізму. Методологічно виваженою є позиція О. М. Гончаренко стосовно того, що «Здатність до самоорганізації, саморегулювання, саморозвитку, самоконтролю – це природні властивості будь-якого індивіда, якими згодом можуть наділятися (оперувати) і

колективні спільноти (територіальні громади, громадянське суспільство, громадські об'єднання, саморегулівні організації, загалом держава)» [25]. При цьому варто враховувати, що спори, які розглядає міжнародний комерційний арбітраж, з матеріально-правової точки зору стосуються саме комерційних відносин, яким притаманні ініціативність та самостійність. Саме тому досить коректним є твердження про те, що «всі суб'єкти комерційних відносин потенційно мають здатність до саморегулювання» [28, с. 7].

Ураховуючи це, дійсно, «саморегулівні організації – це одна із можливих форм саморегулювання» [27, с. 175] і при визначенні таких організацій необхідно звернути особливу увагу на те, чим, власне, вони відрізняються від інших форм саморегулювання.

Як аргументовано відмічається, «понятійний апарат щодо дефініції «саморегулівна організація» видозмінювався. При чому різні за етимологією слова з приводу пояснення одного і того ж самого правового явища наповнювалися однорідним або близьким змістом» [27, с. 178]. З певними застереженнями та з урахуванням контексту вживання до синонімічних понять щодо «саморегулівних організацій» можна віднести різноманітні «фахові галузеві організації» [131], зокрема, «фахові громадські об'єднання», а також «професійні громадські об'єднання» [96].

В економічній науці до саморегулівних організацій досить часто відносять «бізнес-асоціації», «громадські підприємницькі організації», «фахові об'єднання» [99].

Будь-яке наукове поняття – це результат «усвідомлення істотних характеристик» певних об'єктів у відповідній предметній галузі [138, с. 497]. Важливим етапом процедури визначення є підведення поняття, що інтерпретується, до більш широкого, родового поняття, до обсягу якого належить предмет такої логічної операції. Ознаки родового поняття є загальними щодо

видового поняття і через це вони переносяться на його зміст.

Таким родовим поняттям для саморегульованих організацій є саме «організації», які, своєю чергою, належать до відповідних суспільних інститутів, що слугують задоволенню певних соціально значущих потреб і передусім – «такої фундаментальної життєвої потреби суспільства, як забезпечення безпеки та соціального порядку». При цьому досить важливо, що «правова наука незмінно розглядає інститути як стійкі комплекси юридичних правил, які, переслідуючи одну спільну мету, управляють перманентним та абстрактним вираженням суспільного життя» (Ж. Л. Бержель) [49, с. 11–12].

Проте визначення наукових понять не можна зводити до відображення лише загальних ознак – специфіка певної дефініції полягає в тому, яка ознака, відмінна від інших характеристик поняття, визнається найістотнішою або сутнісною. Це означає, що з гносеологічної точки зору ця логічна операція передусім є «встановленням істотних ознак об'єкта, що передбачає врахування відносності рівнів пізнання сутності» [12, с. 80].

Отже, остаточне визначення «саморегульованої організації», як і будь-якого іншого поняття, не зупиняється лише на визначенні родового поняття. Зрештою, наукове визначення завершується аргументованим вибором із багатьох ознак об'єкта, що визначається (денотата), тієї його ознаки (характеристики або якості), яка найбільшою мірою є не лише відмінною, а й сутнісною, – тобто саме через її виокремлення можна встановити сутність такої організації. В іншомовному дискурсі серед найбільш істотних ознак Self-regulatory organisations (SROs), які використовуються при визначенні таких організацій, можна зустріти наступні: (1) здатність до саморегулювання (self-regulation): СРО здійснюють самостійну нормотворчість, розробляючи стандарти та правила для своїх членів / у своїй галузі; (2) здатність до самоуправління (self-governance): СРО функціонують незалежно, часто управляються професіоналами галузі, які добре розуміють її

специфічні потреби та виклики; (3) механізми забезпечення виконання норм, створених СРО (enforcement mechanism): СРО можуть самостійно перевіряти виконання встановлених ними правил, проводити моніторинг і розслідування щодо такого виконання та накладати дисциплінарні стягнення на членів за порушення правил, включаючи штрафи, санкції або припинення членства; (4) сприяння дотриманню етичних стандартів та прозорості (ethical standards and transparency): СРО часто роблять аудити та публікують звіти щодо дотримання таких стандартів; (5) знаходження балансу між незалежністю та контролем (balancing independence and oversight): хоча СРО діють незалежно, вони узгоджують свою діяльність із державним регулюванням з метою дотримання законодавчих рамок.

Серед всіх цих ознак необхідно виокремити першу – здатність до саморегулювання, адже саморегулювання – це передусім самостійна нормотворчість.

У зв'язку з цим постає питання: як у доктринальній і відповідно легальній дефініції, що нами розбудовується, має бути врахована мовно-семантична специфіка того дискурсу, у якому поняття саморегулювальних організацій функціонуватиме?

Справа в тому, що в будь-якій науковій дефініції такі істотні або сутнісні ознаки розкриваються через формулювання змісту понять у формі суджень за певними формально-логічними та лінгвістичними правилами. У нашому випадку важливою підказкою для коректного завершення логічної операції визначення є лінгвістична форма такого судження, яке вербалізоване за допомогою прикметника «саморегулювальні» та іменника «організації», які з логічної точки зору виконують відповідно функції предиката (який стверджує про наявність або відсутність певної ознаки як найістотнішої для предмета думки) і суб'єкта (який вказує на те, що, власне, є предметом такої думки) [95].

Таким чином, треба констатувати, що саме предикат «саморегулювальний» за правилами формальної логіки переконливо вказує на те, що найістотнішою,

сутнісною ознакою саморегулівних організацій є саме *здатність до саморегулювання*. Більш докладний аналіз цієї властивості є ключовим для з'ясування сутності предмета нашого дослідження [124, с. 43]. Отже, логічним буде таке попереднє визначення саморегулівних організацій як суспільних інституцій, головне призначення яких полягає в саморегулюванні.

На цьому етапі дослідження для долання абстрактності і навіть деякої тривіальності такого попереднього висновку вбачається доречним порівняти запропоноване доктринальне визначення саморегулівних організацій з тим, яке претендує на набуття статусу легального і наведене у відповідному законопроекті. Такий компаративний аналіз має бути спрямований на з'ясування питання, яка саме характеристика саморегулівних організацій у кожному випадку визнається сутнісною і яким чином розкривається її зміст.

У Проекті Закону № 7025 від 04.02.2022 р. (Законопроект 7025) саморегулівна організація визначається як «неприбуткове об'єднання представників однієї професії або суб'єктів господарювання у певній сфері (галузі) чи певного виду господарської діяльності, що утворюється відповідно з метою професійного чи галузевого самоврядування, розробки та встановлення спільних стандартів і правил, реалізації завдань та захисту прав і законних інтересів її членів, підвищення їх професійного рівня та рівня якості виробленої продукції, виконання робіт, надання послуг» (п. 1 ст. 1 Законопроекту 7025) [151].

Показово, що статус таких організації чітко відмежовується від компетенції державних органів. Зокрема, у Законопроекті 7025 саморегулівні організації визнаються «незалежними від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб» (ч. 1 ст. 4 Законопроекту 7025). Держава лише створює належні умови для діяльності саморегулівних організацій та забезпечує додержання їх прав (ч. 1 ст. 4 Законопроект 7025). При цьому особливо підкреслюється, що «Втручання держави та її органів, органів

місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб у діяльність саморегульвних організацій забороняється, крім випадків, встановлених законом. Підстави та порядок здійснення державного контролю за діяльністю саморегульвних організацій визначаються виключно законом. (ч. 3 ст. 4 Законопроект 7025) [151].

Це повною мірою відповідає найбільш поширеному в західній юриспруденції розумінню головного призначення саморегулювання – як системи, «яка регулює відносини в підприємницькому середовищі, щоб уникнути прямого державного втручання або регулювання» [380].

До аналогічного висновку ми приходимо за результатами дослідження наведеними в параграфі 1.1.1. Було виокремлено три рівні концепту саморегулювання, запроваджено розмежування понять «правове регулювання» та «саморегулювання в праві». Слід нагадати, що було доведено необхідність не лише розмежування таких базових понять, а й доцільність встановлення логічної їх єдності. Поняття «правового регулювання» було визнане спільним родовим як до «державно-правового регулювання», так і до «саморегулювання в праві», а останнє, зокрема, ґрунтується на важливому приватноправовому принципі автономії волі (*lex voluntatis*) [76].

Керуючись телеологічним методом тлумачення в рамках діяльнісного підходу до пізнання правової дійсності, логічно визнати, що між сутнісною ознакою саморегульвної організації та її функціональним призначенням має бути стійка кореляція. На цій основі слід звернути увагу на те, що не випадково в частині першій статті 3 Проекту Закону № 7025 від 04.02.2022 р. серед основних завдань саморегульвної організації на перше місце як найістотніше поставлено саме «розробку та встановлення єдиних стандартів і правил, контроль за їх дотриманням членами саморегульвної організації», що по суті є нормотворчою діяльністю з елементами самореалізації утворених норм. При цьому слід визнати,

що до сутнісних завдань явно не «дотягують»: «представництво інтересів членів саморегулювальної організації», «підвищення якості надання послуг та вироблення продукції, виконання робіт», які в принципі можуть виконуватися й організаціями інших видів і тому не є специфічними для саморегулювальних організацій. Решта завдань, як-от: підвищення професійного рівня членів саморегулювальної організації; захист прав та забезпечення визначених законодавством гарантій членів саморегулювальної організації; забезпечення доступу та відкритості інформації щодо членів саморегулювальної організації; ведення реєстру членів саморегулювальної організації; розгляд скарг на дії членів саморегулювальної організації – по суті є реалізацією внутрішніх функцій організації, які є похідними щодо головної – «нормотворчої» [151].

Таким чином, виникає нагальна необхідність з'ясувати зміст самостійної нормотворчої діяльності щодо можливості визнання її сутнісною характеристикою процесу саморегулювання і, відповідно, самих саморегулювальних організацій.

Нормотворчість як сутнісна характеристика саморегулювальних організацій. Аналізуючи сутність недержавної нормотворчості як найістотнішої форми саморегулювання, необхідно зауважити, що сферою, де саме така діяльність виявляється найбільш поширеною, є право транснаціональної торгівлі (*lex mercatoria*) як альтернативна нормативна система матеріального права щодо норм, створених державою. Дійсно, саме «норми *lex mercatoria* можуть бути доповненням до норм матеріального права при врегулюванні конфлікту, а також застосовуватися як основне джерело права за згодою сторін» [285, с. 124]. У зв'язку з цим слід нагадати, що в підрозділі 1.1. ми вже з'ясували – саморегулювальна природа арбітражу має розглядатися саме в контексті норм м'якого права (*soft law*) «транснаціонального правопорядку», пріоритетної сфери міжнародної саморегуляції (*international self-regulation*).

Так, у Плані дій щодо «Спрощення та вдосконалення регуляторного середовища» прямо вказується, що саморегулювання стосується великої кількості практик, загальних правил, кодексів поведінки та добровільних угод, які економічні суб'єкти, соціальні гравці, громадські організації та організовані групи встановлюють на добровільних засадах з метою регулювання та організації своєї діяльності. При цьому в документі підкреслюється, що, на відміну від спільного регулювання (*coregulation*), саморегулювання не передбачає наявності певного законодавчого акта (*self-regulation*) [244].

Є всі підстави вважати, що з аналогічних концептуальних позицій виходили й розробники Законопроекту 7025, коли в частині 5 статті 1 серед можливих форм саморегулювання позитивно визначили лише «контроль та регулювання певного виду, сфери (галузі) професійної або господарської діяльності згідно із затвердженими саморегулювальною організацією стандартами і правилами та/або відповідно до закону», де «утворення певних стандартів і правил» є ключовим [151].

Необхідно особливо наголосити, що в сучасній доктрині права спостерігається саме такий тренд до концептуалізації, а саморегулювання досить часто визначається як добровільна організація та впорядкування суспільних відносин у певній сфері саме через самостійне, на власний розсуд визначення правил, стандартів та принципів відповідної діяльності [104]. Варто зауважити, що саморегулювання і нормотворчість мають тенденцію не лише до порівняння, а навіть і до певного ототожнення. Принаймні найістотнішим аспектом саморегулювання справедливо визначається «установлення певних правил для учасників визначеного сегмента ринку, включаючи санкції за порушення цих правил, механізми вирішення конфліктів між учасниками ринку ...». Саме з цією метою «ними створюються спеціальні організаційні структури – саморегулювальної організації, яким надаються певні повноваження, за допомогою реалізації яких здійснюється саморегулювання в тій або іншій сфері підприємництва» [33, с. 69].

Інші дослідники (приміром О. В. Кологойда) прямо зазначають, що «...сутність саморегулювання полягає у можливості для суб'єктів певного виду професійної діяльності, об'єднуючись на добровільній основі, самостійно здійснювати її регулювання (шляхом локальної нормотворчості) та контроль за її здійсненням... без безпосереднього втручання держави» [61, с. 111].

Джерела правоутворення, сформовані за результатами такої нормотворчості, вважаються засобами саморегулювання, до яких відносять: господарський договір, кодекси корпоративної етики, звичаї ділового обороту, стандартні правила здійснення певних видів діяльності і навіть самі саморегулювні організації [29, с. 69].

Серед таких джерел, утворених у процесі нормотворчості саморегулювних організацій, особливо відмічаються так звані професійні (корпоративні) кодекси або стандарти ведення бізнесу, розроблені учасниками ринку самостійно. Ці акти зазвичай передбачають наявність механізмів забезпечення дотримання (*enforcement*) таких кодексів та моніторинг учасників, санкції за порушення правил, наявність ефективної системи вирішення суперечок [4, с. 29].

Залежно від виду засобів саморегулювання цю діяльність поділяють на: (1) договірне саморегулювання, коли суб'єкти застосовують засоби, підставою для яких є договір (угода) [345]; (2) корпоративне саморегулювання, коли застосовуються засоби на підставі корпоративних актів (правила етичної поведінки представників корпорацій, кодекси корпоративної етики); (3) інституційне саморегулювання – передбачає створення саморегулювних організацій, які можуть розробляти певні правила поведінки (нормативне саморегулювання), окрім того, здійснювати контроль за їх виконанням, забезпечувати допомогу суб'єктам саморегулювання та їх захист (організаційне саморегулювання) [29, с. 69].

Як відмічає В. В. Кочин [72, с. 184], у юридичній літературі виокремлюють

п'ять моделей саморегулювання: 1) кодекси поведінки (*codes of conduct*) – урядова долученість має низький рівень, а кодекс ґрунтується на домовленостях між учасниками організаційної єдності; 2) законне саморегулювання (*statutory self-regulation*) – високий рівень делегування державою саморегулювній організації регуляторних функцій, встановлених законом; 3) регулювання, встановлене фірмою (*firm-defined regulation*), – суб'єкти господарювання відповідальні перед урядом за дотримання «основних» правил, які ним розробляються, та зобов'язані ухвалити власні правила щодо конкретного застосування; 4) контрольоване саморегулювання (*supervised self-regulation*) – делегування повноважень саморегульованим організаціям із зазвичай обов'язковим членством для здійснення економічної діяльності; 5) регуляторне самоврядування (*regulatory self-management*) – відповідно до домовленості між урядом та самоврядною організацією (договірне або уповноважене за законом), яка не має широких повноважень подібно до саморегулювної організації [71]. Це певною мірою відповідає західній концепції «приватизації регулювання» (*Privatization of Regulation*) [356, с. 245, 251, 256, 259, 262]. Принагідно слід уточнити, що нормотворчість саморегулювних організацій притаманна саме інституційному саморегулюванню, а договірне саморегулювання властиве більш широкому колу суб'єктів правовідносин, у тому числі тим, що не мають офіційного статусу саморегулювної організації [116].

Проаналізуємо як нормотворчість саморегулювних організацій або інституцій саморегулювання реалізується в зарубіжній та міжнародній практиці.

Важливо, що при цьому принципово розмежовуються «формальна нормотворчість» (*formal rulemaking*) та «неформальна нормотворчість» (*informal rulemaking*).

До першого виду нормотворчості (формальної) належить діяльність, що здійснюється зареєстрованим компетентним державним органом, який

законодавчо наділений обов'язком відповідної нормотворчості за певних обставин і здійснює цю діяльність за певними формальними процедурами [373]. В Законі України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX (вводиться в дію через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні) ця діяльність позначається терміном «правотворча діяльність», яка здійснюється суб'єктами, визначеними цим законом: органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами та іншими суб'єктами, наділеними Конституцією України та (або) законом повноваженнями щодо прийняття (видання) нормативно-правових актів [41].

До другого виду нормотворчості (неформальної) слід віднести діяльність зі створення норм права, яка в США також дещо звужено називається нормотворчістю повідомлень і коментарів (*notice-and-comment rulemaking*). Зазвичай вимагається, щоб до оприлюднення запропонованого правила було опубліковано повідомлення про це правило або пов'язані з ним питання, після чого настає період, протягом якого зацікавлені особи можуть подавати дані, погляди, коментарі чи аргументи [320]. Закон України про «Правотворчу діяльність» передбачає участь у правотворчій діяльності «заінтересованих осіб», які включають, серед іншого, громадські об'єднання, професійні спілки та їх об'єднання, творчі спілки та їх об'єднання, благодійні та релігійні організації, непідприємницькі товариства, суб'єкти господарювання та їх об'єднання, організації роботодавців та їх об'єднання, органи професійного самоврядування, саморегулівні організації (ст. 4 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-IX). При цьому мається на увазі не тільки участь у публічних консультаціях щодо проекту нормативно-правового акта, а й ініціативна діяльність заінтересованих осіб, які можуть ініціювати підготовку проекту нормативно-правового акта перед суб'єктом правотворчої ініціативи (ст. 4, 45 Закону України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року

№ 3354-IX) [41].

Прикладом такої неформальної нормотворчості в США можна з певними застереженнями вважати діяльність чисельних СРО, нагляд за якими здійснює Комісія США з цінних паперів і бірж (U.S. Securities and Exchange Commission; скорочення SEC), яка сама не є саморегулювальною організацією. Це незалежне державне агентство, до обов'язків якого належить не тільки здійснення контролю за дотриманням федерального закону і торгівлею цінними паперами, а й регулювання контролю ринку цінних паперів у Сполучених Штатах. Комісія з цінних паперів і бірж була створена в 1934 році після обвалу фондового ринку в 1929 році за часів Великої депресії (*The Great Depression*). З прийняттям Закону про фондові біржі (1934 р.) [73, с. 36] у США з'явилися перші СРО, з функцією нормотворчості в напрямі саморегулювання в умовах браку чинного законодавства у сфері, що зазнала певної кризи через масове та систематичне зловживання правом. Так, на основі Закону про гнучкість регулювання (*The Regulatory Flexibility Act*), SEC двічі на рік зобов'язана публікувати порядок денний, що визначає правила, які, за оцінками агентства, вона може розглянути протягом наступних 12 місяців. Така діяльність SEC нині реалізується через щільну співпрацю з широкою мережею саморегулювальних організацій (на сайті SEC їх наведено близько 50) шляхом запрошення широкої громадськості, експертів до коментування заявок, поданих відповідними СРО протягом періоду коментарів і визначається SEC як *нормотворчість саморегулювальних організацій (Self-Regulatory Organization Rulemaking)* [403].

Подібну функцію щодо саморегулювальних організацій на іншому ринку здійснює і Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами (*the Commodity Futures Trading Commission*; скорочення *CFTC*), яку в 1974 р. заснував Конгрес США. Одночасно тим самим актом, було дозволено створення зареєстрованих ф'ючерсних асоціацій, що дало можливість створювати саморегулювальні організації

в цій галузі. Так виникла Національна ф'ючерсна асоціація (National Futures Association; скорочення NFA), яка 22 вересня 1981 року отримала офіційний статус «zareєстрованої ф'ючерсної асоціації», а свою регулятивну діяльність розпочала в 1982 році. NFA є загальногалузевою (*industrywide*) саморегулювальною (*self-regulatory*) організацією для галузі деривативів США.

Установчі документи NFA визначають, що «суть саморегулювання полягає у виявленні кращих практик галузі в певних сферах і подальшому закріпленні цих практик для всієї галузі». Для цього NFA визначає сфери, які можуть потребувати додаткової нормотворчості, і співпрацює зі своїми консультативними комітетами над розробкою відповідних пропозицій щодо правил. Потім NFA представляє ці пропозиції щодо правил Раді директорів NFA. Усі зміни до правил, затверджені Радою, підлягають затвердженню CFTC [371].

На цьому прикладі стає явним, що в західній доктрині та законодавстві (головним чином у США та Канаді, де СРО отримали найбільший розвиток) під саморегулювальною організацією розуміється організація, яка «має повноваження створювати і забезпечувати дотримання галузевих нормативних актів, які регулюють діяльність її членів» у певній (переважно економічній) сфері. Такі організації обтяжені повноваженнями діяти як квазірегулюючі органи, що підлягають нагляду з боку інших (зазвичай державних) органів. Перебуваючи під таким наглядом, СРО мають особливі повноваження встановлювати правила для своїх членів, які стають юридично закріпленими вимогами відповідно до чинного національного законодавства [179].

У реаліях регулювання вітчизняного третейського судочинства та міжнародного арбітражу слід редукувати найбільш поширені форми нормотворчості. Як свідчить сучасна практика у сфері арбітражу, нормотворчість у процесі саморегулювання може здійснюватися по кількох основних напрямках.

Участь у розробці національного арбітражного законодавства, що

здійснюється у багатьох формах, основними серед яких є: (а) цільова і цілісна розробка законопроектів; (b) надання пропозицій на зміну чинних актів та/або поданих закопроектів; (с) участь у громадських обговореннях проектів нормативно-правових актів.

Міжнародне співробітництво у сфері комерційного арбітражу у формі (а) участь у роботі різних міжнародних робочих груп; (b) інтерпретація та коментування проектів актів арбітражних інститутів та міжнародних організацій у сфері арбітражу; (с) переклади правил та рекомендацій, розроблених іншими організаціями у сфері міжнародного арбітражу.

Створення власних правил і стандартів поведінки головним чином для членів саморегулівної організації.

Узагальнення судової та арбітражної практики, у тому числі у формі (а) рекомендацій щодо певних категорій справ; (b) експертних висновків по окремих справах.

Отже, «нормотворчість у процесі саморегулювання» означає передусім створення правил, які автономно розроблені та впроваджуються відповідними особами, групами або підприємствами (такими, як користувачі або групи користувачів, посередники, постачальники платформ або технологій тощо), незалежно від будь-якої структурованої форми нормотворчості (часто її називають «*soft law*» – «м'яким правом»).

Саморегулівна нормотворчість реагує на зміни в юридичній практиці і може встановлювати правила без урахування принципу територіальності. Як вважають зарубіжні дослідники проблеми, необхідність такої саморегулівної нормотворчості на макрорівні виникає (1) якщо застосування актів саморегулювання приводить до вищої ефективності, ніж це передбачено позитивним законодавством; (2) якщо арбітри віддають перевагу не чинним загальним позитивним нормам, а спеціальним нормам, створеним у процесі приватної нормотворчості. У такому випадку

здійснюється децентралізоване регулювання з боку приватних суб'єктів, що по суті і є «саморегулюванням» [414].

Вбачається, що деяке звужене трактування саморегулювання як передусім недержавної нормотворчості спеціально створених для цього організацій продиктоване вагомими об'єктивними причинами. Зараз, як і в інші періоди принципової перебудови економічного ладу, знов існує нагальна необхідність протидіяти зловживанням суб'єктивним правом у бізнес-середовищі, зумовлена головним чином браком норм об'єктивного позитивного права. Таке хронічне відставання державної нормотворчості від потреб правореалізації є характерним для динамічної сфери підприємницької діяльності. Як свідчить юридична практика, законодавча діяльність відповідних державних органів через низку причин, не може забезпечити оперативного, суцільного та адекватного усунення прогалин у чинному законодавстві. Саме це і зумовлює необхідність інституалізації недержавної нормотворчості у формі спеціалізованих неурядових організацій, у тому числі громадських, які й отримали назву саморегулівних. Такі організації об'єднують передусім фахівців, які досконало знають специфіку відносин, що підлягають саморегулюванню, і здатні не лише моніторити відповідну сферу діяльності, а й створювати такі норми, зловживання якими не уявляється можливим в умовах налагодженого механізму корпоративного, морально-правового впливу на учасників цих відносин.

Саме про спрямованість нормотворчої діяльності саморегулівних організацій на додання і попередження зловживанню правом свідчить цілепокладення таких організацій, що закріплено в їхніх установчих документах.

У міжнародному арбітражі прикладом спрямування діяльності проти зловживання правом є розроблення правил і рекомендацій Арбітражним комітетом Міжнародної Асоціації Юристів (Arbitration Committee of the International Bar Association – IBA). IBA було створено в 1947 році з метою

захисту та просування верховенства права в усьому світі. Починаючи з 1983 року, ІВА через комітет, який зараз відомий як Арбітражний комітет ІВА, активно створює та вдосконалює інструменти м'якого права у міжнародному арбітражі, які дозволяють консолідувати міжнародний арбітраж, запобігати різноманітним колізіям та зловживанням через відмінності національних правил і процедур арбітражу, особливо в частині збору і представлення доказів у міжнародному арбітражі, та конфлікту інтересів у міжнародному арбітражі.

Класифікація саморегульвних організацій за різними критеріями. Співвідношення понять громадські та саморегульвні організації. Варто зазначити, що в західній доктрині та практиці розрізняють декілька типів саморегульвних організацій або їхню таксономію [70]. Таку типологізацію можна здійснювати за різними критеріями, у тому числі за функціональним критерієм або за критерієм формалізації їхньої нормотворчої діяльності [129].

В англійській літературі можна зустріти три схожих між собою терміни: «self-regulatory organizations», «self-regulating organizations» та «self-regulation organizations». І хоча інколи вони використовуються взаємозамінно, вважаємо, що ці терміни мають різне значення і позначають різні типи організацій, хоча українською мовою їх перекладають зазвичай однаково – «саморегульвні організації».

Найбільш вживаним є термін «self-regulatory organizations». Відповідно до вже згаданого словника Merriam-Webster, Inc прикметник «self-regulatory» [383] означає «той, що слугує саморегулюванню, або який має на меті саморегулювання» («serving or tending to regulate oneself or itself»). Прикладом можна навести Американську асоціацію адвокатів (American Bar Association). Зазвичай цей термін є легальним або визнаним регулятором і позначає суб'єкта, якому надано повноваження створювати правила і стандарти в конкретній індустрії, галузі або професії без прямого нагляду держави та слідкувати за їх належним застосуванням (у тому числі із застосуванням санкцій до суб'єктів, які

їх порушують). Прикладами є професійні асоціації або індустріальні/галузеві об'єднання, які мають право регулювати поведінку своїх членів (наприклад саморегульовані організації у фінансовій галузі, торгівлі цінними паперами, асоціації адвокатів, нотаріусів, аудиторів тощо). Іншими словами, цей термін підкреслює формальний статус і роль відповідної організації в саморегулюванні індустрії/галузі/професії. Саме цей термін має широковживану англomовну аббревіатуру «SRO».

Інше значення має менш вживаний термін «self-regulating organization». Відповідно до словника *Merriam-Webster, Inc* прикметник «self-regulating» [379] означає «той, що себе регулює» («regulating oneself or itself»). Цей термін підкреслює здатність організації регулювати себе, а не бути регульованою зовнішнім органом. На практиці він може застосовуватися до будь-якої організації чи групи, яка встановила свої правила та стандарти для саморегулювання, але не обов'язково означає формальне визнання. Це поняття є досить широким і може включати неформальні групи чи асоціації, які розробляють і застосовують правила та стандарти для саморегулювання. При цьому вони не мають формальних повноважень застосовувати санкції за порушення прийнятих ними правил і стандартів, а останні застосовуються добровільно як «м'яке право».

Найменш вживаним є термін «self-regulation organizations». Відповідно до словника *Merriam-Webster, Inc*, іменник «self-regulation» [381] означає «акт чи стан або приклад саморегулювання» («the act or condition or an instance of regulating oneself or itself»), такий як (а) «контроль або нагляд зсередини, а не з боку зовнішнього органу» («control or supervision from within instead of by an external authority»), у тому числі «правило, встановлене в саморегулюванні» («a rule imposed in self-regulation»), (б) «приведення себе чи чогось у стан, що відповідає вимогам порядку, методу або однорідності» («the bringing of oneself or itself into a state of order, method, or uniformity»). Відповідно, утворений від цього

іменника прикметник підкреслює процес саморегулювання в межах організації. Іншими словами, цей термін зосереджується на внутрішніх практиках та процедурах організації для підтримання своїх стандартів. І таке саморегулювання не потребує визнання чи санкції держави чи отримання організацією формального статусу, як і зв'язку організації з певною індустрією, галуззю, професією тощо.

Важливо, що всі три види організацій можуть пересікатися між собою у площині саморегулювання того чи іншого ринку чи сфери і можуть мати різні моделі та типи. Наприклад, відповідно до дослідження політик саморегулювання на ринках цінних паперів Джона Карсона, проведеного під егідою Світового Банку, можна виділити декілька форм саморегулювання і декілька моделей саморегулювальних організацій (SRO) на ринках цінних паперів: (1) SRO бірж (Exchange SROs): біржі цінних паперів із функціями саморегулювання; (2) незалежні або членські SRO (Member or independent SROs): SRO, засновані на членстві продавців цінних паперів або брокерів, які не залежать від операторів ринку; (3) індустріальні/галузеві асоціації або асоціації продавців (Industry or dealers' associations): індустріальні/галузеві асоціації, які можуть мати обмежені саморегулюючі функції, такі як встановлення правил або обов'язкових стандартів, які при цьому не є формальними SRO, але надають рекомендації, виробляють кращі практики або встановлюють інші стандарти для своїх членів (наприклад Міжнародна асоціація ринків капіталу – *International Capital Markets Association (ICMA)* та Міжнародна асоціація свопів та деривативів – *the International Swaps and Derivatives Association (ISDA)*); (4) центральні депозитарії цінних паперів та клірингові агентства (*Central securities depositories (CSDs) and clearing agencies*): ці організації часто мають обмежені саморегулюючі функції, пов'язані з клірингом та розрахунками; (5) індустріальні/галузеві асоціації з наставницькою функцією (Industry Associations with Guidance Roles): організації,

які не є формальними SRO і які розробляють необов'язкові кодекси поведінки та інші форми порад для своїх членів, сприяючи підвищенню стандартів та регуляторної системи [199].

Наведений приклад також узгоджується з позицією В. В. Кочина, що найбільша послідовність регулювання СРО існує в межах державного регулювання ринку фінансових послуг, сегментом якого є ринок цінних паперів [73, с. 35]. Адже вперше СРО з'явилися у США з прийняттям Закону про фондові біржі (1934 р.). Саме тому на вказаному ринку СРО отримали свій найбільший розвиток у багатьох юрисдикціях, у тому числі в законодавстві України. Так, ст. 4, 70, 71 Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» [39] оперують поняттями «саморегулівні організації професійних учасників ринків капіталу», «саморегулівні організації за відповідним видом професійної діяльності», стаття 139 чітко визначає, що «регулювання ринків капіталу здійснюють держава та саморегулівні організації», а стаття 144 визначає повноваження СРО ринків капіталу. Також, відповідно до Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [170] саме для ринку фінансових послуг є спеціальний припис про «Саморегулівні організації» (стаття 131 Угоди).

Міжнародний арбітраж за своєю природою і проблемами суттєво відрізняється від ринків фінансових послуг. Держави не схильні до використання формальних СРО у сфері міжнародного арбітражу. Історично арбітраж розвивається як саморегулівна система, правила і стандарти якої створюються і просуваються здебільшого самою системою через національні та міжнародні неурядові (NGO) організації, асоціації чи групи, які не мають статусу СРО.

В Україні прикладом такої організації є Українська Арбітражна Асоціація (УАА), створена в 2012 році. Статутні мета і напрями УАА включають зокрема «сприяння в розробці державної політики у сфері арбітражу в Україні та співробітництво з суб'єктами законодавчої ініціативи з метою участі в процесах,

пов'язаних з законодавчим регулюванням розвитку та вдосконалення функціонування арбітражу в Україні» та «здійснення альтернативного аналізу проектів, які стосуються механізмів взаємовідносин арбітражних інституцій та органів державної влади різних країн, участь у підготовці нормативних документів у цій сфері, а також аналіз процесів впровадження та дії вже існуючих нормативних актів у цій сфері» [165, с. 3].

У Законопроекті 7025 про саморегулівні організації запроваджено подвійний підхід до класифікації таких організацій. За предметом регулювання саморегулівні організації поділяються на: 1) організації професійного саморегулювання; 2) організації господарського саморегулювання (ч. 2 ст. 1 Законопроекту 7025). При цьому за одним видом, сферою (галуззю) діяльності може діяти декілька організацій господарського саморегулювання, якщо інше не визначено законом. Створення більше однієї організації професійного саморегулювання у межах однієї професії не допускається (ч. 3 ст. 1 Закону) [151].

У вітчизняній доктрині права існують дещо інші підходи щодо визначення типології саморегулівних організацій.

З суто юридичної точки зору слушною є пропозиція запровадити поділ саморегулівних організацій за формою їх утворення. У разі реєстрації такої організації як громадського об'єднання та наділення його делегованими повноваженнями є підстави визнання її (1) *суспільно корисним товариством*. У разі реєстрації саморегулівної організації як господарської асоціації є підґрунтя для її виокремлення як (2) *приватнокорисного товариства* [27, с. 179–180]. До цього слід додати так звані (3) *неофіційні (безстатусні) саморегулівні організації*, які за своїми установчими актами офіційно не визначаються як саморегулівні й «існують в різноманітних організаційно-правових формах: громадської спілки, громадської організації, господарської асоціації» [27, с. 177].

Можлива розгалужена класифікація саморегулівних організацій за

галузевим критерієм (сфери, ринку, є також міжгалузеві), за рівнем (міжнародні, національні, локальні) та іншими критеріями (за назвою, організаційною формою тощо). Особливо вирізняються великі саморегульвні організації, які до своєї структури включають органи врегулювання спорів, зокрема й третейські суди» [28, с. 7]. Щодо останніх важливою є класифікація саморегульвних організацій «з розподілом на добровільні й інституційні» [96].

Іншу класифікацію запропонував В. В. Кочин, який вважає, що СРО слід поділяти відповідно до критерію їх найменування у законодавстві: 1) поіменовані – ті, які визначені законодавством як СРО, що своєю чергою: а) створюються для саморегулювання відносин; б) набувають статусу СРО; 2) непоіменовані – ті, які не визначені як СРО, але виконують функції з саморегулювання відносин [74, с. 39].

У контексті визначення та типології саморегульвних організацій важливим є порівняння їх саме з громадськими організаціями, які є однією з форм громадських об'єднань, а більш широко – неурядових організацій.

При цьому до саморегульвних організацій, окрім визначених законом товариств, також відносять: ТПП, біржі, творчі спілки, організації адвокатського самоврядування, нотаріату [73, с. 36, 38] та інші організації професійних учасників ринку – «вільних професій» [60].

При цьому значна частина саморегульвних організацій в Україні належить до громадських формувань, частина з яких існує в передбачених спеціальними законами формах (наприклад, ТПП, творча спілка), а частина – діє та реєструється відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» в організаційно-правовій формі громадських організацій або громадських спілок [38]. І відповідно до ч. 5 ст. 1 вказаного Закону «громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є непідприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку». Тож, слід погодитися з Махінчуком В. М. та

Кочиним В. В., які зазначають, що СРО є «корисним непідприємницьким товариством» [97, с. 186–187] або «непідприємницьким товариством» [73, с. 37].

Водночас поняття саморегулівних організацій та громадських формувань з огляду на обсяг функцій та компетенцій, які вони виконують, не співпадають ані за змістом, ані за обсягом [27, с. 127–129, 211].

За результатами порівняння цих понять і з точки зору юридичної практики необхідно підкреслити – виходячи з того факту, що в Україні значна частина саморегулівних організацій діє як громадські об'єднання, можливе і логічне обернення цього судження: громадські об'єднання зазвичай «наділені певними самоорганізаційними особливостями, які полягають, зокрема, у саморегулюванні» [27, с. 175]. Однак тут необхідне певне застереження – до набуття чинності нового Закону «Про саморегулівні організації» багато саморегулівних організацій є громадськими, але не всі громадські організації є саморегулівними, хоча всі є самоврядними. При цьому справедливо підкреслюється, що самоуправління (самоврядування) визначається як загальна ознака всіх неприбуткових організацій, у тому числі й саморегулівних [27, с. 191].

У плані розмежування понять саморегулівних організацій з іншими організаціями варто зауважити, що, виходячи з того, що саморегулівні організації створюються «за моделлю громадських організацій», вони «не здійснюють владних повноважень держави» [105, с. 5]. Дійсно, відповідно до ст. 26 Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12.07.2001 року саморегулівні організації оцінювачів, які є всеукраїнськими і громадськими організаціями, «здійснюють повноваження з громадського регулювання оціночної діяльності» [36]. Однак про концептуальну неузгодженість правової політики держави в цьому питанні свідчить те, що згідно зі ст. 28 цього ж Закону встановлюється: «саморегулівні організації оцінювачів беруть участь у здійсненні державної регуляторної політики відповідно до Закону України «Про

засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

Також необхідно враховувати, що саморегулівні організації здійснюють некомерційне господарювання і створюється без мети отримання прибутку та подальшого його розподілу між учасниками – отже, є неприбутковими організаціями [30, с. 356].

Однак всі перелічені ознаки для класифікації, окрім «діяльній», яка дозволяє розмежувати професійні та галузеві організації, не надають «саморегулівній організації кваліфікуючих ознак» і не відділяють «від інших непідприємницьких неприбуткових організацій: благодійних організацій, громадських організацій, спілок тощо». У цьому сенсі до настання очікуваних змін у чинному законодавстві окремої форми «саморегулівної організації», дійсно, поки не існує [27, с. 188].

Таким чином, кваліфікація певної громадської організації як саморегулівної має здійснюватися через аналіз її правового статусу, визначеного в установчих документах або шляхом з'ясування її фактичної діяльності.

Правовий статус саморегулівної організації, порядок її утворення та припинення, засади членства. У загальній теорії права правовий статус як різновид соціального статусу або положення певного суб'єкта в суспільстві, ґрунтується на відповідних правових цінностях, принципах і нормах, які визначають систему суб'єктивних прав та обов'язків і забезпечені необхідними правовими гарантіями [94].

Проект Закону про саморегулівні організації визначає такі принципи утворення і діяльності саморегулівних організацій:

- 1) законності;
- 2) рівності прав її членів;
- 3) самоврядності;
- 4) самофінансування;

- 5) доступності та добровільності участі у саморегулювальних організаціях господарського саморегулювання, крім визначених законом випадків;
- 6) обов'язковості членства у саморегулювальних організаціях професійного саморегулювання;
- 7) недискримінації;
- 8) прозорості та відкритості її діяльності;
- 9) відсутності майнового інтересу її членів;
- 10) виборності керівних органів;
- 11) незалежності від держави та її органів;
- 12) неухильного дотримання членами саморегулювальної організації встановлених нею стандартів і правил [151].

Не вдаючись до детального аналізу доцільності виокремлення саме цих принципів та їх ієрархії, необхідно взяти до уваги таке міркування. Виходячи з важливого для логіки нашого дослідження попереднього висновку стосовно того, що головне призначення саморегулювальних організацій – це попередження та додання певних зловживань правом, на третє місце в зазначеній системі принципів варто поставити принципи добросовісності та добросовісності.

Стаття 5 Законопроекту 7025 встановлює певні особливості правового статусу саморегулювальної організації, які можна об'єднати у три групи:

1. Статус саморегулювальної організації має всеукраїнський характер і поширює свою діяльність на всю територію України, що не виключає існування її регіональних відокремлених підрозділів.

2. Саморегулювальна організація «підлягає державній реєстрації як юридична особа відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань». Після цього використання іншими відповідними суб'єктами «найменування такої організації або його окремих елементів забороняється».

3. Така організація є неприбутковою і «не може займатися підприємницькою або господарською діяльністю, яка є предметом регулювання цієї саморегульованої організації». «Право власності саморегульованої організації реалізують її керівні органи» [151].

У статті 6 Законопроекту 7025 пропонується закріпити низку *прав саморегульованої організації*, список яких не є вичерпним. Такі права можна згрупувати за п'ятьма напрямками наступним чином:

1. *Права щодо налагодження зав'язків з громадськістю*, зокрема: (а) «здійснювати співробітництво з органами державної влади та органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, міжнародними організаціями»; (б) «укладати угоди (меморандуми) про співробітництво з іншими саморегульованими організаціями», підприємствами, установами, організаціями».

2. Особливу увагу укладачі Законопроекту 7025 приділили *правам саморегульованих організацій в їх відносинах з державою*, які, до речі, репрезентовані найбільшою мірою: (а) «вносити органам державної влади та органам місцевого самоврядування пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правових актів та вирішення проблемних питань, що стосуються предмету регулювання відповідної саморегульованої організації»; (б) «брати участь у здійсненні державної регуляторної політики»; (с) «делегувати у визначеному законом порядку своїх представників до органів державної влади, а також до консультативно-дорадчих органів, утворених в органах державної влади та органах місцевого самоврядування»; (д) «виконувати у випадках, визначених законом, делеговані органами державної влади повноваження».

3. Достатньо представлені *цивільні права саморегульованих організацій*: (а) бути учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права відповідно до законодавства; (б) захищати права своїх членів та гарантії їх реалізації

у будь-який не заборонений законом спосіб; (с) мати власну символіку, знак для товарів і послуг, які підлягають реєстрації у встановленому законом порядку.

4. Окремо варто виділити *права саморегулівних організацій в інформаційній сфері*: (а) «вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі)», для чого можуть утворювати засоби масової інформації; (б) «одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації».

5. Недостатньо прописані в проєкті *права саморегулівних організацій стосовно внутрішніх питань саморозвитку та підвищення кваліфікації членів організації*. Так, для виконання своїх завдань саморегулівна організація має право: (а) «засновувати для досягнення своєї статутної мети (цілей) інші юридичні особи»; (б) «проводити навчальні заходи для підвищення професійного рівня членів організації професійного саморегулювання та працівників організації господарського саморегулювання відповідно до вимог, що визначені для відповідної професії кваліфікаційними характеристиками або професійними стандартами, утворювати з цією метою окремі юридичні особи, які проводять такі заходи на постійній основі» [151].

Перелік *обов'язків саморегулівної організації*, наведений у статті 7 Законопроекту 7025, також не вичерпний. Вони редукуються за такими напрямками:

1. Найбільш докладно розписані *обов'язки саморегулівних організацій щодо моніторингу діяльності як самої організації, так і її членів*: (а) обов'язок дотримуватися у своїй діяльності вимог законодавства України та свого статуту; (б) оприлюднення інформації про свою діяльність; (с) ведення реєстру членів саморегулівної організації «в електронному виді та забезпечувати доступ до його відомостей на своєму веб-сайті у мережі Інтернет»; (d) здійснення контролю «за

підвищенням професійного рівня членів організації професійного саморегулювання та працівників організації господарського саморегулювання відповідно до вимог, що визначені для відповідної професії кваліфікаційними характеристиками або професійними стандартами».

2. Передбачені також конкретні *обов'язки саморегулювальної організації щодо притягання її членів до юридичної та корпоративної відповідальності*: (а) застосовувати стягнення до членів організації, які «порушили законодавство України та статут саморегулювальної організації, рішення її керівних органів, якщо застосування таких стягнень передбачено законом та/або статутом саморегулювальної організації»; (б) запроваджувати «механізми відшкодування збитків, завданих споживачам унаслідок надання членами саморегулювальної організації товарів, виконання робіт та надання послуг неналежної якості, шляхом страхування відповідальності та/або створення компенсаційних фондів» [151].

У розділі III Законопроекту 7025 докладно визначені особливості створення, реєстрації та діяльності саморегулювальної організації, зокрема її статуту, структури та фінансування, а в розділі V – особливості припинення саморегулювальної організації. Основні засади членства в саморегулювальній організації окремо визначені в розділі IV Законопроекту 7025. Не відтворюючи тексту Законопроекту 7025, зосередимо увагу лише на деяких проблемних питаннях.

По-перше, не зовсім виправданим є намір укладачів проекту обмежити коло засновників тільки представниками відповідної професії або суб'єктами господарювання у певній сфері (галузі) чи певного виду господарської діяльності, залежно від того, якою є така організація – професійного саморегулювання чи господарського саморегулювання (ч. 1, ст. 8) [151]. На наш погляд, з урахуванням існуючої практики діяльності різних неурядових організацій, у тому числі й професійних, як засновниками, так і членами таких саморегулювальних організацій (у розумній пропорції щодо відповідних представників професії або суб'єктів

господарювання) можуть бути наукові та педагогічні працівники тих навчальних закладів та наукових установ, які готують відповідних фахівців або досліджують певну господарську діяльність за профілем організації господарського саморегулювання. Це, зокрема, вимагає внесення змін до ч. 1 ст. 9 Законопроекту 7025, де слід передбачити, що на установчі збори (з'їзд і конференцію) засновників можуть бути запрошені заінтересовані педагогічні та наукові працівники, кількість яких не може перевищувати 10 % від загальної чисельності учасників.

По-друге, враховуючи, що головним призначенням саморегулювальної організації є їхня нормотворчість з метою попередження та подолання зловживань правом, окрім основного установчого документа – Статуту, в Законі може бути передбачене створення Морально-етичного кодексу доброчесної та добросовісної поведінки членів саморегулювальної організації [125, с. 121].

По-третє, у Проекті Закону недостатньо акцентовано увагу на нормотворчості саморегулювальних організацій, яка є для них найістотнішою. Зокрема необхідно посилити акцент на нормотворчих повноваженнях керівних органів саморегулювальної організації. До повноважень відокремлених підрозділів саморегулювальної організації слід додати правомочність подавати пропозиції щодо розробки та змісту стандартів і правил, які затверджуються керівними органами саморегулювальної організації, для чого необхідне внесення змін до ч. 4 ст. 11 та до ст. 12 Законопроекту 7025. До ст. 14 необхідно включити зобов'язання саморегулювальної організації оприлюднювати інформацію про нормотворчу діяльність у формі публікації кожного акта в повному обсязі на її веб-сайті у відкритому доступі.

У контексті з'ясування правового статусу саморегулювальних організацій актуальною є проблема кваліфікації арбітражних установ як саморегулювальних організацій, а також кваліфікації організацій, при яких створені арбітражні установи.

Ми вже констатували невирішеність у чинному законодавстві питання легального визначення кваліфікаційних ознак саморегулівних організацій (та їхньої сутнісної ієрархії), які б відмежовували організації, які не визнані в законі саморегулівними, але фактично здійснюють таке саморегулювання, від інших громадських чи бізнес-об'єднань, які є саморегулівними в силу закону.

У зв'язку з цим необхідно погодитися з тим, що для визнання певних організацій саморегулівними за фактичними обставинами найбільш «важливим є масштаб їх діяльності та вплив, який вони здійснюють на врегулювання господарської діяльності у певній галузі» [27, с. 215–216].

Саме до таких фактично саморегулівних організацій досить часто відносять організації, при яких створено постійно діючі арбітражні установи, а також деякі арбітражні установи, створені як окремі юридичні особи [35].

Варто нагадати, що інституційний арбітраж відбувається відповідно до процедурних правил, ухвалених зазвичай певною організацією, при якій створено *арбітражну інституцію (арбітражну установу)*, яка адмініструє відповідні арбітражі [191]. Ці інституції/установи здебільшого мають власні органи, що виконують різноманітні функції щодо адміністрування арбітражних проваджень. Вони організують та адмініструють арбітражі, однак самі не вирішують спір між сторонами по суті і не виступають в ролі арбітрів [20; 21].

Серед прикладів таких інституційних арбітражів можна навести: (1) арбітражні інституції (установи) при торгових палатах: Міжнародний арбітражний суд Міжнародної Торгової Палати (International Court of Arbitration of the International Chamber of Commerce – ICC), Арбітражний інститут Стокгольмської Торгової палати (Arbitration Institute at the Stockholm Chamber of Commerce – SCC), МКАС при ТПП України; (2) арбітражні інституції (установи) з самостійною правосуб'єктністю: Лондонський міжнародний арбітражний суд (London Court of International Arbitration, LCIA), Німецький арбітражний інститут

(Die Deutsche Institution für Schiedsgerichtsbarkeit e.V. (DIS)), Сингапурський міжнародний арбітражний центр (Singapore International Arbitration Centre – SIAC), Гонконгський міжнародний арбітражний центр (Hong Kong International Arbitration Centre – HKIAC). Крім того, є арбітражні правила, розроблені галузевими асоціаціями, які здійснюють адміністрування відповідних арбітражних проваджень – Асоціація торгівлі зерном і кормами (the The Grain and Feed Trade Association – GAFTA), Федерація торгівлі олійними культурами та жирами (The Federation of Oils, Seeds and Fats Associations – FOSFA), Федерація торгівлі вовною в Гдині, Комітет з торгівлі зерном у Роттердамі [285, с. 126–128].

Незважаючи на те, що окремими дослідниками висловлюється думка, що такі авторитетні й найбільш поширені організації, при яких створюються арбітражні установи, як торгово-промислові палати та товарні і фондові біржі, не належать до саморегульвних організацій [173, с. 287–288], необхідно підтримати позицію інших учених (приміром, представників наукової школи, що формується в НДППП імені Ф. Г. Бурчака НАПрН України: О. М. Гончаренко, В. В. Кочина, В. М. Махінчука [97, с. 85]), які займають прямо протилежну позицію. Так, на думку О. М. Гончаренко, «саме торгово-промислові палати є класичними саморегульвними організаціями, оскільки на це вказують мета, функції та роль, яку вони відіграють у врегулюванні економічної діяльності» [27, с. 211–212]. Ця позиція підтверджується посиланням на експертну думку науковців Головного експертного управління Верховної Ради України, відповідно до якої торгово-промислові палати за своєю сутністю мають визнаватися саморегульвними організаціями [13].

Отже, організація, при якій створена арбітражна інституція (установа), або за певних умов сама арбітражна інституція (установа), якщо вона створена як окрема юридична особа, і є типовою саморегульвною організацією, статус якої впливає з її цілепокладання і фактичної самоврядної нормотворчої діяльності,

закріпленої в її установчих документах. Бажано, безумовно, щоб офіційна самоідентифікація таких установ у відповідних актах здійснювалося з використанням поняття «саморегулювальна організація».

Водночас необхідно підкреслити, що, арбітражні інституції/установи, створені при саморегулювальних організаціях [285, с.124], самі такими не визнаються. Зовсім інша ситуація з арбітражними інституціями/установами, що створені як окремі юридичні особи. Вони, окрім адміністрування арбітражів, можуть створювати різні категорії членства та правила для нього, як наприклад LCIA або DIS, а, крім того, всі вони мають можливість самостійно і незалежно вирішувати всі питання свого функціонування та структури, що надає їм набагато більше можливостей для саморегулювання.

Арбітражі *ad hoc*, здебільшого не залежать від сторонніх організацій та дозволяють сторонам самим визначати застосовні процедурні правила. Щоправда, така можливість у сторін наявна і в інституційному арбітражі – з урахуванням імперативних норм застосовного арбітражного регламенту відповідної інституції.

Зважаючи на вказані обставини, будь-які арбітражі можна визнати такими, що здійснюють так зване *договірне саморегулювання*, у якому іноді виділяють регулювання самими суб'єктами господарювання (*договірне регулювання*) [176, с. 401–402; 71, с. 29, 31]. До такого договірного регулювання може бути віднесено і укладення арбітражної угоди (арбітражного застереження), що має найпринциповіше значення для самої процедури арбітражу [164]. З тих самих причин виключно договірним регулюванням можуть бути визнані й усі окремі акти узгодження сторонами арбітражу конкретних процедурних правил.

Однак договірне регулювання необхідно відрізнити від саморегулювальної діяльності. Вагомим аргументом на користь цього є те, що сторони міжнародного комерційного арбітражу не створюють правових норм, які мають універсальну юридичну силу, бо поширюють свою дію тільки на обмежене коло осіб, які є

учасниками розгляду саме цієї окремої справи, і не мають характеру прецеденту. Саме тому в рамках кожної окремо взятої справи арбітражний трибунал не займається найістотнішою для саморегулівних організацій нормотворчою діяльністю і «договірне саморегулювання» через утворення певних процесуальних правил консенсуальним способом сторонами арбітражного спору та арбітражним трибуналом не відповідає поняттю нормотворчості.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК НОРМОТВОРЧОСТІ САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ЩО ДІЮТЬ У СФЕРІ АРБІТРАЖУ: МІЖНАРОДНИЙ, ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

2.1 Нормотворча діяльність міжнародних неурядових громадських і бізнес-організацій, що діють у сфері арбітражу (на прикладі Міжнародної асоціації юристів – МАЮ)

Міжнародні неурядові громадські та бізнес-організації, які можуть бути віднесені до саморегулівних. Існує низка міжнародних неурядових громадських та бізнес-організацій, які можуть бути віднесені до саморегулівних, що активно займаються нормотворчою діяльністю у сфері міжнародного арбітражу, навіть якщо арбітраж не є основною чи єдиною сферою їх інтересів [18].

Найбільш продуктивними з них з точки зору нормотворчості у сфері міжнародного комерційного арбітражу є (в порядку створення) Асоціація міжнародного права, Міжнародна торгова палата, Міжнародна асоціація юристів та Міжнародна рада з комерційного арбітражу.

Асоціація міжнародного права (the International Law Association – ILA) є однією з найстаріших міжнародних неурядових організацій, присвячених «вивченню, уточненню та розвитку міжнародного права, як публічного, так і приватного, а також сприянню міжнародному взаєморозумінню та повазі до міжнародного права» [316].

ILA була заснована в Брюсселі у 1873 році. Спочатку вона мала назву «Асоціація реформування та кодифікації міжнародного права», а в 1895 році її назву змінили на більш коротку – «Асоціація міжнародного права». Це була

асоціація, яка мала об'єднувати юристів, економістів, законодавців, політиків та інших осіб, зацікавлених у питаннях реформування та кодифікації міжнародного публічного і приватного права, вирішення суперечок через арбітраж, а також уніфікації законів, практик і процедур держав стосовно таких законів [262, с. 1].

ІЛА виникла в контексті нового духу міжнародної співпраці, коли політики, експерти та звичайні люди усвідомлювали необхідність розуміння і співпраці зі своїми сусідами задля досягнення спільного блага [262, с. 3]. Зараз вона має консультативний статус як міжнародна неурядова організація з низкою спеціалізованих агентств ООН.

На даний час ІЛА налічує близько 4500 членів і має відділення в усьому світі. Основним форматом її діяльності є серія конференцій, що проводяться кожні два роки в різних містах світу, що слугують форумом для всебічного обговорення та затвердження роботи Комітетів ІЛА. Членами ІЛА є юристи в приватній практиці, академічній сфері, державному секторі та судовій системі, а також експерти інших професій з комерційного, промислового та фінансового секторів, а також представники організацій, таких як судноплавні та арбітражні організації та торгово-промислові палати [316].

Комітет ІЛА з міжнародного комерційного арбітражу було створено в 1989 році. Він функціонував до 2010 року [318] і за час свого існування підготував кілька важливих звітів та рекомендацій щодо публічного порядку як підстави для відмови у виконанні арбітражних рішень [314] щодо *res judicata* та *lis pendens* в міжнародному арбітражі [313]; щодо встановлення змісту застосовного права в міжнародному комерційному арбітражі [315]; щодо конфіденційності в міжнародному арбітражі [319], які застосовуються у якості стандарту чи принаймні важливого орієнтира багатьма арбітрами та користувачами міжнародного комерційного арбітражу.

У 2022 році ІЛА створила Комітет з альтернативного вирішення спорів

(Committee on Alternative Dispute Resolution). План діяльності комітету включає створення загальних визначень процедур АВС та приділення уваги спорам, у яких застосування АВС може бути більш ефективним і дієвим, ніж судовий розгляд, спорам за участі держав, розроблення найкращих практик для кожної процедури АВС. До 2028 року Комітет має підготувати два звіти та резолюцію [317].

Міжнародна торгова палата (International Chamber of Commerce – ICC) була заснована у 1919 році після Першої світової війни і зараз є однією з найбільших у світі бізнес-організацій, об'єднуючи понад 45 мільйонів компаній з понад 170 юрисдикцій [308].

Називаючи себе «торговцями миру» (“Merchants of Peace”), засновники ІСС – група промисловців, фінансистів та торговців – прагнули вирішити проблему світу, де «не існувало світової системи правил, що регулювали торгівлю, інвестиції, фінанси або комерційні відносини» [338, с. 65]. Засновники ІСС прагнули замінити страх і підозру новим духом надії та співпраці та були переконані, що приватний сектор найкраще підходить для встановлення глобальних стандартів для бізнесу [308].

У 1920 році було прийнято Конституцію ІСС, яка наділила Виконавчу раду повноваженнями створювати «комісії» для виконання основних завдань місії ІСС зі сприяння миру через економічне процвітання, і того ж року була створена Комісія ІСС з арбітражу. Одним із перших завдань Комісії з арбітражу було створення Арбітражного регламенту ІСС у 1922 році, а потім вона створила Арбітражний суд ІСС [307] у 1923 році [338, с. 65]. Як показали наступні 100 років, Комісія створила форму вирішення спорів, яка завдяки постійному вдосконаленню стала провідним засобом вирішення міжнародних комерційних спорів, сприяючи при цьому миру через процвітання [338, с. 69].

Зараз Комісія ІСС з арбітражу та АВС є унікальним аналітичним центром послуг вирішення спорів ІСС, що налічує понад 1400 членів з понад 100

юрисдикцій, об'єднуючи експертизу та підвищуючи обізнаність і розуміння практичних і юридичних питань в арбітражі та АВС [306].

У рамках своєї дослідницької діяльності комісія вивчає юридичні, процесуальні та практичні аспекти арбітражу та АВС з метою забезпечення доступу до правосуддя та ефективного й економічного вирішення спорів. Вона розробляє конкретні рекомендації та корисні інструменти у сфері арбітражу, рекомендаційні та типові застереження [306], які мають значний вплив на подальшу арбітражну практику. За час своєї діяльності Комісія розробила понад 40 звітів (reports) та інших документів з різних питань міжнародного арбітражу [299].

Серед останніх доробків Комісії: Документ Комісії ICC про червоні прапорці або інші індикатори корупції в міжнародному арбітражі (ICC Commission Document on Red Flags or Other Indicators of Corruption in International Arbitration) [298], Посібник ICC з інклюзії осіб з обмеженою працездатністю в міжнародному арбітражі та АВС (ICC guide on Disability Inclusion in International Arbitration and ADR) [302], Посібник ICC з ефективного управління конфліктами (ICC Guide. Effective Conflict Management) [300], Звіт ICC про сприяння врегулюванню в міжнародному арбітражі (ICC Report. Facilitating Settlement in International Arbitration) [301], Звіт Комісії ICC з арбітражу та АВС щодо використання технологій для справедливого, ефективного та результативного проведення міжнародних арбітражних процедур (ICC Arbitration and ADR Commission Report on Leveraging Technology for Fair, Effective and Efficient International Arbitration Proceedings) [295], Звіт Комісії ICC з арбітражу та АВС щодо точності пам'яті свідків фактів у міжнародному арбітражі (ICC Arbitration and ADR Commission Report on the Accuracy of Fact Witness Memory in International Arbitration) [297], Звіт Комісії ICC з арбітражу та АВС щодо вирішення пов'язаних зі зміною клімату спорів за допомогою арбітражу та АВС (ICC Arbitration and ADR Commission Report on Resolving Climate Change Related

Disputes through Arbitration and ADR) [296].

В цілому документи Комісії ICC з арбітражу та АВС узагальнюють практику міжнародного арбітражу з багатьох важливих питань і пропонують певні рішення існуючих практичних проблем.

Слід також відмітити, що 13 грудня 2016 року ICC за «безпрецедентним» рішенням стала першою бізнес-організацією, яка отримала статус спостерігача в Генеральній Асамблеї ООН, що підтверджує її унікальну роль як «регулятора глобалізації бізнесу» [377, с. 95].

Міжнародна рада з комерційного арбітражу – International Council for Commercial Arbitration (ICCA) [311] – це глобальна неурядова організація, яка займається популяризацією використання та покращенням процедур арбітражу, примирення та інших форм міжнародного врегулювання спорів.

З моменту свого заснування в 1961 році ICCA активно сприяє гармонізації правил, законів, процедур та стандартів арбітражу та примирення. ICCA була заснована під час «холодної війни» [311]. Тому засновниками ICCA були представники юристів з обох ідеологічних блоків, і вона стала важливим інструментом комунікації між Сходом і Заходом з широкого спектру питань міжнародної торгівлі.

Оскільки арбітраж був переважним методом вирішення спорів у торгівлі між суб'єктами в межах держав радянського блоку (судові системи цих країн зазвичай не були пристосовані для вирішення таких справ), кожна сторона мала чому навчитися одна від одної – і разом вони відігравали ключову роль у просуванні Конвенції ООН про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень 1958 року (Нью-Йоркської Конвенції) та менш успішної Європейської конвенції 1961 року [287].

ICCA є організацією, що наразі об'єднує понад 800 фахівців з вирішення спорів з понад 95 країн, яку очолює міжнародна Керівна рада з 40 видатних

фахівців з вирішення спорів 26 національностей [311]. Статутною метою ІССА є сприяння поширенню знань про арбітраж та інші форми міжнародного врегулювання спорів, збільшення ефективності та легітимності таких процесів та гармонізація найкращих практик у міжнародному врегулюванні спорів [309].

ІССА зараз, можливо, найбільше відома своїми щодворічними конгресами та конференціями, на яких представляються та обговорюються серйозні аналітичні документи з питань міжнародного врегулювання спорів. Але не менш важливими є публікації ІССА, серед яких особливе місце займають Серія Конгресів (ICCA Congress Series), Щорічники з комерційного арбітражу (ICCA Yearbook Commercial Arbitration) та Серія Звітів (ICCA Reports Series). Щорічники, публікація яких розпочалася у 1976 році, є безперечно важливим авторитетним джерелом з міжнародного комерційного арбітражу англійською мовою [287].

Мабуть найбільш значущим документом ІССА є Посібник ІССА щодо тлумачення Нью-Йоркської Конвенції 1958 року (ICCA's Guide to the Interpretation of the 1958 New York Convention [312]). Цей документ було створено для суддів, але ним безперечно користуються не тільки вони [310], що пояснює його широке практичне застосування та академічне значення.

Також заслуговує на увагу серія звітів ІССА (ICCA Reports Series) з різних питань міжнародного арбітражу, у тому числі щодо існування права на фізичне слухання в міжнародному арбітражі (Does a Right to a Physical Hearing Exist in International Arbitration [393]), щодо рекомендацій зі стандартів практики в міжнародному арбітражі (Guidelines on Standards of Practice in International Arbitration [400]), щодо гендерного розмаїття в арбітражних призначеннях та провадженнях (Report of the Cross-Institutional Task Force on Gender Diversity in Arbitral Appointments and Proceedings [399]), щодо захисту даних в міжнародному арбітражі (The ICCA-IBA Roadmap to Data Protection in International Arbitration

[398]), щодо протоколу кібербезпеки в міжнародному арбітражі (ICCA-NYC Bar-CPR Protocol on Cybersecurity in International Arbitration [397]), щодо фінансування арбітражу третіми сторонами (ICCA-Queen Mary Task Force Report on Third-Party Funding [396]), щодо конфлікту інтересів в інвестиційному арбітражі (ASIL-ICCA Task Force Report on Issue Conflicts in Investor-State Arbitration [395]), щодо довідника для підготовки процесуальних наказів (ICCA Drafting Sourcebook for Logistical Matters in Procedural Orders [394]), щодо рекомендацій про секретарів арбітражних трибуналів (Young ICCA Guide on Arbitral Secretaries [392]).

Тож в цілому ICCA веде важливу нормотворчу діяльність, але її документи переслідують скоріше просвітницьку мету, а також узагальнення та гармонізацію правил, законів, процедур та стандартів арбітражу, що відповідає світовому тренду [75].

Міжнародна асоціація юристів (МАЮ) (International Bar Association – IBA) була створена 17 лютого 1947 року з метою захисту та просування верховенства права в усьому світі представниками 34 національних асоціацій адвокатів, яких надихнув приклад Організації Об'єднаних Націй [290]. МАЮ народилася з переконання, що організація, яка складається з асоціацій адвокатів усього світу, може сприяти глобальній стабільності та миру через здійснення правосуддя. Наразі членами МАЮ є понад 80 000 міжнародних юристів із більшості провідних юридичних фірм світу та близько 190 асоціацій адвокатів та асоціацій юристів із більш ніж 170 країн світу [113].

Арбітражний комітет МАЮ бере свій початок з так званого «Комітету D», створеного в 1983 році для розробки інструментів, які сприяли б більш ефективному вирішенню спорів [409]. Станом на 2021 рік Арбітражний комітет налічував понад 3000 членів з понад 130 країн і кількість його членів постійно зростає [293].

Цей комітет виступає платформою для обміну досвідом та ідеями між арбітражними юристами з різних країн та для розроблення ними різноманітних інструментів м'якого права (soft law) для міжнародного арбітражу, які б мали універсальний характер [294].

Саме тому розроблені цим комітетом рекомендації та правила, особливо щодо доказів та конфлікту інтересів в міжнародному арбітражі, отримали дуже широке застосування в усьому світі та дозволили консолідувати міжнародний арбітраж та вивести його на новий рівень розвитку.

Враховуючи значущий вплив нормотворчості МАЮ на глобальний розвиток міжнародного арбітражу та ефективність основної форми її нормотворчості (правила та рекомендації), варто дослідити діяльність цієї організації більш докладно.

Історія створення, цілі за завдання МАЮ та діяльність його арбітражного комітету. Міжнародна асоціація юристів (МАЮ) (International Bar Association – IBA) обрана для спеціального аналізу саме тому, що вона є однією з найдавніших, найвпливовіших міжнародних неурядових громадських організацій в цілому, та у сфері міжнародного арбітражу зокрема, а також найбільш продуктивною щодо нормотворчої діяльності у сфері арбітражу.

Створенню МАЮ передували півтора десятиріччя консультацій та зростаючої зацікавленості юристів усього світу в створенні неурядової організації, яка зможе об'єднати національні асоціації адвокатів різних країн [180, с. 463–465]. Важливу роль у цьому створенні відіграла Американська асоціація адвокатів (American Bar Association) [339, с. 463].

З моменту свого створення організація еволюціонувала від асоціації, яка складалася виключно з асоціацій адвокатів (bar associations) та асоціацій юристів (law societies), до такої, що включає міжнародних юристів та юридичні фірми [113].

МАЮ впливає на розвиток міжнародних правових реформ та формує

майбутнє юридичної професії в усьому світі. Гасло на її логотипі «Міжнародна асоціація юристів – глобальний голос юридичної професії» (англ. - «International Bar Association – the global voice of the legal profession») влучно відображає мету і філософію організації.

Основні цілі та завдання МАЮ:

захищати верховенство права та зміцнювати верховенство права в усьому світі;

підтримувати незалежність судової системи та право адвокатів на здійснення своєї професії без втручання;

підтримувати права людини для адвокатів у всьому світі через Інститут прав людини МАЮ (IBAHRI);

забезпечувати членів професійним розвитком світового рівня, щоб вони та їхні організації могли надавати юридичні послуги найвищої якості;

сприяти обміну інформацією та думками між своїми членами щодо законів, практик та професійної відповідальності по всьому світу;

забезпечувати можливості для створення високоякісних міжнародних мереж юридичних фірм;

бути відданими розвитку міжнародної правової реформи;

сприяти просуванню, розвитку та гармонізації права на міжнародному рівні [290].

МАЮ об'єднує всесвітню юридичну спільноту для посилення гармонізації права через кордони та забезпечення сприятливого середовища для міжнародного бізнесу. Через власні комітети, форуми та робочі групи МАЮ сприяє обміну інформацією та думками між своїми членами щодо законів, практик та професійної відповідальності, пов'язаних зі здійсненням юридичної діяльності по всьому світу [290, с. 9].

У відповідності з цілями та завданнями організації у 1983 році МАЮ

створила так званий «Комітет D» (Процедури вирішення спорів) для розробки інструментів, які сприяли б більш ефективному вирішенню спорів [409].

Цей комітет, який з часом став Арбітражним комітетом МАЮ, було створено у Відділенні юридичної практики (Legal Practice Division) МАЮ, і його діяльність нині фокусується на законах, практиці та процедурах, що стосуються арбітражу в транскордонних спорах. Поступово цей комітет перетворився на один із найчисельніших і найактивніших комітетів МАЮ [293].

Від початку свого створення цей комітет виступав платформою для обміну досвідом та ідеями між арбітражними юристами з різних країн та для розроблення ними різноманітних інструментів м'якого права (soft law) для учасників арбітражних проваджень: сторін, їхніх представників, арбітрів, експертів, а також арбітражних інститутів, які мали універсальний характер і могли застосовуватися в усьому світі. Оскільки МАЮ, як описано вище, є неурядовою саморегульвною організацією з дуже обширною міжнародною базою членів, така платформа якнайкраще сприяє гармонізації, консолідації та автономізації міжнародного арбітражу в питаннях, які спільно опрацьовувалися членами комітету. Необхідність таких інструментів була викликана стрімким розвитком міжнародного арбітражу за останні кілька десятиліть, унаслідок чого суттєво зросла його складність і кількість пов'язаних із цим викликів і проблем, які неможливо розв'язати методами державного регулювання [127].

До появи м'яких інструментів МАЮ арбітражі ділилися на арбітражі з характеристиками загального права (common law) та арбітражі з характеристиками континентального права (civil law). Іншими словами, арбітражі підлаштовувалися до правових традицій компаній, залучених в арбітражний процес, та їхніх представників. Арбітражі з характеристиками загального права, наприклад, використовували процедури розкриття (discovery) доказів, а арбітражі з характеристиками континентального права ґрунтувалися на правилах

цивільного судочинства. Таким чином кожен арбітражний процес надихався національними процедурами різних дотичних юрисдикцій [409].

Зі збільшенням кількості спорів між сторонами з різних юрисдикцій та правових систем зростала й проблема конфліктуючих бажань користувачів організувати арбітражний процес так, як це було прийнято в їхній юрисдикції. Тому необхідність уніфікації та оптимізації арбітражу ставала все більш нагальною. Варто погодитися з висновком Клауса фон Вобезера (Claus von Wobeser), колишнього співголови Арбітражного комітету МАЮ (2005–2006), зробленим у його статті «Мінливий арбітражний світ та роль МАЮ», що в цьому контексті правила та рекомендації МАЮ змінили міжнародний арбітраж. Фактично в більшості міжнародних комерційних та навіть інвестиційних арбітражів сьогодні застосовуються одне або кілька правил чи рекомендацій МАЮ з різних питань. Як слушно відзначає К. фон Вобезер, саме МАЮ мала фундаментальну роль для консолідації міжнародного арбітражу завдяки різноманітності інструментів м'якого права, які вона видала протягом років, та їх використанню арбітражною спільнотою [409].

Типологія та юридико-технічні особливості основних інструментів м'якого права МАЮ. Одним із перших інструментів, розроблених Комітетом, були «Додаткові правила, що регулюють надання та отримання доказів у міжнародному комерційному арбітражі» 1983 року. Першу оцінку впливу та рецепції цих правил, було зроблено відповідною робочою групою в складі комітету в 1999 році, завданням якої було також запропонувати оновлення та модифікації існуючого тексту правил [330, с. 1, 6]. Як зазначає К. фон Вобезер, саме відтоді МАЮ та її Арбітражний комітет «виступають в авангарді консолідації справжнього міжнародного арбітражу» [409].

За майже півстоліття свого існування Арбітражний комітет МАЮ розробив низку правил, рекомендацій та інших інструментів м'якого права, якими активно

користуються сторони, їхні представники, арбітри, арбітражні інститути, суди тощо. Деякі з них були неодноразово переглянуті.

Серед правил і рекомендацій Арбітражного комітету МАЮ можна виділити такі:

(1) Правила МАЮ щодо отримання доказів у міжнародному арбітражі 1999 року, 2010 року [143], 2020 року («Правил щодо доказів») [144];

(2) Рекомендації МАЮ щодо конфлікту інтересів у міжнародному арбітражі 2004 року, 2014 року [288], 2024 року [289] («Рекомендації щодо конфлікту інтересів»);

(3) Рекомендації МАЮ щодо представництва сторін в міжнародному арбітражі 2013 року [152] («Рекомендації щодо представництва сторін»);

(4) Рекомендації міжнародної асоціації юристів (МАЮ) зі складання міжнародних арбітражних застережень 2010 року [153];

(5) Правила МАЮ щодо етики міжнародних арбітрів 1987 року [291].

Протягом 2024 року Арбітражний Комітет опублікував [415] кілька нових або оновлених звітів, рекомендацій та інших документів, які можуть бути корисними для арбітражних юристів, зокрема:

Інструментарій щодо неплатоспроможності та арбітражу, а також Звіт про неплатоспроможність та арбітраж.

Типовий протокол відвідування об'єктів.

Звіт про уніфіковані рекомендації щодо привілеїв.

Дійсність арбітражних рішень – звіти по країнах.

Арбітражні рішення та не-підписанти – звіти по країнах.

Посібники по країнах щодо арбітражу .

В 2025 році Комітетом було опубліковано Звіт про *res judicata* в міжнародному комерційному арбітражі [364].

Вказані інструменти м'якого права, розроблені спільними зусиллями

членів комітету з різних правових систем і культур, сприяють гармонізації, консолідації та автономізації міжнародного арбітражу в питаннях, які ними спільно опрацьовувалися.

У 2016 році МАЮ опублікувала Звіт про рецепцію інструментів м'якого права МАЮ у сфері арбітражу («Звіт») [365], який досліджує використання трьох правових інструментів м'якого права МАЮ: (1) Правил щодо доказів 2010 року [143]; (2) Рекомендацій щодо конфлікту інтересів 2014 року [288], (3) Рекомендацій щодо представництва сторін 2013 року [152]. Звіт підтверджує широке використання інструментів м'якого права МАЮ.

Відповідно до Звіту у майже половині (48 %) відомих респондентам арбітражів у всьому світі згадуються *Правила щодо доказів*, причому посилання на них перевищували 50 % у всіх регіонах, крім Латинської Америки (30 %) та Африки (25 %) [365, с. 8]. На *Правила щодо доказів* найчастіше посилаються в комерційних (91 %), аніж інвестиційних (9 %) арбітражах, і дослідження не виявило різниці в їх застосуванні між юрисдикціями загального і континентального права [365, с. 9, 13]. Дослідження також показало загальний консенсус щодо подальшого збільшення застосування *Правил щодо доказів* [365, с. 9].

Приблизно у 80 % тих арбітражів, де було зроблено посилання на *Правила щодо доказів*, арбітражний трибунал застосовував їх як необов'язкові рекомендації. У решті 20 % справ *Правила щодо доказів* застосовувалися як обов'язкові. Проте навіть у тих арбітражах, де арбітражні трибунали визначили, що *Правила* мають статус лише необов'язкових рекомендацій, вони переважно слідували їм (у 93 % випадків) [365, с. 16–17, 20]. Як зазначають автори Звіту, це, мабуть, найкращий доказ справжньої сили *Правил щодо доказів*: вони широко приймаються і добровільно виконуються навіть тоді, коли сторони вирішують не робити їх обов'язковими [365, с. 20].

Із трьох досліджуваних у Звіті інструментів МАЮ найчастіше в

арбітражних процесах згадуються *Рекомендації щодо конфлікту інтересів*. Звіт вказує, що посилання на ці рекомендації зустрічаються у 67 % рішень з питань конфлікту інтересів, причому посилаються на них різні суб'єкти прийняття рішення (арбітражні інститути, арбітражні трибунали, державні суди). При цьому в 69 % рішень, які містять посилання на Рекомендації при вирішенні питання конфлікту інтересів, суб'єкт прийняття рішення вибирав слідувати Рекомендаціям [365, с. 31].

В цілому можна констатувати, що Рекомендації щодо конфлікту інтересів стали важливим орієнтиром для арбітрів, представників сторін та арбітражних інститутів у всьому світі у визначенні конфлікту інтересів, стандартів, що мають застосовуватися до неупередженості та незалежності арбітрів, а також до розкриття інформації в конкретних обставинах. Інноваційна система світлофора з червоними, помаранчевими та зеленими списками стала світовою нормою в багатьох аспектах.

Практики використовують Рекомендації як стандарт, більшість арбітражних інституцій і навіть суди також звертаються до них як до важливого набору принципів у цій галузі. Потреба в таких Рекомендаціях не викликає сумнівів [289, с. 2].

Рекомендації щодо представництва сторін менш широко застосовуються – лише у близько 20 % арбітражів, у яких постає питання щодо поведінки представника сторони. При цьому Рекомендації частіше застосовуються в країнах загального права, аніж у країнах континентального права. Трибунали застосували ці правила виключно як рекомендації [365, с. 73].

Перегляд інструментів м'якого права МАЮ як метод саморегулювання в арбітражі. Особливе місце в механізмі нормотворчості МАЮ посідає перегляд актів, створених самою асоціацією, що є ефективним методом саморегулювання в арбітражі.

Як вже було зазначено вище, перші Додаткові правила МАЮ щодо подання та прийняття доказів у міжнародному комерційному арбітражі з'явилися ще у 1983 році [330, с. 1], а в 1999 році була створена відповідна робоча група для оцінки впливу та рецепції цих правил, щоб запропонувати оновлення та модифікації [330, с. 6].

У 1999 році були прийняті Правила МАЮ щодо отримання доказів у міжнародному комерційному арбітражі, які замінили Додаткові правила МАЮ щодо подання та прийняття доказів у міжнародному комерційному арбітражі 1983 року. Правила МАЮ щодо отримання доказів у міжнародному комерційному арбітражі здобули широке визнання міжнародної арбітражної спільноти. У 2008 році за ініціативи Саллі Гарпоул та П'єра Б'єнвеню, які на той час були співголовами Арбітражного комітету МАЮ, розпочався процес перегляду зазначених правил. Ця робота була завершена Арбітражним комітетом МАЮ в 2010 році за головування Гідо С. Тавіла (Guido S Tawil) та Джудіт Джил, королівського адвоката (Judith Gill, QC) прийняттям Рішенням Ради МАЮ 29 травня 2010 року нової редакції Правил МАЮ щодо отримання доказів у міжнародному комерційному арбітражі, яка замінила редакцію 1999 року [143, 2].

У 2019 році після зазначеного вище Звіту про рецепцію інструментів м'якого права МАЮ у сфері арбітражу 2016 року, було створено робочу групу для перегляду Правил щодо доказів. Спочатку Робочу групу з перегляду 2020 очолювали Альваро Лопес де Аргумедо з Іспанії та Фернандо Мантілья-Серрано з Колумбії/Франції, які виконували функції Співголів Підкомітету з арбітражних рекомендацій та правил МАЮ, а згодом їх замінили Наталі Возер, Швейцарія, та Джозеф Е. Нойгаус, США [365].

Нова редакція Правил МАЮ щодо отримання доказів у міжнародному комерційному арбітражі була прийнята за головування в Арбітражному Комітеті

Гаєтана Ферхузела (Gaëtan Verhoosel) та Філіпа Пінсоля (Philippe Pinsolle) 17 грудня 2020 року [292, с. 6].

Цей перегляд відбувся в 2020 році – на самому початку пандемії COVID-19. І робоча група з перегляду Правил оперативно зреагувала на цю кардинальну зміну, запровадивши вже в грудні 2020 року термін «дистанційне слухання» і можливість участі в ньому свідків дистанційно. У Коментарі до оновленого тексту Правил МАЮ щодо отримання доказів у міжнародному арбітражі 2020 року [62, с. 41] зазначається, що глобальна пандемія COVID-19 у 2020 році спричинила національні локдауни, карантини, обмежила вільне пересування та неминуче вплинула на арбітражні провадження, зокрема, на проведення слухань щодо доказів у присутності учасників; Робоча група з перегляду Правил 2020 року внесла зміни до Правил МАЮ щодо отримання доказів з тим, щоб відобразити впроваджені інструменти та практику, прийняту сторонами та арбітражними трибуналами під час цього періоду; стаття 8.2 визначає процедуру, за якої арбітражний трибунал може на прохання сторони або з власної ініціативи та після проведення консультацій зі сторонами, розпорядитися про проведення слухання щодо доказів у вигляді дистанційного слухання.

Інший приклад саморегулювання – це перегляд Рекомендацій щодо конфлікту інтересів – найбільш успішного і широко вживаного інструмента м'якого права МАЮ.

Перша редакція Рекомендацій була прийнята в 2004 році (робочою групою з 19 міжнародних експертів).

Ці Рекомендації були вперше переглянуті у 2014 році (після перевірки, проведеної підкомітетом з 27 членів) та вдруге – у 2024 році (робочою групою з більш ніж 60 членів) згідно з усталеною практикою Арбітражного комітету МАЮ оцінювати необхідність внесення змін до його правил та рекомендацій кожні десять років [289, с. 2].

Як відзначають співголови Арбітражного комітету Чіан Бао (Chiann Bao) та Ксавєр Фавр-Бюль (Xavier Favre-Bulle) у передмові до оновленої редакції Рекомендацій щодо конфлікту інтересів 2024 року, питання чи слід переглядати ці Рекомендації та як це робити потребує ретельного розгляду. І саме емпіричний аналіз практичного застосування Рекомендацій дозволяє з'ясувати потребу в їх уточненні або вдосконаленні. При розгляді тексту принципів, які вже широко визнані, визначення обсягу змін по суті є чутливим завданням, оскільки має за мету вдосконалення чинного режиму без впливу на його раціональність. Можливі протистояння щодо того, наскільки суворими мають бути Рекомендації, можуть виникати через широке застосування Рекомендацій як у комерційному та інвестиційному арбітражі, так і в спеціалізованих арбітражах (наприклад морському, спортивному, щодо сировинних товарів), до юристів та неюристів, які виконують роль арбітрів, тощо. Усі ці фактори повинні бути враховані. Єдине питання полягає в тому, як Рекомендації повинні еволюціонувати з часом, щоб враховувати зміни в арбітражній практиці [289, с. 2].

Для того, щоб відповісти на це питання, Арбітражний комітет МАЮ провів широкі дослідження та обговорення з користувачами арбітражу. Так, під керівництвом тодішніх співголів Арбітражного комітету МАЮ Самаа Харіді (Samaa Haridi) (2022) та Валерії Галіндез (Valeria Galíndez) (2023), а також Еріки Штайн (Erica Stein) – співголови Підкомітету з арбітражних правил та рекомендацій МАЮ («Підкомітет»), до яких пізніше приєдналася Клаудія Фрутос-Петерсон (Claudia Frutos-Peterson), було створено нову робочу групу для перегляду Рекомендацій щодо конфлікту інтересів 2014 року. Опитування, проведене Підкомітетом у 2022 році серед арбітражних практиків, підтвердило, що Рекомендації залишаються корисним та ефективним інструментом, але повний перегляд Рекомендацій не є необхідним. Однак опитування вказало на ті сфери, де Рекомендації можуть потребувати оновлення або доопрацювання:

(i) розкриття інформації арбітрами; (ii) фінансування третіми сторонами; (iii) попереднє висловлення арбітром позиції з певних питань (issue conflicts); (iv) організаційні моделі для юридичної практики в різних юрисдикціях (наприклад палати адвокатів (barristers' chambers), об'єднання/союзи (vereins) тощо); (v) свідки-експерти; (vi) держави або їхні агентства та організації; (vii) арбітри, які не є юристами; та (viii) соціальні мережі. З членів робочої групи було створено вісім команд для вирішення цих питань, а дев'ята команда мала вирішити, чи слід також охопити у перегляді Рекомендацій якісь питання, не визначені опитуванням 2022 року. Команди лідерів та членів робочої групи (всього понад 60 осіб) доклали величезних зусиль, щоб завершити свої завдання за один рік. Оновлена версія Рекомендацій була передана на громадські консультації, включаючи сотні арбітражних інституцій в усьому світі. Коментарі були зібрані, проаналізовані та враховані при прийнятті остаточної версії, особливо за наявності консенсусу серед коментарів [289, с. 2].

Тож фінальний текст оновленої редакції Рекомендацій щодо конфлікту інтересів 2024 року не тільки ґрунтувався на широких консультаціях з користувачами арбітражу, а й взяв до уваги зміни арбітражних реалій сьогодення у цій важливій сфері, забезпечуючи тим самим ефективне саморегулювання арбітражною спільнотою цієї чутливої і важливої теми. Адже питання конфлікту інтересів є ключовим для забезпечення легітимності арбітражу та його успіху.

Як зазначають у своїй оглядовій статті Кіара Капалті (Chiara Capalti) та Джорджія Бізарі (Giorgia Bizzarri), хоча з першого погляду зміни можуть видатися обмеженими, Рекомендації щодо конфлікту інтересів 2024 року є значущими, оскільки, серед іншого, роблять особливий акцент на необхідності узгоджених зусиль для забезпечення проведення арбітражних процедур прозоро, неупереджено та незалежно. Переглянуті Рекомендації нагадують міжнародній арбітражній спільноті, що прозорість процедур та неупередженість і

незалежність арбітрів є спільними цілями і їх потрібно дотримуватися як таких. Хоча треба ще дочекатися як ці зміни, будуть застосовуватися на практиці судами, арбітражними трибуналами та інституціями, важливо, щоб сторони (а також, адвокати, які їм допомагають і представляють) знали, що їхні обов'язки щодо належної ретельності та розкриття інформації повинні розглядатися так само серйозно, як і обов'язки арбітра, і в підсумку можуть так само вплинути на загальний успіх процедур [198].

Як підкреслює К. фон Вобезер, арбітраж, навіть зі своїми викликами, все ще є найкращим методом вирішення міжнародних спорів, забезпечуючи обов'язкове рішення для сторін, і поки ми не знайдемо кращий метод, ми відповідальні за те, щоб він працював якомога ефективніше. Безсумнівно, робота таких організацій, як МАЮ, відповідає цій меті, і одним із доказів цього є практика Арбітражного комітету МАЮ оцінювати кожні десять років чи потрібно адаптувати свої правила та рекомендації [289, с. 2]. Тим не менше, завдання всієї арбітражної спільноти полягає в підтримці арбітражу як переважного методу вирішення спорів та в продовженні його вдосконалення та пошуку творчих рішень для адаптації до нових викликів у мінливому суспільстві [409].

Таким чином, на прикладі нормотворчої діяльності МАЮ ми можемо констатувати, що міжнародні саморегульовані неурядові організації значно сприяють об'єднанню зусиль користувачів арбітражу на нейтральному майданчику, що дозволяє автономно унормовувати питання, важливі для арбітражної спільноти, забезпечуючи розвиток і популярність цього способу вирішення спорів у комерційній сфері.

2.2 Сучасні іноземні неурядові організації арбітражних спеціалістів: досвід та нормотворчий потенціал (на прикладі Королівського інституту арбітрів у Великій Британії)

Основні іноземні саморегулювні організації, що діють у сфері арбітражу.

Існує чимало іноземних саморегулювних організацій, що діють у сфері арбітражу. Серед них є багато національних арбітражних асоціацій (наприклад Швейцарська арбітражна асоціація – Swiss Arbitration Association [419] та Американська Арбітражна Асоціація – American Arbitration Association [418]), які сконцентровані на просуванні арбітражу у своїй юрисдикції. Деякі арбітражні асоціації, хоч і створені в окремій країні, мають регіональний чи навіть глобальний масштаб діяльності (наприклад створений в Іспанії Іспанський та Іberoамериканський Арбітражний Клуб – El Club Español e Iberoamericano del Arbitraje (CEIA) [385] та створений в Англії Королівський інститут арбітрів – Chartered Institute of Arbitrators (CIArb) [420]).

Всі вони відрізняються за організацією та спрямованістю своєї діяльності. Відмінною є й їх нормотворча активність та масштабність розроблених ними документів [128, с. 76].

Перша категорія іноземних арбітражних асоціацій фокусується на розробленні типових процесуальних документів, наприклад комплекс типових документів Швейцарської Арбітражної Асоціації (Arbitration Toolbox by ASA) [182], або на рекомендаціях стосовно арбітражних та АВС процедур у цій юрисдикції, наприклад документи Американської Арбітражної Асоціації [418]. Вони мають обмежений вплив на міжнародний арбітраж в інших юрисдикціях.

Друга категорія арбітражних асоціацій є набагато продуктивнішою та проактивною щодо створення стандартів та правил, які можуть мати регіональне або глобальне застосування.

Наприклад, CEIA, яка створена у 2005 році і має понад 1200 членів з 49 країн [385], розробила фундаментальний документ обсягом понад 100 сторінок – Кодекс найкращих практик Іспанського арбітражного клубу (Código de buenas prácticas arbitrales del Club Español del Arbitraje) [242], який фіксує найкращі практики з різних питань та для різних учасників міжнародного арбітражу: арбітражних інституцій, арбітрів, представників сторін, експертів, організацій, що надають фінансування на ведення арбітражу, тощо. Кодекс містить рекомендації для арбітражних інституцій, щодо ведення арбітражного провадження, щодо обов'язків арбітрів, представників сторін, експертів та щодо фінансування на ведення арбітражу. Він також містить типовий арбітражний регламент, типове арбітражне застереження та приклади форм заяв арбітра чи експерта про прийняття призначення. В цілому цей документ охоплює різні аспекти арбітражу та встановлює єдині і при цьому підвищені стандарти поведінки для різних учасників арбітражу з метою підвищення довіри до міжнародного арбітражу в його користувачів. І хоча CEIA є арбітражною асоціацією, що об'єднує іспано- та португаломовних арбітражних спеціалістів з усього світу, її Кодекс найкращих практик перекладено й іншими мовами для підвищення можливостей його застосування в різних частинах світу.

Зовсім інакше організована нормотворча діяльність Королівського інституту арбітрів – CI Arb. Ця організація, заснована на початку ХХ ст., мала скоріше національний фокус, але з часом глобалізувала свою активність та наразі має 17 500 членів у близько 150 країнах [237]. CI Arb розробив та впровадив високі етичні стандарти та правила для своїх членів, порушення яких може тягнути санкції аж до припинення членства. Він має глобальні та амбітні цілі, які включають сприяння глобальному розвитку та використанню ефективного вирішення спорів. Для досягнення цих цілей CI Arb використовує колективний досвід та знання своїх членів, організовуючи робочі групи та дослідження, а

також співпрацюючи з організаціями та політиками, у тому числі з питань нормотворення. CIArb активно займається нормативною діяльністю, найзначущою в якій є створення власних актів різного ступеню обов'язковості з різних аспектів арбітражу та АВС. CIArb найбільше відповідає критеріям саморегульованих організацій, описаним в попередньому розділі, тож його діяльність заслуговує на окремий і більш докладний аналіз.

Отже, короткий аналіз стану сучасних іноземних саморегульованих організацій у сфері арбітражу переконливо свідчить про те, що найбільш чисельним з точки зору кількості членів та нормотворчо активним з точки зору створення стандартів та правил є Королівський інститут арбітрів (CIArb), який також є однією з найстаріших подібних організацій. Саме тому найбільший праксеологічний інтерес для впровадження в Україні викликає досвід діяльності CIArb.

Історія створення, цілі та основні напрями діяльності Королівського інституту арбітрів (CIArb). Королівський інститут арбітрів (Chartered Institute of Arbitrators – CIArb) [111] є незалежною благодійною членською організацією (charitable membership organisation). Заснований у 1915 році, він отримав Королівську хартію (Royal Charter) у 1979 році [229].

Королівські хартії видаються британським монархом за рекомендацією Таємної ради (Privy Council) і мають історію, що сягає XII століття.

Їхня первісне призначення полягало в організації публічних або приватних утворень (включаючи міста та села) і визначенні їхніх привілеїв та цілей. У наш час нові хартії зазвичай видаються організаціям, які працюють в інтересах суспільства (таких як професійні та благодійні організації) і які можуть продемонструвати найвищі стандарти, стабільність і постійність у своїй галузі [417].

Королівська хартія є виданим Королем/Королевою інструментом інкорпорації, що надає організації статус незалежної юридичної особи і визначає

її цілі, статут та повноваження для управління власними справами. Інкорпорація через хартію є престижним способом отримання статусу юридичної особи і відображає високий статус цієї організації.

Організація, інкорпорована через хартію, за умови дотримання загального законодавства, зазвичай є саморегулювальною і не підзвітною Таємній раді або Офісу Таємної ради щодо ведення своїх внутрішніх справ. Роль Офісу Таємної ради обмежується розглядом заяв на нові хартії та внесенням змін до існуючих. У обох випадках робота ініціюється заявником або самою організацією, яка має хартію [417].

Королівський інститут арбітрів базується у Великій Британії, але здобув міжнародне визнання та налічує понад 17 500 членів у близько 150 країнах та має понад 40 відділень по всьому світу [237]. Тож зараз CIArb є глобальним професійним об'єднанням.

Згідно з Королівською хартією (Article 4) [229], офіційна мета, для якої Інститут створено і зареєстровано, полягає в тому, щоб сприяти та полегшувати вирішення спорів за допомогою всіх форм приватного (позасудового) вирішення спорів по всьому світу. Іншими словами, він працює в інтересах громадськості для сприяння та полегшення використання механізмів альтернативного вирішення спорів (АВС) [209].

Завдання CIArb, викладені в його стратегії 2021-2023 [230] та Річному плані 2024 [202], полягають, серед іншого, у глобальному просуванні конструктивного вирішення спорів, підвищенні глобальних стандартів АВС та здійсненні іншого впливу на розвиток АВС як визнаного лідера в цій сфері, а також у підтримці та розвитку глобальної та різноманітної спільноти АВС [126, с. 18–26].

Основні напрямки діяльності CIArb включають наступне:

Установлення високих етичних стандартів для всіх членів CIArb, незалежно від юрисдикції, де вони практикують, що забезпечує глобальну довіру

до членів Інституту від колег та клієнтів [239]. Недотримання цих стандартів може мати наслідком дисциплінарне розслідування [205], за результатом якого до члена може бути застосоване дисциплінарне стягнення, зупинення чи припинення членства в Інституті [228].

Підтримка кар'єрного росту членів. Королівський інститут арбітрів підтримує професійний розвиток своїх членів, незалежно від того, чи є вони студентами чи досвідченими практиками, пропонуючи тренінги, вебінари, безперервне навчання, підвищення кваліфікації, наставництво та публікації. CIArb також надає послуги з призначення арбітрів, медіаторів, ад'юдикаторів, поєднуючи членство з професійною діяльністю [239].

Забезпечення глобального визнання. Члени Королівського інституту арбітрів поділяються на кілька категорій залежно від своєї кваліфікації, кожна з яких зазначається аббревіатурою після прізвища відповідного члена Інституту: ACIArb (Associate), MCIArb (Member) та FCIArb (Fellow) [234]. Найбільш досвідчені члени CIArb, які виконали відповідні вимоги та пройшли оцінювання можуть здобути статус C.Arb (Chartered Arbitrator) [229], що є найвищим статусом в Інституті. Ці кваліфікації та аббревіатури CIArb визнаються на глобальному рівні. Багато арбітражних інститутів для включення у свої списки арбітрів, медіаторів та ад'юдикаторів визнають або вимагають кваліфікації та/або аббревіатури CIArb.

Об'єднання спільноти з вирішення спорів. Членство в CIArb дозволяє стати частиною найбільшої у світі спільноти з вирішення спорів. CIArb пропонує багато способів зв'язку на глобальному та локальному рівнях через відділення, заходи, навчання та можливості для нетворкінгу [239].

Сприяння ефективному вирішенню спорів у всьому світі. CIArb використовує колективний досвід для сприяння глобальному розвитку та використанню ефективного вирішення спорів. CIArb робить це через

дослідження та інсайти, а також співпрацюючи з організаціями та політиками [239], у тому числі з питань нормотворення [229].

Адаптація до змін. Розуміючи мінливість світу, CIArb сприяє різноманітності, стабільності та використанню технологій, щоб забезпечити відповідність практики ефективного вирішення спорів суспільству, яке вона представляє [239]. Це досягається зокрема через розроблення власних норм для учасників арбітражів та інших АВС процедур [229].

Основні особливості нормотворчої діяльності CIArb. Королівський інститут арбітрів активно займається нормотворчістю за кількома напрямками: (1) створення власних актів різного ступеню обов'язковості з різних аспектів арбітражу та АВС та для різної цільової аудиторії, (2) участь у міжнародному нормотворчому процесі через надання коментарів робочим групам ЮНСІТРАЛ, що займаються розробкою нових міжнародно-правових інструментів у сфері арбітражу та АВС, (3) участь у національному нормотворчому процесі у Великобританії через надання консультативних висновків на запити щодо законопроектів, а також через реалізацію функцій секретаріату Парламентської групи всіх партій Великобританії (APPG) з АВС, (4) запуск глобальних ініціатив і стандартів щодо ефективного і безпечного місця арбітражу [126, с. 18–26].

Королівський інститут арбітрів активно *розробляє та приймає власні правила, регламенти, типові застереження про вирішення спорів*, які пропонуються для вибору і застосування всім користувачам арбітражу та інші альтернативні способи вирішення спорів, а також кодекс професійної та етичної поведінки для членів Інституту.

Крім того, Королівський інститут арбітрів розробив низку професійних рекомендацій для різних аспектів процедур арбітражу, медіації та ад'юдикації, які відображають найкращі світові практики і можуть використовуватись учасниками відповідних процедур альтернативного вирішення спорів для різних цілей.

Королівський інститут арбітрів бере активну участь у міжнародному нормотворчому процесі. У міжнародно-правовому контексті CIArb має статус спостерігача ЮНСІТРАЛ, бере участь у роботі відповідних робочих груп і збирає коментарі від своїх членів для офіційного їх подання до робочих груп ЮНСІТРАЛ [236]. Таким чином він впливає на формування положень різноманітних інструментів ЮНСІТРАЛ у сфері міжнародного арбітражу. Серед останніх його подань – коментарі до проекту положення 12: «Фінансування третьою стороною» (Draft Provision 12: Third Party Funding) [346], що є частиною положень процедурних та перетинних питань – до Робочої групи III ЮНСІТРАЛ [384] щодо реформування ISDS (Investor-State Dispute Settlement) [236].

У національно-правовому контексті Королівський інститут арбітрів бере активну участь у *реформуванні арбітражного законодавства Англії*, оскільки він інкорпорований саме в цій юрисдикції.

По-перше, CIArb виступає в ролі секретаріату Парламентської групи всіх партій Великобританії (All-Party Parliamentary Group – APPG) з ABC, щоб підвищити обізнаність про цю сферу на рівні Парламенту. APPG об'єднує членів Палати громад та членів Палати лордів, які поділяють спільний інтерес до питань ABC та прагнуть забезпечити їх представлення на найвищому рівні прийняття рішень. У ролі секретаріату CIArb надає експертні поради та спрямовує роботу групи і сприяє її взаємодії з зацікавленими сторонами в юридичній спільноті Великобританії та ширшій екосистемі ABC. CIArb організовує зустрічі, панельні дискусії експертів та інші заходи для групи щодо розгляду питань політики ABC та обговорення нових розробок або різних питань в ABC [238].

По-друге, CIArb надає консультативні висновки на запити щодо законопроектів та інших нормотворчих ініціатив держави. Серед них: (1) відповідь CIArb на заклик про надання доказів (Call for Evidence) від Спеціального комітету з публічних законопроектів Палати лордів щодо

Арбітражного законопроекту в лютому 2024 року; (2) остаточна відповідь на запит Другої Правової комісії щодо консультацій на тему ЕАА 96 002 у травні 2023 року; (3) подання у відповідь на перегляд Арбітражного акту 1996 року Правовою Комісією в грудні 2022 року; (4) відповідь на консультацію уряду Великобританії щодо пропозицій про збільшення використання медіації в системі цивільного правосуддя в жовтні 2022 року [236].

Заслуговує на особливу увагу те, як Королівський інститут арбітрів запускає глобальні ініціативи і розробляє *стандарти щодо ефективного і безпечного місця арбітражу*.

Так, у глобальному контексті у 2015 році з нагоди власного 100-річчя Королівський інститут арбітрів видав *Лондонські столітні принципи CIArb* (CIArb London Centenary Principles). Ці принципи визнають важливість міжнародного арбітражу сьогодні та послаблення, майже розрив, зав'язків між міжнародним арбітражем і національним законодавством, що вимагає забезпечення низки ключових параметрів для того, щоб зробити конкретне місце відповідною та ефективною ареною для проведення міжнародного арбітражу. Мета цих принципів – визначити ці ключові параметри, від закону, який є дружнім до арбітражу і підтримує вибір сторін на користь арбітражу, до прагматичних, чи навіть прозаїчних, потреб у забезпеченні конкурентоспроможної інфраструктури і допоміжних послуг для проведення слухань, менеджменту документів, перекладу і транскрипції слухань. Загалом ці принципи охоплюють такі сфери, як арбітражне законодавство, судова система, юридична експертиза, освіта, право на представництво, доступність і безпека, технічні рішення і допоміжні послуги, етика, виконуваність арбітражних рішень та імунітет арбітра від цивільної відповідальності [223].

Специфіка власних актів CIArb у сфері арбітражу та основних арбітражних рекомендацій. Важливим є досвід Королівського інституту

арбітрів з *утворення правил, регламентів та типових застережень*. Зокрема CIArb розробив свої правила і регламенти для різних процедур ABC, типові умови контрактів, а також Кодекс професійної та етичної поведінки CIArb.

Арбітражний регламент CIArb 2015 року, розроблений на основі Арбітражного Регламенту ЮНСІТРАЛ 2010 року, де CIArb виступає як компетентний орган для цілей призначень арбітрів (appointing authority) [203]. Арбітражний регламент CIArb регулює процедуру проведення арбітражу. Його можна включити в застереження контракту щодо вирішення спорів, прийняти на запит сторін або за пропозицією арбітра. Цей регламент є частиною набору правил CIArb, які регулярно переглядаються та оновлюються [235].

Правила прискореного арбітражу з контрольованими витратами CIArb (CIArb Cost-Controlled Expedited Arbitration Rules), 2018 року, – застосовуються до арбітражних справ за Арбітражним регламентом CIArb, якщо сума спору не перевищує 2 млн. фунтів стерлінгів на дату повідомлення про арбітраж, або якщо сторони погодили їх застосування [204].

Правила медіації CIArb, 2018 року, які застосовуються у випадку, якщо сторони домовились про їх застосування [224].

Правила ради з вирішення спорів CIArb (CIArb Dispute Board Rules), 2014 року, які Королівський інститут арбітрів пропонує міжнародній бізнес-спільноті для використання в будь-яких середньо- або довгострокових проектах, чи-то будівництво, IT, комерційні проекти чи інші [206].

Кодекс професійної та етичної поведінки CIArb, 2009 року, опубліковано відповідно до Статуту Королівського інституту арбітрів, щоб нагадати членам про професійні та моральні принципи, якими вони завжди повинні керуватися у своїй поведінці [390]. Королівський інститут арбітрів підкреслює, що довіра до арбітра, медіатора чи ад'юдикатора залежить від дотримання ними професійних та етичних стандартів [235].

Застереження CIArb про вирішення спорів, розроблені Королівським інститутом арбітрів для включення в комерційні контракти, щоб зазначити обраний сторонами спосіб вирішення спорів [207].

Окремим напрямком діяльності Королівського інституту арбітрів є *розроблення рекомендацій для професійної практики* в різних сферах АВС [225]: міжнародного арбітражу [231], медіації [232] та ад'юдикації [233].

Рекомендації відображають найкращі практики у відповідних процедурах АВС для арбітрів, медіаторів та ад'юдикаторів, а також для тих, хто хоче краще зрозуміти ці процедури. Вони є важливим ресурсом для всіх, хто залучений до альтернативного вирішення спорів, і вони дозволяють отримати уявлення про найкращі практики з різних аспектів процедур АВС.

Рекомендації щодо арбітражної практики CIArb – The CIArb's Arbitration Practice Guidelines («Рекомендації CIArb») – розроблені Комітетом з практики та стандартів Королівського інституту арбітрів (Practice and Standards Committee – PSC), який відповідає за розробку та просування найкращих практик у всьому світі через дослідження та настанови [322, с. 1].

Через два роки після прийняття Англійського арбітражного закону 1996 року, у 1998 році, CIArb опублікував перше видання Рекомендацій, зосередившись виключно на арбітражній практиці в Англії. Згодом Рекомендації CIArb періодично переглядалися та оновлювалися для розширення їх застосування шляхом додавання коментарів до практики в інших юрисдикціях, ураховуючи місцеві закони та регламенти різних міжнародних арбітражних інституцій. Під час перегляду Рекомендацій CIArb у 2012 році PSC визнала, що уніфікованість у вирішенні процедурних питань і проведенні арбітражу може зробити процес більш передбачуваним, ефективним та оперативним. PSC вирішила допомогти арбітражній спільноті досягти цих цілей шляхом перегляду своїх Рекомендацій CIArb для відображення найкращих світових практик у

міжнародному комерційному арбітражі без посилання на особливі вимоги будь-якого застосовного закону(ів) та/або регламентів. Це велике завдання, оскільки наразі існує 18 Рекомендації CIArb, що охоплюють усі аспекти арбітражної практики, починаючи з інтерв'ю з потенційними арбітрами і закінчуючи підготовкою фінальних арбітражних рішень [322].

Нові Рекомендації CIArb відображають найкращі світові практики щодо того, як арбітри повинні реагувати на процедурні питання та виклики, які часто виникають. Однак Рекомендації CIArb не є обов'язковими і не містять жодних юридичних порад. Вони містять пропозиції та рекомендації, спрямовані на сприяння узгодженому підходу до прийняття рішень. Зрештою, рішення арбітрів завжди повинні враховувати арбітражну угоду, включаючи будь-які застосовні закони та/або правила, незалежно від того, що можуть пропонувати Рекомендації CIArb [322, с. 1].

Для того, щоб нові Рекомендації CIArb відображали найкращі міжнародні практики та враховували різне правове підґрунтя та культуру, вони розробляються PSC, члени якої представляють 13 різних юрисдикцій, а також рецензуються понад 60 науковцями та практиками з міжнародних відділень і викладацького складу CIArb. Крім того, авторитетні коментарі, опубліковані арбітражні рішення та судова практика, розглянуті під час розробки, зазначаються в кінцевих примітках до кожної нової Рекомендації CIArb для допомоги читачеві у визначенні джерел для подальшого читання. Нарешті, для полегшення розуміння кожна Рекомендація CIArb має стандартний формат, у якому ключові принципи викладені у вигляді серії статей, після чого йдуть пояснювальні коментарі [322, с. 1].

PSC намагається зробити Рекомендації CIArb корисними для студентів, науковців, фахівців з вирішення спорів та арбітрів. Для цього PSC визнає, що Рекомендації CIArb не повинні бути незмінними, а натомість потребують регулярного перегляду та оновлення, щоб відображати практику, що постійно

змінюється. З цією метою CIArb відкрито запрошує всіх користувачів, практиків та будь-яких зацікавлених осіб, які бажають зробити пропозиції щодо поліпшення Рекомендації CIArb, надсилати їх на адресу Інституту [322, с. 2].

Рекомендація CIArb щодо інтерв'ю з потенційними арбітрами відображає найкращу сучасну практику в міжнародному комерційному арбітражі щодо підбору арбітрів. Вона містить настанови щодо: (i) того, як відповідати на запит про інтерв'ю від сторони перед призначенням (Стаття 1); (ii) питань, які можна обговорювати на інтерв'ю перед призначенням (Стаття 2); (iii) питань, які не варто обговорювати на інтерв'ю перед призначенням (Стаття 3); та (iv) особливих домовленостей щодо інтерв'ю з потенційними одноособовим або головуючим арбітром (Стаття 4). У цій Рекомендації посилення на «ex parte комунікації» слід розуміти, як усні або письмові комунікації з метою інтерв'ю (1) до призначення, між будь-якою стороною і потенційним арбітром без присутності протилежної сторони, і (2) після призначення, з метою обговорень між стороною, яка призначила арбітра, та призначеним нею арбітром стосовно вибору головуючого арбітра, в тій мірі, в якій погоджена або застосовувана процедура передбачає вибір головуючого арбітра співарбітрами [218].

У арбітражах, які адмініструються арбітражною інституцією, відповідна інституція має власні практики та процедури, у тому числі щодо *умов призначення арбітрів та їхніх гонорарів*. Проте в арбітражах, які не адмініструються арбітражною інституцією, арбітри повинні вирішувати ці питання самостійно. Навіть якщо арбітражна угода передбачає арбітраж *ad hoc*, багато арбітражних інституцій готові взяти на себе управління адміністративними аспектами арбітражу за плату, включаючи організацію умов призначення, якщо сторони погоджуються на виконання інститутом цієї ролі [222].

Ця Рекомендація CIArb відображає сучасну найкращу практику щодо погодження умов призначення та гонорарів в міжнародних комерційних

арбітражах, які не адмініструються арбітражною інституцією, включаючи: (i) коли піднімати питання умов призначення арбітрів; (ii) як їх фіксувати; та (iii) які положення включати [222].

Рекомендація щодо заяв про відсутність компетенції арбітражного трибуналу відображає сучасну найкращу практику в міжнародному комерційному арбітражі щодо розгляду заяв про відсутність компетенції у арбітражного трибуналу. Вона містить рекомендації щодо: (i) того, як розглядати заяви про відсутність компетенції (Стаття 1); (ii) найпоширеніших типів таких заяв, які включають ті, що стосуються компетенції (jurisdiction), та ті, що стосуються прийнятності (admissibility) (Статті 2 і 3); (iii) факторів, які арбітри повинні враховувати при визначенні того, як і коли розглядати заяви про відсутність компетенції (Стаття 4, пункт 1); та (iv) форми, в якій має бути винесене рішення про компетенцію (Стаття 4, пункт 2) [222].

Рекомендація щодо заяв про вжиття запобіжних заходів відображає сучасну найкращу практику в міжнародному комерційному арбітражі щодо повноважень арбітрів надавати запобіжні заходи. Вона містить рекомендації щодо: (i) запобіжних заходів загалом (Статті 1 до 6); (ii) *ex parte* заяв (Стаття 7); та (iii) надзвичайних (emergency) арбітрів (Стаття 8) [212].

Рекомендація щодо заяв про забезпечення витрат встановлює поточну найкращу практику в міжнародному комерційному арбітражі щодо заяв про забезпечення витрат. Вона містить настанови щодо: (i) питань, які є важливими для розгляду заяви на забезпечення витрат (Статті 1 до 4); та (ii) процесу надання та звільнення від забезпечення витрат (Статті 5 та 6) [213].

Цю Рекомендацію слід читати у поєднанні з *Рекомендацією щодо заяв про вжиття запобіжних заходів*, багато аспектів якої застосовні до заяв про забезпечення витрат. Однак, оскільки заяви про забезпечення витрат мають свої власні окремі особливості, пов'язані з ними питання розглядаються окремо у

Рекомендації щодо заяв про забезпечення витрат.

Рекомендація щодо управління арбітражною процедурою та щодо процесуальних наказів відображає сучасну найкращу практику в міжнародному комерційному арбітражі щодо встановлення арбітражної процедури та управління нею відповідно до конкретних вимог кожного арбітражу. Вона містить рекомендації щодо: (i) організації процедурних та/або адміністративних аспектів арбітражу, включаючи техніки, які можна використовувати для управління провадженнями (Статті 1 та 2); (ii) видачі процесуальних наказів (Стаття 3, пункт 1); (iii) вирішення питань щодо невиконання сторонами процесуальних наказів (Стаття 3, пункт 2) [219].

Цю Рекомендацію слід читати разом з *Протоколом CIArb щодо розкриття електронних документів (e-disclosure) в арбітражі* (Додаток I) [227]. Протокол заохочує розгляд питання розкриття документів в електронній формі на ранній стадії арбітражу та описує режим, розроблений для того, щоб сторони могли домовитися про обсяг та межі такого розкриття. Сторони можуть прийняти Протокол повністю або частково, або арбітри можуть використовувати його як керівництво для управління процедурою розкриття електронних документів, з урахуванням конкретних обставин кожного арбітражу [219].

Рекомендація щодо використання свідків-експертів, призначених Сторонами і призначених Трибуналом узагальнює сучасну найкращу практику в міжнародному комерційному арбітражі щодо призначення і використання експертів, призначених сторонами, та експертів, призначених арбітражним трибуналом. Вона містить рекомендації щодо: (i) повноважень на призначення експерта (Стаття 1); (ii) оцінки необхідності експертних доказів (Стаття 2); (iii) методів подання експертних доказів (Стаття 3); (iv) процедурних інструкцій для експертів (Стаття 4); та (v) перевірки висновків експертів (Стаття 5) [220].

Цю Рекомендацію слід читати разом з *Протоколом CIArb щодо*

використання свідків-експертів, призначених сторонами, в міжнародному арбітражі (Додаток I), який детально описує режим, розроблений для регулювання питань використання експертів, призначених сторонами, в міжнародному арбітражі ефективним та економічним способом. Він охоплює такі питання, як незалежність та конфіденційність, а також детально описує, що повинно бути включено в письмовий звіт експерта. Сторони можуть прийняти Протокол повністю або частково, або арбітри можуть спиратися на нього як на керівництво щодо використання експертних доказів, з урахуванням конкретних обставин кожного арбітражу [220].

Рекомендація щодо арбітражного провадження на основі лише документів відображає сучасну найкращу практику в міжнародному комерційному арбітражі щодо процедур, що відбуваються лише на основі документів. Вона містить рекомендації щодо: (i) факторів, які арбітри повинні враховувати при визначенні того, чи підходить арбітраж або певні питання в арбітражі для процедур, що відбуваються виключно на основі документів (Стаття 1); та (ii) способу проведення таких процедур (Статті 2 і 3) [214].

Рекомендація щодо неучасті сторони закріплює сучасну найкращу практику в міжнародному комерційному арбітражі щодо неучасті сторін в арбітражному провадженні, що охоплює як ситуацію, коли сторона ніколи не бере жодної участі у арбітражі, так і ситуацію, коли вона спочатку бере участь, але згодом припиняє це робити. Ця Рекомендація містить настанови щодо: (i) того, як проводити провадження, коли одна зі сторін не бере в ньому участь (Стаття 1); (ii) факторів, які арбітри повинні враховувати, коли позивач не бере участь в арбітражі (Стаття 2); (iii) факторів, які арбітри повинні враховувати, коли відповідач не бере участь в арбітражі (Стаття 3); (iv) неучасті сторони у призначеному слуханні (Стаття 4) [221].

Рекомендація щодо підготовки арбітражних рішень (частина I – загальні

положення) виходить із сучасної найкращої практики в міжнародному комерційному арбітражі щодо підготовки тексту арбітражних рішень. Вона розділена на три частини, які стосуються (1) арбітражних рішень загалом, (2) рішень про відсотки та (3) рішень про витрати.

Частина I цієї Рекомендації містить настанови щодо: (i) того, як підготувати текст та повідомити сторонам арбітражне рішення (Стаття 1); (ii) назви арбітражних рішень, які найчастіше використовуються (Стаття 2); (iii) проведення нарад трибуналу (Стаття 3); (iv) форми та змісту рішень (Стаття 4); та (v) питань, які виникають після повідомлення остаточного арбітражного рішення (Стаття 5) [215].

Рекомендація щодо підготовки арбітражних рішень (частина II – відсотки) відображає сучасну практику в міжнародному комерційному арбітражі щодо присудження відсотків. Вона містить рекомендації щодо того: (i) як розглядати вимоги щодо присудження відсотків (Стаття 1); (ii) за який період повинні нараховуватися відсотки (Стаття 2); (iii) за якою ставкою повинні присуджуватися відсотки (Стаття 3); та (iv) чи повинні присуджуватися прості чи складні відсотки (Стаття 4). Цю Рекомендацію слід читати разом з Правилами щодо підготовки арбітражних рішень – частина I – загальні положення та частина III – витрати [216].

Рекомендація щодо підготовки арбітражних рішень (частина III – витрати) відображає практику в міжнародному комерційному арбітражі щодо присудження витрат, які включають дві широкі категорії: (i) процедурні витрати, які включають гонорари та витрати арбітрів і адміністративні збори будь-якої арбітражної інституції; (ii) витрати сторін, які включають юридичні витрати та інші витрати, понесені стороною у зв'язку з арбітражем, включаючи гонорари та витрати зовнішніх консультантів, експертів і свідків тощо. Цей документ містить настанови щодо: (i) повноважень арбітрів щодо вирішення питань про витрати,

включаючи використання технік для контролю витрат (Стаття 1); (ii) питань, які слід враховувати при розподілі витрат між сторонами (Стаття 2); (iii) визначення, які витрати можуть бути компенсовані (Стаття 3); та (iv) строків і змісту рішень про витрати (Стаття 4). Цю Рекомендацію слід читати разом з Правилами щодо підготовки арбітражних рішень – частина I – загальні положення та частина II – відсотки [217].

Рекомендація щодо одночасного допиту свідків (Witness Conferencing) у міжнародному арбітражі пропонується як практичний документ для використання сторонами, арбітрами та експертами у підготовці та представленні доказів свідків під час їх одночасного допиту. Правила містять невичерпний перелік факторів, які слід враховувати при визначенні процедури, що сприятиме ефективному та результативному отриманню доказів, а також процесуальні накази, які можуть бути використані як основа для створення відповідних інструкцій щодо одночасного допиту свідків [211].

Рекомендація щодо використання медіації в арбітражі охоплює юридичні, практичні та професійні питання, що виникають унаслідок взаємодії між арбітражем та альтернативним вирішенням спорів (АВС). Вона призначена для використання практиками, які проводять: (i) арбітраж, де може бути використана медіація, та (ii) медіацію між сторонами арбітражної угоди. Рекомендація також може бути корисним довідником для сторін та їх представників у таких справах, а також для арбітрів та медіаторів. Вона спрямована на читачів, які вже знайомі з основними процесами АВС та основоположними поняттями медіації та арбітражу [226].

Цей документ пропонує практичні поради. Хоча Рекомендація стосується різних «гібридних» процедур (мед-арб, арб-мед тощо), вона більше орієнтована на суть різних процесів та питань, аніж на конкретну термінологію, що використовується, особливо з урахуванням того, що немає універсальної

домовленості щодо точного спектру процесів, до яких застосовуються різні терміни.

Рамкова Рекомендація щодо використання технологій у міжнародному арбітражі розглядає питання, які учасники арбітражних проваджень повинні враховувати при використанні сучасних технологій.

Рекомендації включають (i) загальні принципи, в тому числі щодо розуміння повноважень та обов'язків арбітрів, забезпечення справедливості та пропорційного використання технологій; а також (ii) настанови щодо найкращої практики, пов'язаної з кібербезпекою, та способів уникнення витоків персональних даних та матеріалів справи.

Ця Рекомендація призначена для використання разом із будь-якими законами або інституційними правилами, що застосовуються до використання технологій в окремому арбітражі, і не замінює їх [208].

Рекомендаційна пам'ятка щодо процедур дистанційного вирішення спорів призначена для використання разом із порадами урядових установ та арбітражних інституцій щодо будь-яких справ під час пандемії COVID-19 або інших обставин, які перешкоджають проведенню фізичних зустрічей, і з урахуванням будь-яких застосовних законів, включаючи положення про публічний порядок потенційного(их) місця(ь) виконання майбутнього арбітражного рішення [278].

Коли заборони на подорожі та суворі урядові обмеження стають більш поширеними, сторони та арбітри/медіатори/ад'юдикатори повинні негайно висловити будь-які побоювання щодо своєї участі в поточній справі своїм арбітрам/медіаторам/ад'юдикаторам та відповідальним співробітникам арбітражних інститутів, які адмініструють справу, та обговорити можливі зміни графіка або процедурні зміни, зокрема можливість дистанційної участі [278].

Хоча визначення дистанційного вирішення спорів включає, але не обмежується, відео- та аудіоконференціями, електронною поштою та офлайн-

методами, такими як провадження виключно на основі документів, ця Рекомендація буде зосереджена на використанні відео- та аудіоконференцій. CI Arb заохочує сторони переважно використовувати комбіновані відео- або аудіоконференції, коли це можливо. Це пояснюється тим, що комбіноване відео та аудіо надає можливість учасникам створити «робоче середовище», яке дозволяє їм бути більш залученими до процесу. Крім того, комбіновані відео- та аудіоконференції є більш ефективним засобом вирішення поточних складних спорів, коли фізичні слухання або зустрічі були скасовані або відкладені [278].

Ця Рекомендація може бути застосована до арбітражу, медіації, ад'юдикації, переговорів, експертного визначення (expert determination), рад з вирішення спорів (dispute boards) або будь-якого іншого типу альтернативного вирішення спорів. Проте CI Arb визнає, що арбітражні провадження можуть бути більшою мірою уражені обставинами, що перешкоджають проведенню фізичних зустрічей, ніж інші процедури, і тому сторони арбітражу мають враховувати потенційно більшу кількість змін [278].

Метою *Рекомендації щодо арбітражів із множинністю сторін* є надання відповідної інформації про деякі з найбільш поширених сценаріїв, міркувань, які слід враховувати, та умов, які повинні бути виконані арбітрами та/або сторонами при прийнятті рішення про проведення арбітражу із множинністю сторін. Вона також спрямована на те, щоб показати, як ефективно використовувати процедурні опції, запропоновані арбітражем із множинністю сторін.

Ця Рекомендація не охоплює арбітражні провадження із множинністю сторін, де всі сторони є підписантами арбітражної угоди, і не стосується арбітражів із множинністю сторін, де сторони-непідписанти відмовляються від участі. Її сфера застосування обмежується ситуаціями, де одна або більше сторін-непідписантів висловлюють свою згоду на участь у провадженні.

Ця Рекомендація призначена для використання разом із будь-якими

обов'язковими законами або інституційними правилами, що застосовуються до ситуацій арбітражу із множинністю сторін, і не замінює їх [210].

Таким чином, можна стверджувати, що CIArb є прикладом успішної інтернаціоналізації нормотворчої діяльності саморегулювальної організації, яка була створена для локальних (національних) цілей. І хоча CIArb продовжує відігравати важливу роль для розвитку арбітражного законодавства Англії, велика частина його нормотворчої діяльності відбувається у міжнародній площині та з урахуванням глобальних потреб міжнародного арбітражу у створенні та розвитку загальних для всіх юрисдикцій стандартів та правил, за допомогою величезної різноманітної членської бази. Тож зараз CIArb відіграє важливу роль у просуванні та забезпеченні високих стандартів та найкращих світових практик міжнародного арбітражу завдяки створенню власних різноманітних м'яких правових інструментів, а також участі у реформуванні національного законодавства та міжнародного права в арбітражній сфері.

2.3 Стан та вдосконалення нормотворчості вітчизняних саморегулювальних організацій юристів та підприємців, що діють у сфері арбітражу (на прикладі Української Арбітражної Асоціації – УАА)

Основні саморегулювальні організації юристів та підприємців України, що діють в сфері арбітражу. В Україні питаннями нормотворчості у сфері арбітражу певною мірою займаються кілька саморегулювальних організацій юристів та підприємців. Серед них можна виділити Торгово-промислову палату України (ТПП України) [115], Національний комітет Міжнародної торгової палати (ICC Ukraine) [7], Національну асоціацію адвокатів України (НААУ) [10], Асоціацію правників України (АПУ) [9] та Українську Арбітражну Асоціацію (УАА).

Торгово-промислова палата України (ТПП України) – недержавна неприбуткова самоврядна організація, яка на добровільних засадах об'єднує юридичних осіб та громадян України, зареєстрованих як підприємці, а також їх об'єднання (Стаття 1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», № 671/97-ВР, від 2 грудня 1997 р.) [37].

ТПП України створено у 1972 році на базі відділення ТПП СРСР [115]. У статусі Палати незалежної України вона почала активно розвиватися з 1992 року [115]. 2 грудня 1997 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про торгово-промислові палати в Україні» [37], окремий розділ якого присвячено ТПП України.

Одним із важливих напрямків діяльності ТПП України є міжнародний арбітраж, адже в його структурі функціонують два арбітражні суди: Міжнародний комерційний арбітражний суд при ТПП України (МКАС) [112] і Морська арбітражна комісія при ТПП України (МАК) [114], що прямо зафіксовано в профільному законі (Частина 5 статті 14 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», № 671/97-ВР, від 2 грудня 1997 року) [37].

Приймаючи Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» у квітні 1991 року, у Постанові про порядок введення його в дію Верховна Рада Української РСР рекомендувала ТПП України заснувати «зовнішньоекономічний третейський суд» [142]. На реалізацію цієї рекомендації 10 серпня 1992 року Президією ТПП України було створено МКАС та передбачено затвердження проекту Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» і направлення зазначеного проекту до Верховної Ради України [162, с. 9–10].

25 серпня 1994 року рішенням Президії ТПП України була створена Морська арбітражна комісія (МАК). Як необхідні складові її діяльності затверджені були також Регламент, Положення про арбітражні збори та витрати і Рекомендаційний список арбітрів Комісії [163].

Як відзначає у своїх спогадах перший Голова МКАС і МАК академік І. Г. Побірченко [134, с. 118], оскільки ТПП України, при якій діють МКАС і МАК, є недержавною, неприбутковою, самоврядною організацією, яка на добровільних засадах об'єднує юридичних осіб та громадян України, зареєстрованих як підприємці, а також їх об'єднання, Верховна Рада України поклала на ТПП України, такі функції, як затвердження регламентів МКАС і МАК, порядок обчислення арбітражного збору, ставки гонорарів арбітрів і інших витрат суду та комісії, сприяння їх діяльності [40].

Інший бік цього функціоналу полягає в тому, що всі ці питання не вирішуються самими арбітражними установами і що МКАС і МАК не мають статусу юридичної особи, який би дозволяв їм приймати найбільш важливі рішення щодо своєї діяльності самостійно. Така модель зв'язку та залежності арбітражної установи від торгово-промислової палати не є унікальною та існує в багатьох інших юрисдикціях. Водночас привертає увагу те, що інша наявна у світовій практиці модель, за якої арбітражна установа є окремою юридичною особою, наприклад SIAC, HKIAC, LCIA, дозволяє такій установі більш динамічно розвиватися та оперативно реагувати на виклики сьогодення. Статистика цих установ показує сталий ріст. За 2024 рік SIAC зареєстрував 625 нових справ на 11,86 мільярдів доларів США [110], HKIAC зареєстрував 503 нові справи на 13,6 мільярдів доларів США [109], LCIA ще не опублікував статистику за 2024 рік, але за попередніми звітами він також показує щорічний ріст кількості справ та ціни позову у справах [416]. Для порівняння, відповідно до опублікованого звіту МКАС за 2024 року він зареєстрував 453 нові справи на 1,36 мільярдів доларів США [46].

Представників МКАС і ТПП України часто запрошують на фахові обговорення законопроектів, що стосуються арбітражу. Наприклад, у лютому 2025 року вони взяли участь у засіданні Комітету Верховної Ради України з

питань правової політики, на якому було розглянуто внесений групою народних депутатів проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» щодо розширення компетенції міжнародного арбітражу» (реєстровий № 12141) [47]. У березні 2024, представники МКАС взяли участь у слуханні у Комітеті Верховної Ради України з питань правової політики, присвяченому подальшому розвитку альтернативних способів вирішення спорів[48]. Вони також висловлюють фахові позиції щодо законопроектів, зареєстрованих у Верховній Раді України [34].

Представники МКАС є активними учаснику діалогу з судовою владою. Окрім участі в різноманітних заходах, присвячених розвитку судової практики у питаннях арбітражу та АВС [145; 101], МКАС також безпосередньо сприяє розвитку судової практики в цих питаннях. У жовтні 2023 року МКАС у відповідь на звернення Науково-консультативної ради при Верховному Суді підготував юридичний висновок (*Amici Curiae Brief*) у справі № 910/8318/16 за позовом ТОВ «Березанський переробний завод» до ТОВ «Грейн Пауер» про стягнення грошових коштів, яка перебувала на розгляді Великої Палати Верховного Суду [102].

Крім того, представники МКАС беруть участь у діяльності Робочих груп ЮНСТІРАЛ [44].

Тож в цілому, МКАС бере участь у нормотворчій діяльності, однак, він не є юридичною особою і не може вважатися саморегулювальною організацією. Всю його діяльність у цій сфері необхідно формально розглядати як діяльність ТПП України.

Український національний комітет МТП (ICC Ukraine) було створено в 1998 році, одним із першим на пострадянському просторі [6. с. 9].

Система Міжнародної торгової палати (ІСС) включає національні комітети у понад 90 країнах світу [304], що врегульовано статтею 3 Конституції ІСС [303]. Фактично національні комітети є «продовженням» ІСС, однак формально вони

реєструються як окремі юридичні особи за законодавством своєї держави, та мають діяти відповідно до Конституції та інших документів ІСС та глобального партнерського договору між ІСС та відповідним національним комітетом.

У структурі ІСС Ukraine функціонують створені ним комісії, зокрема Арбітражна комісія [8], яка має передусім виконувати покладені на неї функції підтримки ініціатив ІСС в цілому, та Міжнародного арбітражного суду ІСС та Комісії ІСС з арбітражу та АВС зокрема, у тому числі в частині нормотворчої діяльності Комісії ІСС з арбітражу та АВС, яка часто звертається до національних комітетів з проханням надати інформацію чи коментарі до своїх проектів.

Крім того, Арбітражна комісія ІСС Ukraine історично долучалася до нормотворчої діяльності в Україні. Прикладом є участь у спільній робочій групі з Українською Арбітражною Асоціацією, результатом якої стало розроблення у 2015 році проекту змін [148] до деяких законодавчих актів України (щодо питань судової підтримки міжнародного комерційного арбітражу).

Національна асоціація адвокатів України (НААУ) створена у 2012 році у відповідності до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» і є всеукраїнською недержавною некомерційною неприбутковою професійною організацією, яка об'єднує всіх адвокатів України з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування, створена на засадах професійної належності.

У рамках НААУ створено кілька комітетів, в тому числі Комітет з питань альтернативного врегулювання спорів, який є постійнодіючим колегіальним дорадчим органом, утвореним за наслідками реформування Комітету з питань медіації відповідно до розпорядження Голови НААУ, РАУ № 6 від 27.01.2021 року.

Заявленою метою створення Комітету є: (1) об'єднання зусиль адвокатської спільноти щодо розвитку в Україні серед адвокатів використання усіх видів альтернативного врегулювання спорів (далі – АВС) та активного залучення

адвокатів до застосування альтернативних видів врегулювання спорів; (2) сприяння досудовому та позасудовому порядку врегулювання спорів між клієнтом та іншими особами, враховуючи, що арбітраж, медіація та переговори є різновидами альтернативних способів врегулювання спорів. Серед завдань Комітету: участь у розробці проектів нормативно-правових актів у сфері АВС, пропозицій до них і чинного законодавства з метою удосконалення чинного регулювання даної сфери та заповнення прогалин у ньому [10].

Комітет бере участь у законотворчості. Так, члени Комітету взяли участь в обговоренні поправок до другого читання проекту Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку утворення та діяльності третейських судів з метою відновлення довіри до третейського розгляду» (реєстр. № 3411 від 29.04.2020) [64].

У листопаді 2024 року Комітет підготував коментарі на підтримку законопроекту №12141 «Про внесення змін до Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» щодо розширення компетенції міжнародного арбітражу». У вересні 2024 року Комітет звернувся до Комітету ВРУ з питань правової політики з проханням ініціювати внесення підготовленого Українською Арбітражною Асоціацією законопроекту на розгляд парламенту, який було підготовлено за результатами комітетських слухань 28–29 березня 2024 року [45].

Представники комітету беруть участь у засіданнях Комітету Верховної Ради України з питань правової політики, на яких обговорюються законопроекти, що стосуються міжнародного арбітражу та АВС, як, наприклад, у вже згаданих комітетських слуханнях 28–29 березня 2024 року.

Асоціація правників України (АПУ) всеукраїнська громадська організація, заснована у 2002 році, що об'єднує правників [9].

Асоціація правників України ставить перед собою завдання розвитку юридичної професії, удосконалення законодавства, впровадження етичних

стандартів, захисту професійних прав членів АПУ та прав людини загалом.

Відповідно до Положення про комітети Всеукраїнської громадської організації «Асоціація правників України» [137], у межах АПУ діють різні комітети, в тому числі Комітет з альтернативного вирішення спорів.

Серед заявлених цілей роботи комітету: розвиток міжнародного арбітражу в Україні, поширення знань про міжнародний арбітраж серед студентів та вдосконалення законодавства України в цій галузі [9].

Діяльність з вдосконалення законодавства України комітету АПУ з альтернативного вирішення спорів охоплює подання коментарів до законопроектів, що стосуються міжнародного арбітражу. Наприклад у травні 2021 року Комітет АПУ з альтернативних вирішень спорів та Комітет АПУ з процесуального права виступили зі спільною позицією щодо законопроекту № 5347 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення діяльності арбітражів», наполягаючи на тому, що він є шкідливим для розвитку арбітражу в Україні, підвищення інвестиційної привабливості України та має бути відхиленним Верховною Радою [65].

Українська Арбітражна Асоціація (УАА) — громадська організація, заснована у серпні 2012 року [165] зусиллями ініціативної групи українських та іноземних фахівців у сфері міжнародного арбітражу, покликана об'єднати юристів, які професійно займаються або цікавляться практикою розгляду спорів у міжнародному арбітражі, незалежно від їх належності до тієї чи іншої юрисдикції [353].

Передумовою створення УАА стала усвідомлена арбітражною спільнотою України необхідність спільними зусиллями просувати зміни до українського арбітражного законодавства, які б дозволили належним чином функціонувати профільним законам (Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» 1994 року і Закону України «Про третейські суди» 2004 року) і міжнародним

інструментам з міжнародного комерційного арбітражу, стороною яких вже була Україна на той час [353].

Серед основних завдань Української Арбітражної Асоціації було визначено просування України, зокрема міста Києва, як місця проведення міжнародного арбітражу, сприяння та підтримка інтересу до практики міжнародного арбітражу як способу вирішення транскордонних спорів, сприяння поширенню знань і досвіду вирішення спорів у порядку міжнародного арбітражу, а також посилення співпраці та обміну досвідом фахівців практики з усього світу. Українська Арбітражна Асоціація не є арбітражною інституцією. Більше того, вона активно співпрацює з МКАС при ТПП України та іншими арбітражними інституціями, а також аналогічними профільними асоціаціями з питань розвитку та просування міжнародної арбітражної практики [11].

Засновники УАА відзначали, що досягнення поставлених перед Асоціацією цілей вимагає спільних зусиль осіб, зацікавлених у міжнародному арбітражі та його популяризації в Україні, зокрема щодо вдосконалення українського законодавства у сфері міжнародного арбітражу та розвитку дружньої до арбітражу судової практики. Тож від самого початку УАА планувала здійснювати ряд освітніх заходів і забезпечувати українських та іноземних юристів максимально швидким і зручним доступом до інформації про міжнародний арбітраж в Україні. Усе це в сукупності створювало б більш сприятливі умови для міжнародного арбітражу в Україні, у тому числі щодо виконання арбітражних рішень в Україні, що дозволяло б українським та іноземним сторонам частіше обирати Україну місцем проведення арбітражу [353].

Серед основних напрямків діяльності УАА виокремлюються наступні: (1) удосконалення українського арбітражного законодавства, (2) удосконалення судової практики, пов'язаної з арбітражем, (3) просування українських арбітрів, (4) просвітницькі ініціативи у сфері арбітражу, (5) популяризація арбітражу в

Україні і світі, (б) впровадження в український арбітраж кращих світових практик в сфері арбітражу, (7) покращення доступу до офіційних текстів двосторонніх інвестиційних договорів України, до української судової практики з арбітражних питань та до публікацій українських авторів у сфері арбітражу.

Реалізація цих напрямків діяльності УАА здійснюється в різних формах нормотворчої діяльності, у тому числі (1) участь у формуванні та реформування національного регулювання у сфері арбітражу, включаючи, (а) підготовку пропозицій про зміну існуючого регулювання (проектів законів та підзаконних актів), що направляються до офіційних робочих груп, створених державою для певної реформи, або до Верховної Ради України, (б) надання пропозицій на зареєстровані законопроекти або оприлюднені проекти нормативно-правових актів у процесі їх прийняття і проведення громадських обговорень, (в) участь у громадських обговореннях проектів законів чи інших нормативно-правових актів, наприклад у рамках комітетських слухань у Верховній Раді України, (2) участь у формуванні та реформування міжнародного регулювання у сфері міжнародного арбітражу, включаючи (а) участь у засіданнях/сесіях робочих груп ЮНСІТРАЛ, (б) надання коментарів на проекти актів арбітражних інститутів та міжнародних організацій у сфері арбітражу, (3) участь у формуванні судової практики, у тому числі правових позицій Верховного Суду, включаючи (а) розроблення рекомендацій щодо певних категорій справ, (б) підготовку і подання Експертних висновків по окремих справах (*Amicus Curiae Briefs*), (4) розроблення власних правил і стандартів різного ступеня обов'язковості, (5) переклади правил, розроблених іншими організаціями у сфері міжнародного арбітражу, українською мовою.

Оскільки з усіх розглянутих у даному розділі організацій саме УАА найбільш активно займається нормотворчою діяльністю у сфері міжнародного арбітражу, її досвід становить найбільший інтерес для даного дослідження.

Досвід законопроектної діяльності УАА. Підготовка проектів законів

та підзаконних актів. Найбільш значущою для розвитку українського арбітражу є нормотворча діяльність УАА стосовно вдосконалення українського арбітражного законодавства і судової практики.

Особливе місце у такій діяльності займає підготовка пропозицій про зміну існуючого регулювання (проектів законів та підзаконних актів), що направляються до офіційних робочих груп, створених державою для певної реформи, або до Верховної Ради України.

У квітні 2013 року [130], тобто на першому році свого існування, УАА було створено Робочу групу I [11], метою діяльності якої було вдосконалення діючого законодавства України у сфері міжнародного арбітражу та третейського розгляду задля подальшого їх розвитку в Україні, формування проарбітражної практики державних судів, яка підтримує ці альтернативні способи вирішення спорів, та створення позитивного іміджу України як юрисдикції, дружньої до арбітражу.

Перше завдання, яке поставила перед собою Робоча група I, було ідентифікувати прогалини та проблеми в арбітражному законодавстві України, яких на той час накопичилось чимало [118], та розробити пропозиції щодо їх вирішення.

Восени 2014 року Робоча група I [120, с. 18–19] завершила перший етап своєї діяльності, підготувавши [158] проект змін до законодавства України в сфері реалізації державними судами функцій контролю щодо міжнародного арбітражу (далі – «Законопроект УАА 2014 року») [149].

Вказані зміни було розроблено з метою підвищення ефективності судового контролю щодо міжнародного комерційного арбітражу в Україні, що мало сприяти формуванню проарбітражної практики державних судів та створенню позитивного іміджу України як юрисдикції, дружньої до арбітражу, і що в підсумку мало сприяти подальшому розвитку міжнародного комерційного арбітражу в Україні, підвищенню привабливості нашої країни як місця арбітражу, а також зменшенню навантаження на державні суди в складних спорах за участю

іноземних осіб та «відтоку» таких спорів до іноземних юрисдикцій [120].

Серед найбільш значущих змін, запропонованих Законопроектом УАА 2014 року [158], можна відмітити наступні:

(1) встановлення особливої процедури для визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу в Україні, незалежно від місця арбітражу, а також процедури для скасування рішень та постанов міжнародного комерційного арбітражу, якщо місце арбітражу знаходиться на території України;

(2) зменшення кількості судових інстанцій у розгляді таких справ до двох – Апеляційний суд міста Києва та ВССУ. Була передбачена можливість розгляду клопотань про скасування та видачу дозволу на виконання арбітражного рішення в одному судовому провадженні. Проектом встановлювався однаковий строк для обох проваджень в Апеляційному суді міста Києва – два місяці. Проектом, як і в багатьох розвинутих арбітражних країнах, сторонам надавалося право в арбітражній угоді виключити можливість оспорювання рішення міжнародного комерційного арбітражу в державному суді. Також усувалися термінологічні суперечності в питаннях скасування рішень міжнародного комерційного арбітражу та третейських судів;

(3) встановлювалася процедура прийняття судом рішень щодо постанов міжнародного арбітражу, винесених з питання попереднього характеру, про те, що він має компетенцію. Встановлювалася процедура реалізації судом положень частини 4 статті 34 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж». Проектом усувалися суперечності в чинному процесуальному законодавстві України щодо вирішення ситуацій, коли до суду подано позов з питання, що є предметом арбітражної угоди. Проект установлював, що будь-які неточності в тексті арбітражної угоди сторін та/або сумніви щодо її дійсності, чинності та виконуваності повинні тлумачитися судом на користь її дійсності, чинності та виконуваності. Вирішувалася проблема добровільного виконання рішень

міжнародного комерційного арбітражу шляхом запровадження спрощеної процедури видачі виконавчих документів за заявою боржника, обмежуючи судовий контроль лише питаннями публічного порядку та арбітровності.

(4) вирішувалася проблема валюти стягнення суми за арбітражним рішенням шляхом надання права стягувачу просити суд провести відповідну конвертацію суми, що підлягає стягненню за арбітражним рішенням, у валюту України або вільноконвертовану валюту. Проект встановлював повноваження суду та порядок визначення суми відсотків, що відповідно до арбітражного рішення підлягають стягненню на дату постановлення ухвали про визнання та виконання арбітражного рішення. Проект встановлював загальний підхід до підстав звільнення від доказування у зв'язку з вирішенням спору міжнародним арбітражем. Усувалися суперечності в законодавстві України щодо арбітровності спорів.

Рік потому, у вересні 2015 року Робоча група I завершила [157] другий етап роботи з розроблення проекту змін [148] до деяких законодавчих актів України (щодо питань судової підтримки міжнародного комерційного арбітражу) (далі – «Законопроект 2015 року»). Як і на першому етапі роботи, пропозиції розроблялися на підставі ретельного аналізу відповідного законодавства та практики України та інших країн.

Робота на цьому етапі велася спільно з членами Українського Національного Комітету Міжнародної Торгової Палати (ICC Ukraine) [119].

Законопроект 2015 року було розроблено з метою заповнити наявні прогалини у законодавчому регулюванні таких питань, як порядок застосування та види запобіжних заходів на підтримку міжнародного арбітражу, порядок надання державними судами сприяння в отриманні доказів для арбітражного провадження. Адже відповідні норми в процесуальному законодавстві України були відсутні [157].

Серед найбільш значущих змін, запропонованих Законопроектом 2015 року,

можна відмітити наступні:

(1) проект передбачав виконання функцій судового сприяння міжнародному арбітражу двома судовими інстанціями – Апеляційним судом міста Києва та ВССУ. Надавав можливість сторонам отримати судове сприяння у питаннях міжнародного арбітражу незалежно від того, чи знаходиться місце арбітражу в Україні, чи за кордоном.

(2) передбачалась можливість звернення за отриманням заходів забезпечення позову на підтримку міжнародного арбітражу після ініціювання арбітражного провадження. Проект встановлював для вжиття таких заходів стандарт, аналогічний тому, який існує для надання заходів забезпечення позову в процесі отримання дозволу на примусове виконання арбітражного рішення. Проект передбачав можливість застосування будь-яких заходів забезпечення позову, які існують в цивільному процесі (ст. 152 ЦПК України), із додатковими виключеннями, які встановлені ГПК України щодо корпоративних спорів.

(3) проект встановлював правила повідомлення відповідача про розгляд заяви про забезпечення позову та вводив поняття «зустрічне забезпечення» (застава, яка вноситься на депозитний рахунок суду або банківська гарантія), надання якого заявником є передумовою вжиття заходів забезпечення позову. Проект також встановлював правила щодо зміни або скасування заходів забезпечення позову на підтримку міжнародного комерційного арбітражу, відшкодування збитків, завданих вжиттям заходів забезпечення позову на підтримку міжнародного комерційного арбітражу.

(4) проект встановлював процесуальний механізм для практичної реалізації положень статті 27 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж», які передбачають можливість звернення складу арбітражного суду, або за його дорученням – стороною арбітражного провадження, до державного суду за сприянням в отриманні доказів, необхідних в арбітражному провадженні.

Напрацювання перших двох етапів роботи групи лягли в основу законопроекту № 4351, а також увійшли до проекту змін ГПК та ЦПК України в рамках судової реформи (законопроект № 6232).

Проект закону № 4351 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань судового контролю та підтримки міжнародного комерційного арбітражу» було зареєстровано у Верховній Раді України 31 березня 2016 року [53]. Структурно Законопроектом №4351 пропонувалося додати до ЦПК нову Главу – VIII-1, у якій мали бути врегульовані всі питання судового контролю та сприяння щодо міжнародного арбітражу, зокрема: процедура скасування рішень та постанов міжнародного арбітражу (частина 1), процедура визнання та виконання арбітражних рішень (частина 2), процедура надання судової підтримки міжнародному арбітражу (частина 3). Крім того, Законопроектом № 4351 пропонувалися зміни до ГПК, Закону України «Про судовий збір», а також до статті 6 Закону про МКА [122].

Практично в цей же час в Україні розпочалась комплексна реформа процесуального законодавства в рамках судової реформи. Тому УАА направляла напрацювання перших двох етапів роботи Робочої групи I до Ради з питань судової реформи. В результаті частина розроблених УАА положень увійшли до перших проектів змін до ЦПК та ГПК – Законопроект № 6232 від 23 березня 2017 року (Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів) [58].

Тож у 2017 році Робоча група I перейшла до третього етапу своєї роботи, готуючи коментарі та пропозиції щодо уточнення/змін положень проектів ГПК та ЦПК в частині питань, що стосувалися міжнародного арбітражу, поки Законопроект № 6232 проходив опрацьовувався в Парламенті.

9 березня 2017 року Українська Арбітражна Асоціація подала до Ради з

питань судової реформи свої коментарі та пропозиції [91] стосовно положень проектів ГПК та ЦПК, що стосуються правил арбітрності, деяких питань судового сприяння міжнародному арбітражу, зокрема вжиття судом заходів забезпечення позову та надання сприяння в отриманні доказів на підтримку міжнародного комерційного арбітражу, виконання судами арбітражних угод, а також окремих питань оспорювання арбітражних рішень.

Між першим і другим читанням Законопроекту № 6232 Робоча група І готувала свої коментарі [107], які в подальшому направлялися до Ради з питань Судової реформи.

3 жовтня 2017 року український Парламент прийняв Закон № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Закон набрав чинності 15 грудня 2017 року – у день початку функціонування нового Верховного Суду.

Багато з пропозицій УАА були враховані і стали частиною діючих процесуальних кодексів. Навіть просте порівняння Законопроекту УАА 2014 року і, наприклад, положень Розділу VIII, глави 3 Розділу IX ЦПК, дозволяє зробити висновок, що більшість описаних вище значущих змін, запропонованих УАА, увійшли до ЦПК, і в цілому вблизько 80 % цих глав, складають положення, запропоновані УАА [121].

За рік застосування нових редакцій процесуальних кодексів у питаннях арбітражу, були виявлені певні суперечності та прогалини в регулюванні, які потребували усунення.

26 березня 2019 року відбулась зустріч членів УАА, на якій обговорювалися результати реформи 2017 року та шляхи подальшого вдосконалення арбітражного законодавства України. На цій зустрічі було прийнято рішення поновити роботу Робочої групи І й визначені напрямки її

роботи. Протягом 2019 року Робоча Група розробляла свої пропозиції, зокрема з питань арбітрівності, приведення тексту Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» у відповідність до Типового закону ЮНСІТРАЛ 1985 року та доповнення його певними положеннями із версії 2006 року (наприклад щодо виконання судами заходів забезпечення позову, наданих арбітрами), заповнення прогалін у цивільному процесуальному законодавстві з питань судового контролю та судової підтримки міжнародному арбітражу тощо [167].

23 грудня 2019 року УАА направила [93] свої пропозиції до новоствореної Комісії з питань правової реформи, зокрема, текст Законопроекту [150] («Законопроект УАА 2019 року») і Порівняльну таблицю з коментарем Робочої Групи [139].

Однак через COVID-19 і війну робота Комісії з питань правової реформи не просувалась так, як планувалося.

Після участі УАА у комітетських слуханнях 27 березня 2024 року Правління Асоціації вирішило актуалізувати Законопроект УАА 2019 року і подати його безпосередньо до Парламенту.

7 травня 2024 року, УАА подала [172] до Комітету ВРУ з питань правової політики свої пропозиції змін до законодавства [92]. На думку арбітражної спільноти України, вони зроблять Україну кращим і привабливішим місцем арбітражу та збільшать її інвестиційну привабливість, адже ширші можливості розгляду спорів у міжнародному арбітражі та ефективний судовий контроль і підтримка міжнародного арбітражу є важливими факторами для іноземних інвесторів при прийнятті ними рішень щодо здійснення інвестицій [140].

Серед запропонованих УАА змін: розширення кола спорів, що можуть бути передані на вирішення до міжнародного комерційного арбітражу; приведення тексту Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» у відповідність до Типового закону ЮНСІТРАЛ «Про міжнародний комерційний арбітраж»

1985 року та доповнення його певними положеннями з версії 2006 року (наприклад щодо виконання судами заходів забезпечення позову, наданих арбітрами, а також щодо форми арбітражної угоди); заповнення прогалин у цивільному процесуальному законодавстві з питань судового контролю та судової підтримки міжнародного арбітражу; усунення прогалин та суперечностей у ЦПК та ГПК, що були виявлені в процесі їх застосування після реформи 2017 року; встановлення для арбітрів таких же гарантій конфіденційності, які вже встановлені для медіаторів та суддів; звільнення від доказування щодо обставин, установлених резолютивною частиною рішення міжнародного комерційного арбітражу, щодо якого в Україні постановлено судові рішення про визнання та надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу, про визнання рішення міжнародного комерційного арбітражу, що не підлягає примусовому виконанню, або про відмову в скасуванні такого рішення; унеможливлення позовів до суду, єдиною вимогою яких є визнання арбітражної угоди недійсною, такою, що втратила чинність або не може бути виконана [172].

Надання пропозицій на зареєстровані законопроекти або оприлюднені проекти нормативно-правових актів у процесі їх прийняття. 17 листопада 2017 року УАА подала [135] до Верховної Ради України свої коментарі [85] щодо проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні за реєстраційним номером 6540 від 6 липня 2017 року [54] в частині регулювання третейського судочинства. Коментарі УАА стосувалися, зокрема, таких питань, як сфера застосування Закону України «Про третейські суди», дійсність третейської угоди, стороною якої є споживач, кримінальна відповідальність третейських суддів та інше.

15 квітня 2021 року, після участі в засіданні підкомітету з питань виконання рішень ЄСПЛ та альтернативного розв'язання спорів Комітету ВРУ з питань правової політики, яке відбулося 9 квітня 2021 року, УАА подала [108] до

Верховної Ради України свої коментарі [63] щодо прийнятого в першому читанні законопроекту № 3411 (Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку утворення та діяльності третейських судів з метою відновлення довіри до третейського розгляду, від 29 квітня 2020 року) стосовно Третейської палати [51].

11 травня 2021 року УАА подала до Верховної Ради України свої коментарі [83] щодо законопроекту № 5347 (Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення діяльності арбітражів, від 08 квітня 2021 року) [52]. Коментарі були надані на запит Комітету Верховної Ради України з питань правової політики від 29 квітня 2021 року УАА [169]. Законопроект, серед іншого, передбачав: (1) передання судам функцій щодо призначення та відводу арбітрів, (2) реєстрацію нових арбітражних установ, (3) розширення переліку арбітровних спорів.

Для підготовки коментарів Робоча група І проаналізувала запропоновані законопроектом № 5347 зміни та можливі наслідки їх прийняття. Крім того, 30 квітня 2021 року УАА разом з Комітетом з питань альтернативного врегулювання спорів, що діє у складі Національної Асоціації Адвокатів України, було проведено круглий стіл [78] на тему «Законопроект № 5347: чого очікувати арбітражній спільноті?», у якому взяли участь представники судової влади, арбітражної спільноти та МКАС при ТПП України.

8 вересня 2022 року Українська Арбітражна Асоціація подала до Верховної Ради України свої коментарі [82] щодо законопроектів № 7520 [55], № 7520-1 [56], № 7520-2 [57] (Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення розгляду окремих категорій судових справ у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, № 7520 від 05 липня 2022 року, Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо судового розгляду справ про відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії проти

України, № 7520-1 від 18 липня 2022 року, Проект Закону про обмеження імунітету іноземних держав та їх посадових і службових осіб від пред'явлення позовів та стягнення шкоди завданої на території України смертю або ушкодженням здоров'я, а також шкоди, завданої майну внаслідок збройної агресії, тимчасової окупації території України, інших дій чи бездіяльності, № 7520-2 від 19 липня 2022 року). Законопроекти стосуються різних аспектів розгляду судових справ у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації.

Участь у громадських обговореннях проектів законів чи інших нормативно-правових актів та у формуванні судової практики. УАА бере активну участь у засіданнях Комітету ВРУ з питань правової політики та його підкомітету з питань виконання рішень ЄСПЛ та альтернативного розв'язання спорів, присвячених обговоренню законопроектів, що стосуються альтернативного вирішення спорів, зокрема арбітражу.

9 квітня 2021 року відбулося засідання підкомітету з питань виконання рішень ЄСПЛ та альтернативного розв'язання спорів Комітету ВРУ з питань правової політики щодо пропозицій та поправок депутатів до законопроекту №3411 прийнятого у першому читанні. Серед питань, що обговорювались, були нові вимоги до засновників третейських судів, статус і роль Третейської палати України, третейські застереження, місце третейського розгляду [108]. Після дискусії УАА подала свої коментарі до вказаного законопроекту.

27 березня 2024 року відбулися слухання Комітету з питань правової політики у Верховній Раді України на тему «Шляхи до миру: проблеми та перспективи альтернативного вирішення спорів у сучасних умовах». Представники УАА взяли участь у заході, а Президент УАА представила пропозиції УАА щодо вдосконалення арбітражного законодавства України, втілені у Законопроект УАА 2019 року, та взяла участь у важливій дискусії щодо покращення арбітражного законодавства в Україні та ролі альтернативного

вирішення спорів у теперішній та пост-воєнній відбудові [42]. У рамках цього заходу підкреслювалась ключова роль, яку альтернативне вирішення спорів може відігравати в подоланні викликів, з якими Україна стикається, та у прямуванні курсом до миру та стабільності. Це підкреслювало актуальність вдосконалення українського законодавства в частині регулювання альтернативного вирішення спорів, зокрема, арбітражу [43]. Після вказаної дискусії УАА подала свій актуалізований Законопроект 2019 року до Верховної Ради України.

5 лютого 2025 року члени Правління Української Арбітражної Асоціації взяли участь [168] у Засіданні підкомітету виконання рішень ЄСПЛ та АВС, а пізніше також у засіданні Комітету Верховної Ради з правової політики, стосовно законопроекту № 12141 (проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» щодо розширення компетенції міжнародного арбітражу», від 21 жовтня 2024 року) [50]. Законопроект спрямований на розширення переліку спорів, які можна передавати на вирішення міжнародного арбітражу, - у відповідності до Типового закону ЮНСІТРАЛ про міжнародний комерційний арбітраж, та передбачає можливість розгляду інвестиційних спорів. Після обговорення вказаного законопроекту УАА внесли зміни до свого актуалізованого Законопроекту УАА 2019 року з метою уникнення суперечностей із законопроектом №12141.

20 вересня 2024 року представники УАА разом із представником Інституту законодавчих ідей взяли участь [154] у конференції “Забезпечення єдності судової практики у справах, пов’язаних з війною”, організованій Верховним Судом спільно з Програмою підтримки ОБСЄ для України, та презентували на ньому Рекомендації щодо забезпечення стандартів справедливого судочинства при розгляді позовів проти російської федерації, розроблені робочою групою УАА спільно з Інститутом законодавчих ідей [155].

Рекомендації стали результатом дослідження протягом двох років

експертами УАА та ІЗІ практики українських судів, міжнародних стандартів належного відправлення правосуддя та законодавства іноземних держав. Вони покликані підкреслити процесуальні особливості розгляду справ проти російської федерації зважаючи на її статус іноземної держави, а також запропонувати процесуальні шляхи досягнення міжнародних стандартів належного правосуддя.

Одним із важливих напрямків роботи Української Арбітражної Асоціації є дослідження та сприяння покращенню правозастосовної практики у галузі міжнародного арбітражу в Україні. Серед іншого, в цьому напрямку робочі групи УАА як незалежні експерти регулярно готують правові висновки в судових справах, які матимуть вплив на розвиток арбітражу в Україні (*Amicus Curiae Briefs*). Наразі підготовлено вже п'ять таких висновків для різних українських судів, включно із Великою Палатою Верховного Суду [171].

24 квітня 2017 року Робоча група УАА подала до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ *Amicus Curiae Brief* щодо справи *Нібулон проти Райз* [88].

26 жовтня 2017 року Робоча група УАА подала до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ *Amicus Curiae Brief* щодо справи *Ant Yari проти ЛГ Електронікс Україна* (АС № 271ут/2016) [89].

Зазначена справа стосувалася важливих питань щодо відмови від права на заперечення (включаючи заперечення щодо дійсності арбітражної угоди та відсутності компетенції арбітражного трибуналу) у разі, якщо відповідні заперечення не були своєчасно заявлені в арбітражному провадженні, а також щодо укладення арбітражної угоди шляхом обміну позовною заявою та відзивом на позов.

31 грудня 2021 року Робоча група УАА подала до Касаційного цивільного суду Верховного Суду *Amicus Curiae Brief* щодо справи *Алкодіс проти Агат-А*

(№ 824/152/2) [90].

У рамках цієї справи порушувалося питання, що має важливе значення для ефективного виконання іноземних арбітражних рішень в Україні, а саме обрання судом формулювань у резолютивній частині рішення та при видачі виконавчого листа. Робоча група дійшла висновку, що видача виконавчого листа саме про стягнення коштів із боржника дозволяє досягти ефективного виконання арбітражних рішень, якими боржників зобов'язано сплатити певні кошти.

16 жовтня 2023 року Робоча група УАА подала до Великої Палати Верховного Суду *Amicus Curiae Brief* щодо справи за позовом *ТОВ «Березанський переробний завод» до ТОВ «Грейн Пауер»* [156].

У цій справі піднімалися важливі для арбітражу питання, у тому числі, щодо обов'язковості арбітражної угоди для сторін, які її не підписували, застосування до арбітражних угод положень Нью-Йоркської конвенції, можливості передання спорів між двома українськими компаніями на вирішення до арбітражу поза межами України і спрямування українськими судами сторін до арбітражу на виконання такої арбітражної угоди. При відповіді на всі ці питання Велика Палата Верховного Суду керувалася принципом проарбітражного тлумачення арбітражних угод, таким чином ще раз наголосивши на важливості застосування цього підходу українськими судами [156].

Ця справа має особливе значення ще й через те, що в ній український суд (Велика Палата Верховного Суду) уперше з власної ініціативи звернувся з пропозицією до експертних організацій надати *Amicus Curiae Brief*, визнаний у світі інструмент одержання компетентних висновків від неупереджених фахівців стосовно проблемних питань справи.

На запит Верховного Суду Робоча група УАА підготувала свій висновок незалежних спеціалістів з питань, зазначених Верховним Судом [84].

18 грудня 2023 року робоча група УАА подала до Касаційного

господарського суду у складі Верховного Суду *Amicus Curiae Brief* щодо справи № 910/8659/23 [86].

У цій справі порушено важливі питання арбітрівності спорів, вирішення яких судом має велике значення для розвитку арбітражу в Україні, сприйняття України як юрисдикції, дружньої до арбітражу та про-арбітражної практики щодо наслідків укладання арбітражних угод.

У результаті Верховним Судом було ухвалене рішення, що підтримало тлумачення арбітрівності спорів, яке серед іншого рекомендувала робоча група УАА у своєму висновку. Так, Верховний Суд підтвердив, що стаття 30 Господарського процесуального кодексу України не встановлює обмежень щодо арбітрівності спорів, а натомість регулює питання визначення територіальною юрисдикції (підсудності) господарського суду [86].

2 травня 2025 року робоча група УАА подала до Касаційного господарського суду Верховного Суду колективно підготовлений незалежними спеціалістами висновок (*Amicus Curiae Brief*) щодо справи № 922/4206/24 [87].

У рамках цієї справи порушено важливе питання щодо дійсності та виконуваності арбітражних застережень, які передбачають передачу спорів на вирішення арбітражем *ad hoc*. Робоча група дійшла висновку, що вказівка на арбітражну інституцію, яка адмініструватиме арбітражне провадження, не є обов'язковим елементом арбітражної угоди, а арбітражні угоди про передачу спорів до арбітражів *ad hoc* мають визнаватися дійсними та виконуваними [178].

Таким чином, можна дійти висновку, що нормотворча діяльність УАА є достатньо ефективною. Особливо необхідно підкреслити, що така діяльність здійснює позитивний вплив на судову практику у пов'язаних з арбітражем справах, причому не тільки в тих справах, де УАА подає свої *Amicus Curiae Briefs*, адже інколи сторони зовсім інших справ подають до суду *Amicus Curiae Briefs* УАА для підтвердження найкращих світових практик у сфері арбітражу з тих чи

інших питань. І навіть якщо українські суди прямо не посилаються на *Amicus Curiae Briefs УАА*, вони, тим не менш, з ними ознайомлюються та інколи беруть до уваги при вирішенні справи. Цікаво, що питання застосування в українському судочинстві практики *amicus curiae*, сторонньої допомоги у вирішенні складних питань, вже активно піднімається в науковій дискусії самими суддями Верховного Суду [132].

Важливо, що і Верховна Рада України, і Верховний Суд позитивно оцінюють ініціативи УАА, про що свідчать непоодинокі запрошення УАА на засідання Комітету ВРУ з питань правової політики та його підкомітету з питань виконання рішень ЄСПЛ та альтернативного розв'язання спорів для обговорення законопроектів, пов'язаних з арбітражем, та запит Великої Палати Верховного Суду до УАА з пропозицією надати *Amicus Curiae Brief* з визначених судом питань у справі за позовом ТОВ «Березанський переробний завод» до ТОВ «Грейн Пауер».

ВИСНОВКИ

За підсумками дисертаційної роботи поставлена мета дослідження досягнута, завдання дослідження, що визначають послідовність реалізації цілепокладання наукового пошуку, виконано в повному обсязі відповідно до логіки викладу змісту роботи.

Реалізація задуму дослідження більш повно розгортається в багатьох положеннях, що мають різний ступінь наукової новизни. На базі цих наукових результатів виокремлюються три групи висновків:

1. Загальні висновки в методологічному та теоретико-історичному планах.
2. Концептуальні висновки щодо суті нормотворчої діяльності саморегульованих організацій.
3. Праксеологічні висновки щодо вдосконалення нормотворчої діяльності у сфері арбітражу.

1. ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ В МЕТОДОЛОГІЧНОМУ ТА ТЕОРЕТИКО-ІСТОРИЧНОМУ ПЛАНАХ

*1.1. Особливе значення для висвітлення задуму дисертаційної роботи та впровадження її результатів у інших науково-правових дослідженнях мають ті висновки, які стосуються **системи методології** даного дослідження.*

1.1.1. Теоретико-історичне з'ясування проблем саморегулювання в арбітражі, що передувало узагальненню емпіричного матеріалу щодо нормотворчої діяльності конкретних саморегульованих організацій, мало певний «внутрішній» методологічний ефект для самого дисертаційного дослідження. Водночас ці результати демонструють і особливе практичне значення обраної методології як для міжнародного комерційного арбітражу, так і для подальшого формування дружніх до арбітражу підходів з боку держави. Приміром упорядкування низки досліджених понять, передусім «державного регулювання» та «саморегулювання», «правотворчості» та «нормотворчості» тощо, сприятиме

концептуальному та праксеологічному осмисленню проблеми лібералізації арбітражного законодавства, що давно назріла у нашій країні.

1.1.2. Система методології дослідження складається з трьох елементів: (1) загальний метод, (2) спеціальний метод та (3) прикладні методи. Перші два методи посідають особливе місце в системі методології, бо утворюють теоретико-методологічну основу дослідження. Провідним загальним методом дослідження є соціокультурний метод із застосуванням елементів історичного та аксіологічного методів. Він був використаний на всіх етапах роботи. Зокрема, за його допомогою досліджені ідейні засади та історичні передумови формування саморегулювання арбітражу через вплив ринкової економіки на правову сферу та за допомогою основних інститутів громадянського суспільства, а також генеза та розвиток саморегулівних організацій, що діють у сфері арбітражу. Спеціальним методом визначено порівняльно-правовий з елементами герменевтичного та догматичного методів. З використанням цього методу головним чином здійснено тлумачення установчих актів та актів саморегулювання, що ухвалюються відповідними саморегулівними організаціями. На всіх етапах дослідження використовувалися загальнонаукові методи аналізу та синтезу, а також формально-логічний та системно-структурний методи.

1.1.3. Методологічна своєрідність даного дослідження проявляється в широкому застосуванні різних прикладних методів: логіко-лінгвістичного методу змістовного вивчення юридичних текстів, операціоналізації оціночних понять, контент-аналізу певних документів, що дозволило концептуально осмислити сутність нормотворчої діяльності саморегулівних організацій в арбітражі. Багато уваги приділено перекладу та інтерпретації значеннєвого змісту іншомовних доктринальних та легальних джерел. Зокрема, за результатами тлумачення відповідних англійських юридичних понять у різних контекстах було визнано необхідним вважати синонімічними поняття «організації громадянського

суспільства» (civil society organisations) та «неурядові організації» (non-government organisations).

1.1.4. Важливим для методології дослідження є висновок щодо доцільності використання у вітчизняній доктрині арбітражу поряд з «автономним арбітражним правопорядком» (autonomous arbitral legal order) низки інших іноземних термінів і понять, таких як: «арбітражне прецедентне право» (*Arbitral Case Law*), «арбітражний правопорядок» (*Arbitral Legal Order*), «юридичність арбітражу» (*Juridicity of Arbitration*), «метод регулювання на основі транснаціональних правил» (*Transnational Rules Method*), «квазізаконодавче формулювання правил» (*the quasi-legislative formulation of rules*). Таким чином вдалося отримати істотне прирощення нового знання про природу та сутність нормотворчості саморегулювальних організацій у сфері арбітражу з урахуванням нетрадиційних для вітчизняного правознавства методологічних позицій.

1.2. *Фундаментальним для реалізації цілей та завдань дослідження слід визнати висновки, які стосуються теоретичної моделі нормотворчої діяльності саморегулювальних організацій у сфері арбітражу, що побудована за результатами дисертаційної роботи.*

1.2.1. Концепт (сутність, поняття та типологія) регулювання в праві передбачає його поділ на державне регулювання та саморегулювання. Останнє має три рівні трактування: філософський, теоретико-правовий, юридико-технічний. Через них, власне, розкривається триєдина сутність саморегулювання : (1) особливістю філософського рівня осмислення саморегулювання є визнання того, що воно має універсальні підстави, які полягають у здатності людини до самостійних, активних дій щодо реалізації власних прав та інтересів для задоволення об'єктивних потреб індивіда; (2) у теоретико-правовому трактуванні сутність саморегулювання зводиться до можливості суб'єктів правовідносин створювати власні правила поведінки та

діяти без будь-якого зовнішнього впливу; (3) у суто діяльнісному, юридико-технічному плані саморегулювання – це особливий вид нормотворчості неурядових організацій, що передбачає створення стандартів поведінки (актів саморегулювання, що визнаються «м'яким правом»), обов'язкових для всіх членів організації, яка їх ухвалює.

1.2.2. Порівняльний аналіз різних загальних соціологічних наукових концепцій регулювання дозволив упорядкувати базові для даного дисертаційного дослідження терміни та поняття. Зокрема, концептуально розмежовані власне правові поняття «державно-правового регулювання» та «саморегулювання в праві», що продиктовано необхідністю раціонального розподілу сфер застосування норм позитивного права та стандартів поведінки, встановлюваних «м'яким правом». Інтегруючим (родовим) до цих двох понять є саме «правове регулювання», але питома вага «саморегулювання» в його обсязі постійно зростає, що зумовлено домінуванням ринкового регулювання над державним в економіці, а також інститутів громадянського суспільства над державою в політиці.

1.2.3. На основі аналізу та порівняння різних українських та зарубіжних доктринальних джерел було принципово переглянуто зміст поняття «арбітражна юрисдикція» у вітчизняній правовій науці і піддано конструктивній критиці доцільність його використання для характеристики правової природи арбітражу. Як альтернативний підхід запропоновано здійснити аналіз співвідношення регулювання та саморегулювання в межах «арбітражного правопорядку» (*ordre juridique arbitral*), концептуально обґрунтованого французькою школою науки міжнародного приватного права. За результатами такого дослідження виявлено загальне семантичне (сміслові) ядро та істотні розбіжності контенту *arbitral jurisdiction* та *ordre juridique arbitral* задля подальшого впорядкування цих базових понять через інтернаціоналізацію їхнього значеннєвого змісту. Таким чином, недоречним є використання поняття «арбітражна юрисдикція»

конкуруючим щодо державної юрисдикції. Вбачається, що з практичної точки зору доцільнішим є виокремлення з-поміж різних державних юрисдикцій тих, які є «проарбітражними» або «дружніми арбітражу».

1.2.4. Виходячи з того, що дискусія навколо розмежування термінів «правотворчість» та «нормотворчість» у вітчизняній доктрині набуває дещо схоластичного характеру, запропоновано розглядати цю проблему з іншої методологічної позиції – загальноєвропейської традиції праворозуміння. Зокрема, запропоновано за основу взяти позицію історичної школи права, суть якої полягає в тому, що правова норма, за загальним правилом, – це не винайдення принципово нової юридичної конструкції, а відкриття для широкого вжитку такої моделі поведінки, яка закріплена в сталій практиці правовідносин і відповідає народному духу (Volksgeist) (Г. Ф. Пухта). Тому онтологічно державне регулювання виступає похідним від природно-правового, звичаєвого саморегулювання, адже законодавець у процесі нормотворчості виконує функцію допоміжну, а визначальну – саме звичаєва практика. Таким чином, з методологічних позицій історичної школи нормотворчість у процесі саморегулювання є генетично первинною щодо державної нормотворчості. На цій основі запропонована наступна робоча дефініція: «Нормотворчість – це надання певним загальновизнаним звичаєвим приписам різного ступеня обов’язковості у формі, придатній для їх масового, систематичного і передбачуваного застосування судами та арбітражними трибуналами».

1.3. *Фактологічна аргументація та перевірка експлуативності теоретичної моделі здійснена на основі вивчення матеріалів з історії арбітражу та саморегульованих організацій, що діяли у його сфері.*

1.3.1. Дослідження ранньої історії арбітражу дозволило зробити наступні висновки (1) альтернативні способи вирішення спорів через властивість до саморегулювання скоріше за все виникли раніше за судову систему;

(2) пристосування окремих систем саморегуляції до історичних умов породило різноманітність історичних форм та інструментів, а їх рецепція стала традицією, успадкованою від середньовічних саморегулювальних організацій; (3) первісні форми саморегулювання в арбітражі в цей час здійснювалися переважно стихійно безпосередньо в процесі комерційної та арбітражної практики; (4) у посткласичному, юстиніанівському римському праві відмічається істотне «одержавлення» приватних арбітражів, чому сприяло остаточне закріплення загальних положень про арбітраж на початку VI ст. в Кодексі та Дигестах Юстиніана. Це привело до значного посилення державно-правового регулювання арбітражу; (5) саме тому дослідження питань формування та розвитку арбітражу в цей період слід здійснювати в контексті саморегулювання та інновацій не у сфері державної політики, а переважно в економіці, що дозволяє кваліфікувати саморегулювання як природний продукт економічного обігу.

1.3.2. Із числа різних факторів впливу на ставлення до арбітражу та його правового регулювання в Новий Час у країнах Європи найбільш визначальними були (1) формування громадянського суспільства та (2) уніфікація чинного законодавства. Головним трендом тоді стало формування арбітражного законодавства під впливом кодифікації матеріальних та процесуальних норм. Однак удосконалення правового механізму регулювання арбітражу в Англії мало вкрай суперечливий характер, що пояснюється тим, що цей процес здійснювався по двох основних напрямках: (1) у межах прецедентного права, (який був основним) та (2) за допомогою статутного права.

1.3.3. На основі порівняння різних сучасних дефініцій виявлено, що сутнісними для громадянського суспільства в індустріальну епоху є наступні ознаки: (1) автономія від держави; (2) взаємодія з державою; (3) плюралізм цінностей, ідеалів, способів, процедур і дій, втілених у його інститутах. Це корелює з офіційним визначенням організацій громадянського суспільства,

наданим Єврокомісією. Зазначене дозволяє дійти висновку про те, що одним із головних принципів функціонування організацій громадянського суспільства стає саморегулювання, пов'язане з такими рисами демократії, як толерантність, повага до протилежних поглядів, плюралізм, орієнтація на досягнення консенсусів і компромісів, реалізація нових ідей та реформ у державі тощо.

2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ВИСНОВКИ ЩОДО ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ САМОРЕГУЛІВНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА СУТІ ЇХНЬОЇ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. *Ключовими для результатів усього дослідження слід визнати висновки, щодо сутності та правової природи саморегулівних організацій.*

2.1.1. Установлено, що виникнення саморегулівних організацій в кожному окремому випадку зазвичай продиктоване кризовою ситуацією в певній галузі, де мають місце масові й систематичні зловживання правом, а чинне позитивне законодавство з різних причин не здатне протидіяти цим негативним явищам. Саме в таких ситуаціях виникає потреба у залученні компетентних експертів, які об'єднуються в саморегулівні організації задля здійснення більш гнучкої та мобільної приватної нормотворчості. Таким чином, подібна нормотворчість виступає найістотнішою ознакою саморегулювання, у якій відбивається головне призначення саморегулівних організацій.

2.1.2. Для розуміння сутності саморегулівних організацій ключовим є визначення їхніх відмінних рис. Це вдалося здійснити за допомогою англomовного дискурсу, де виокремлюються такі найбільш істотні ознаки *Self-regulatory organisations*: (1) здатність до саморегулювання (*self-regulation*) як основна; (2) здатність до самоуправління (*self-governance*); (3) механізми забезпечення виконання норм, створених самостійно (*enforcement mechanism*); (4) сприяння дотриманню етичних стандартів та прозорості (*ethical standards and transparency*); (5) знаходження балансу між незалежністю та контролем

(*balancing independence and oversight*). Уточнення сутності саморегулювання як базової характеристики було здійснено на основі змістовного аналізу дефініції саморегулювальної організації в Проекті Закону № 7025 від 04.02.2022 р. Про саморегулювальні організації, де їхніми найголовнішими цілями визначаються професійне чи галузеве самоврядування, розробка та встановлення спільних стандартів і правил. Таким чином встановлено, що між сутністю саморегулювальної організації та її функціональним призначенням, нормотворчою діяльністю, існує стійка кореляція.

2.1.3. Сформульовано специфіку саморегулювальних організацій у сфері арбітражу, яка виявляється у тому, що саморегулювальними організаціями є не самі арбітражні трибунали, чи арбітражні інституції/установи, які не мають власної правосуб'єктності, а ті організації, при яких такі арбітражні інституції/установи створюються. При цьому у роботі обґрунтовано, що залежно від цілей саморегулювальної нормотворчості в доктрині арбітражу слід розмежовувати поняття нормативного саморегулювання, результати якого переважно втілюються на рівні арбітражного провадження, та інституційного саморегулювання, що переважно актуалізується під час здійснення процедур керування «материнською» організацією «дочірньою» арбітражною інституцією/установою. Необхідно підкреслити, що арбітражні інституції/установи, створені при саморегулювальних організаціях, самі такими зазвичай не визнаються. Водночас у випадку, коли арбітражна установа є окремою юридичною особою (наприклад, SIAC, HKIAC, LCIA), функції інституційного саморегулювання виконують керівні органи такої арбітражної установи (як правило колегіальні). Встановлено, що будь-які арбітражі, у тому числі й арбітражі *ad hoc*, визнаються такими, що здійснюють так зване «договірне саморегулювання», до якого можуть бути віднесені укладення арбітражної угоди (арбітражного застереження) й усі окремі акти узгодження сторонами арбітражу конкретних процедурних правил. Важливим є

висновок про те, що сам арбітраж не створює правових норм, які мають універсальну юридичну силу, оскільки поширюють свою дію тільки на обмежене коло осіб учасників розгляду окремої справи. Саме тому арбітражний трибунал не займається найістотнішою для саморегулівних організацій нормотворчою діяльністю і «договірне саморегулювання» через утворення певних процесуальних правил консенсуальним способом сторонами арбітражного спору та арбітражним трибуналом не відповідає поняттю нормотворчості.

2.1.4. Пропонується запровадити у вітчизняній доктрині та юридичній практиці концепт, поширений в західній доктрині та законодавстві, де під юридично визнаною саморегулівною організацією розуміється організація, яка має повноваження створювати і забезпечувати дотримання галузевих нормативних актів, що регулюють діяльність її членів у певній (переважно економічній) сфері. Такі організації обтяжені повноваженнями діяти як квазірегулюючі органи, що підлягають нагляду з боку інших (переважно державних) органів і мають особливі повноваження встановлювати правила для своїх членів, які стають юридично закріпленими вимогами відповідно до чинного національного законодавства.

2.1.5. Здійснено концептуальне порівняння громадських, та саморегулівних організацій. При цьому встановлено, що хоча на практиці саморегулівні організації в Україні відносяться до громадських формувань, частина з яких існує в передбаченій спеціальними законами формі (наприклад ТПП, творча спілка), а частина – діє та реєструється відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» в організаційно-правовій формі громадських організацій або громадських спілок. Поняття «саморегулівні» та «громадські» організації, з огляду на обсяг виконуваних ними функцій та компетенцій, не співпадають ані за змістом, ані за обсягом. Слід зауважити, що до набуття чинності новим Законом «Про саморегулівні організації» багато саморегулівних організацій є

громадськими, але не всі громадські організації є саморегульованими, хоча всі є самоврядними. При цьому справедливо підкреслюється, що самоуправління (самоврядування) визначається як загальна ознака всіх неприбуткових організацій, у тому числі й саморегульованих. Необхідно наголосити, що відповідно до Законопроекту 7025 єдиною кваліфікуючою ознакою саморегульованих організацій є «діяльнісна», яка дозволяє розмежувати професійні та галузеві організації. Однак вона не дозволяє відмежувати саморегульовані організації від громадських організацій. Тому сутнісною кваліфікуючою ознакою саморегульованих організацій є саме їхня нормотворча діяльність, а не предметна сфера саморегулювання. Таким чином, пропонується здійснювати кваліфікацію певної громадської організації як саморегульованої через аналіз її правового статусу, визначеного в установчих документах, або шляхом з'ясування характеру її фактичної діяльності.

2.2. Найбільше прирощення нового знання спостерігається за результатами з'ясування концепту нормотворчості саморегульованих організацій, правової природи та форм актів саморегулювання.

2.2.1. В обґрунтування фундаментальної позиції, за якою нормотворчість є найістотнішою формою саморегулювання, покладено аналіз основних тенденцій у сучасній доктрині права щодо цього питання. Так, виявлено тренд до концептуалізації саморегулювання як добровільної організації суспільних відносин у певній сфері саме через самостійне, на власний розсуд визначення правил, стандартів та принципів відповідної діяльності, що має тенденцію до ототожнення саморегулювання та нормотворчості. Джерела правоутворення, сформовані за результатами такої нормотворчості, вважаються засобами саморегулювання, до яких відносять: господарський договір, кодекси корпоративної етики, звичаї ділового обороту, стандартні правила здійснення певних видів діяльності і навіть самі саморегульовані організації. Серед таких

джерел особливо відмічаються так звані професійні (корпоративні) кодекси або стандарти ведення бізнесу, розроблені учасниками ринку самостійно.

2.2.2. Залежно від виду засобів саморегулювання цю діяльність поділяють на: (1) договірне саморегулювання, коли суб'єкти застосовують засоби, підставою для яких є договір (угода); (2) корпоративне саморегулювання, коли застосовуються засоби на підставі корпоративних актів (правила етичної поведінки представників корпорацій, кодекси корпоративної етики); (3) інституційне саморегулювання – передбачає створення саморегулювних організацій, які можуть розробляти певні правила поведінки (нормативне саморегулювання), у рамках якого виокремлюють організаційне саморегулювання, що передбачає здійснення контролю за виконанням корпоративних актів, забезпечення допомоги суб'єктам саморегулювання та їх захист. Установлено, що нормотворчість саморегулювних організацій притаманна саме інституційному саморегулюванню, а договірне та корпоративне саморегулювання властиві більш широкому колу суб'єктів правовідносин, у тому числі тим, що не мають офіційного статусу саморегулювальної організації.

2.2.3. Нормотворчість – це найістотніша кваліфікуюча ознака саморегулювальної організації порівняно з усіма іншими. Отже, саморегулювання це не регулювання суб'єктами відносин своєї власної поведінки, а скоріше самостійна щодо держави нормотворча діяльність спеціально для цього створених (юридичних) осіб. Неофіційні саморегулювальні організації (саморегулювальні не *de iure*, а *de facto*), масштаб нормотворчої діяльності яких є незначним, а головне призначення яких полягає в чомусь іншому, ніж нормотворчість, доцільніше визнавати самоврядними організаціями. На основі аналізу практики реалізації нормотворчості саморегулювних організацій або інституціонального саморегулювання в зарубіжній та міжнародній практиці встановлено, що принципово розмежовуються «формальна нормотворчість» (*formal rulemaking*),

що здійснюється зареєстрованим компетентним державним органом, який законодавчо наділений обов'язком відповідної нормотворчості, та «неформальна нормотворчість» (*informal rulemaking*), яка також називається нормотворчістю повідомлень і коментарів (*notice-and-comment rulemaking*), що передбачає широке обговорення проектів нормативних актів.

2.2.4. Як свідчить сучасна зарубіжна та міжнародна практика у сфері арбітражу, нормотворчість у процесі саморегулювання може здійснюватися по кількох основних напрямках: (1) участь у розробці національного арбітражного законодавства; (2) міжнародне співробітництво у сфері комерційного арбітражу; (3) створення власних правил і стандартів поведінки головним чином для членів саморегулювальної організації; (4) узагальнення судової та арбітражної практики. Усе вищевикладене дозволило уточнити зміст поняття «нормотворчість у процесі саморегулювання», яке означає передусім створення правил, які автономно розроблені та впроваджуються відповідними особами, групами або підприємствами (такими, як користувачі або групи користувачів, посередники, постачальники платформ або технологій тощо), незалежно від будь-якої структурованої форми нормотворчості (часто її називають «*soft law*» – «м'яким правом»).

2.2.5. Правова природа актів саморегулювання, репрезентована через множинність форм таких актів, дозволяє їм виступати не лише внутрішніми стандартами для членів таких організацій, а нормами для інших осіб, що діють у такій самій сфері, наприклад, коли сторони посилаються на ці норми в умовах контракту. Залежно від їхньої обов'язковості (квазіюридичної сили) акти м'якого права у сфері арбітражу можуть включати: (1) декларативні акти привернення уваги до актуальних проблем арбітражної теорії та практики; (2) інтерпретаційні акти у сфері арбітражу, до яких належать: (а) концептуальні акти роз'яснення змісту загальних принципів арбітражу та порядку їх реалізації, а також (б) партикулярні акти тлумачення окремих норм права та юридичних фактів;

(3) рекомендаційні акти у формі: (а) загальних оцінок (оглядів) стану арбітражної практики, а також (б) позиції та рекомендації з окремих питань арбітражної практики; (4) локальні акти обмеженої обов'язковості, до яких віднесено морально-етичні кодекси різних категорій осіб в арбітражі, а також окремі стандарти поведінки учасників арбітражу; (5) нормопроектні акти *hard law* на основі практики реалізації норм *soft law*, що поділяються на: (а) ініціативні проекти нових нормативно-правових актів та акти внесення змін до існуючих; (б) акти співучасті в обговоренні інших проектів нормативно-правових актів у сфері арбітражу.

3. ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ВИСНОВКИ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ АРБІТРАЖУ

3.1. *Важливим підсумком дослідження стало з'ясування особливостей нормотворчої діяльності міжнародних саморегулювальних організацій у сфері арбітражу та їхнього передового досвіду саморегулювання, що може бути використаний в нашій країні.*

3.1.1. На основі узагальнення інформації про основні міжнародні саморегулювальні організації головним об'єктом дослідження була визначена Міжнародна асоціація юристів (МАЮ) (International Bar Association - IBA) саме через те, що вона є однією з найдавніших, найвпливовіших міжнародних неурядових громадських організацій у сфері міжнародного арбітражу, а також найбільш продуктивною щодо нормотворчої діяльності. З часу свого створення МАЮ пройшла довгий шлях від організації, яка складалася з асоціацій адвокатів (*bar associations*) та асоціацій юристів (*law societies*), до такої, що включає міжнародних юристів та транснаціональні юридичні фірми. Зараз МАЮ об'єднує всесвітню юридичну спільноту для посилення гармонізації права через кордони та забезпечення сприятливого середовища для міжнародного бізнесу.

3.1.2. Виявлено передовий досвід МАЮ щодо створення механізму

нормотворчої діяльності саморегулівної організації. Ефективною організаційною формою такої діяльності проявив себе так званий «Комітет D» (Процедури вирішення спорів), який було створено 1983 року у відповідності з цілями та завданнями організації у складі Відділення юридичної практики МАЮ. Цей комітет, який з часом став Арбітражним комітетом МАЮ, було створено для розробки інструментів, які сприяли б більш ефективному вирішенню спорів. Це свідчить на користь того, що нормотворча діяльність саморегулівних організацій, хоча і є творчим процесом, але має носити не спонтанний характер, а здійснюватися планово, компетентними і відповідальними посадовими особами у складі спеціальних структурних підрозділів. А крім того, цей приклад показав потужність дійсно міжнародних груп експертів з різних правових та культурних традицій.

3.1.3. Важливим є узагальнюючий висновок про те, що відповідні правові інструменти, розроблені самою міжнародною арбітражною спільнотою без участі держав, націлені на саморегулювання, консолідацію та автономізацію арбітражу від існуючого в різних юрисдикціях державного регулювання шляхом створення певних універсальних правил. Вони рівною мірою можуть бути застосовані в країнах з різними правовими традиціями. Однак не менш важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні саморегулівні неурядові організації, адже саме вони дають можливість користувачам арбітражу об'єднати свої зусилля на нейтральному майданчику, який дозволяє автономно унормувувати ті питання, у яких зацікавлена сама міжнародна арбітражна спільнота.

3.2. *Значущим результатом дослідження стало узагальнення досвіду нормотворчої діяльності іноземних саморегулівних організацій у сфері арбітражу та виявлення найбільш ефективних форм і методів саморегулювання, що придатні до впровадження в Україні.*

3.2.1. Аналіз стану багатьох сучасних іноземних саморегулівних організацій у сфері арбітражу переконливо свідчить про те, що найбільш чисельним та

надзвичайно активним з точки зору створення стандартів та правил є Королівський інститут арбітрів (CIArb), який також є однією з найстаріших подібних організацій. Саме тому найбільший праксеологічний інтерес для впровадження в Україні викликає досвід діяльності саме CIArb, на прикладі якої проаналізована специфіка цієї категорії сучасних іноземних саморегульованих організацій.

3.2.2. Заслуговує на особливу увагу те, як Королівський інститут арбітрів запускає глобальні ініціативи і розробляє стандарти щодо ефективного й безпечного місця арбітражу, що значно сприяє привабливості юрисдикції як надзвичайно дружнього арбітражу. Вражає широта підходів до вирішення цих проблем, які охоплюють такі сфери, як арбітражне законодавство, судова система, юридична експертиза, освіта, право на представництво, доступність і безпека, технічні рішення і допоміжні послуги, етика, виконуваність арбітражних рішень та імунітет арбітра від цивільної відповідальності. При цьому не випускаються з поля зору і такі суто технічні питання, як: забезпечення конкурентоспроможної інфраструктури й допоміжних послуг для проведення слухань, менеджмент документів, переклад і транскрипція слухань. Саморегульовані організації у сфері арбітражу в Україні можуть використати рекомендації Королівського інституту арбітрів як «комплексний план дій» для власної нормотворчої та іншої діяльності для просування України як місця арбітражу.

3.2.3. Важливим прикладом того, як сучасні саморегульовані організації мають поширювати найкращі практики арбітражного розгляду, є діяльність Королівського інституту арбітрів з розроблення рекомендацій для професійної практики в різних сферах міжнародного арбітражу, медіації та ад'юдикації. Показово, що, наприклад, Рекомендації щодо арбітражної практики CIArb (The CIArb's Arbitration Practice Guidelines), розроблені Комітетом з практики та стандартів Королівського інституту арбітрів, згодом періодично переглядалися та оновлювалися для розширення їх застосування шляхом додавання коментарів до

практики в інших юрисдикціях, ураховуючи місцеві закони та правила різних міжнародних арбітражних інституцій.

3.3. Найбільш експлуативними результатами дисертаційного дослідження є висновки та пропозиції, які стосуються оцінки передового досвіду вітчизняних саморегулівних організацій, головним чином Української Арбітражної Асоціації (УАА) та виявлення перспективних напрямів його впровадження.

3.3.1. Огляд сучасного стану та процесу вдосконалення нормотворчості вітчизняних саморегулівних організацій юристів та підприємців, що діють у сфері арбітражу, дозволив дійти висновку, що, оскільки з усіх таких саморегулівних організацій саме Українська Арбітражна Асоціація найбільш активно займається нормотворчою діяльністю у сфері міжнародного арбітражу, її досвід становить найбільший інтерес для даного дослідження і тому має бути вивчений з огляду на його впровадження як на національному, так і міжнародному рівнях.

3.3.2. За результатами дисертаційного дослідження виявлено, що найбільш значущою для розвитку українського арбітражу є нормотворча діяльність УАА стосовно вдосконалення українського арбітражного законодавства і судової практики. Особливе місце в такій діяльності займає підготовка пропозицій до проектів законів та підзаконних актів, що направляються до офіційних робочих груп, створених державою для певної реформи, або до Верховної Ради України. Показовою є розробка Робочою групою I УАА проектів змін до законодавства України у сфері реалізації державними судами функцій контролю та підтримки міжнародного арбітражу. Ці зміни було націлено, зокрема, на підвищення ефективності судового контролю та підтримки міжнародного комерційного арбітражу в Україні, що мало сприяти формуванню проарбітражної практики державних судів та створенню позитивного іміджу України як юрисдикції, дружньої до арбітражу. Це мало сприяти підвищенню привабливості нашої країни

як місця арбітражу, а також зменшенню «відтоку» арбітражів за участі українських сторін до іноземних юрисдикцій.

3.3.3. За підсумками аналізу нормотворчої діяльності Української Арбітражної Асоціації встановлено, що не менш значущими є коментарі та пропозиції асоціації на зареєстровані законопроекти або оприлюднені проекти нормативно-правових актів у процесі їх прийняття. На виклики часу УАА подала свої коментарі щодо законопроектів № 7520, № 7520-1, № 7520-2 (Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення розгляду окремих категорій судових справ у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації, № 7520 від 05 липня 2022 року, Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо судового розгляду справ про відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії проти України, № 7520-1 від 18 липня 2022 року, Проект Закону про обмеження імунітету іноземних держав та їх посадових і службових осіб від пред'явлення позовів та стягнення шкоди завданої на території України смертю або ушкодженням здоров'я, а також шкоди, завданої майну внаслідок збройної агресії, тимчасової окупації території України, інших дій чи бездіяльності, № 7520-2 від 19 липня 2022 року) до Верховної Ради України. Законопроекти стосуються різних аспектів розгляду судових справ у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації.

3.3.4. За результатами дисертаційної роботи найбільш докладно досліджено участь УАА в громадських обговореннях проектів законів чи інших нормативно-правових актів та у формуванні судової практики, а також правові пропозиції до Верховного Суду. Про предметність та ефективність такої участі свідчить те, що у найбільш актуальних і складних питаннях вона здійснюється через присутність на засіданнях Комітету ВР України з питань правової політики та підкомітету з питань виконання рішень ЄСПЛ та альтернативного розв'язання спорів. Активно використовуються й інші представницькі майданчики та

обговорення актуальної арбітражної практики. Так, 20 вересня 2024 року представники УАА взяли участь у конференції «Забезпечення єдності судової практики у справах, пов'язаних з війною», організованій Верховним Судом спільно з Програмою підтримки ОБСЄ для України, та презентували на ньому Рекомендації щодо забезпечення стандартів справедливого судочинства при розгляді позовів проти російської федерації, розроблені робочою групою УАА спільно з Інститутом законодавчих ідей за результатами двох років спеціального прикладного дослідження.

3.3.5. Таким чином за результатами дослідження можна дійти загального висновку про те, що нормотворча діяльність УАА є достатньо ефективною і ця практика обов'язково має бути поширеною як на національному, так і на міжнародному рівнях. Особливо необхідно підкреслити, що така діяльність позитивно впливає на судову практику в пов'язаних з арбітражем справах, причому не тільки в тих, де УАА подає свої *Amicus Curiae Briefs*. Навіть якщо українські суди прямо не посилаються на ці дружні рекомендації УАА, вони, тим не менш, з ними ознайомлюються та інколи беруть до уваги при вирішенні справи. Ці позитивні висновки підкріплені тим, що Верховний Суд позитивно оцінює ініціативи УАА, про що свідчить, наприклад, запит Великої Палати Верховного Суду до УАА в 2023 р. з пропозицією надати *Amicus Curiae Brief* з визначених судом питань у справі за позовом ТОВ «Березанський переробний завод» до ТОВ «Грейн Пауер». Цей досвід нормотворчої діяльності саморегулівної організації має бути покладений в основу спеціального монографічного дослідження на розвиток результатів дисертаційного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анцелевич Г. О., Покрещук О. О. Міжнародне публічне право: підручник. Київ. 2003 р. 409 с.
2. Баран А. В. Нормотворення і правотворення: співвідношення понять та теоретичне обґрунтування. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія: “Юридичні науки”. № 4 (32), 2021. С. 175–182.
3. Бобровник С. В., Богінич О. Л. Межі правового регулювання / Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3 : К — М. С. 611.
4. Бордюг Б., Малюгіна К., Татаревський О. Посібник для слухача до курсу «Аналіз регуляторного впливу». 2007. 90 с. URL: <https://kam-prod.gov.ua/files/Ekonomika/regulyatorka/informaciyni-materialy/Posibnyk-ARV20073.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).
5. Бут І.О. Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні: дис....канд.юрид.наук: 12.00.03 / Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2016. 229 с. С. 41.
6. В. І. Щелкунов, О. І. Платонов, С. Ф. Лісовський, В. А. Яценко, Л. Ю. Семака. Люди та події – до 25 річчя діяльності Українського національного комітету Міжнародної Торгової Палати. Київ. 2023. 106 с.
7. Вебсайт ICC Ukraine. URL: <https://iccua.org> (дата звернення: 10.06.2025).
8. Вебсайт ICC Ukraine. Про комісії. URL: <https://iccua.org/komisiyi-icc-ukraine> (дата звернення: 10.06.2025).
9. Вебсайт АПУ. URL: <https://uba.ua/ukr/> (дата звернення: 10.06.2025).
10. Вебсайт НААУ. URL: <https://unba.org.ua/> (дата звернення: 10.06.2025).
11. Вебсайт Української Арбітражної Асоціації. URL: <https://uaa.in.ua/> (дата звернення: 10.06.2025).
12. Визначення. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук

(голова редколегії) та ін.; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори). Київ: Абрис, 2002. 742 с.

13. Висновок на проект Закону України «Про саморегулювальні організації» (реєстр. № 10052 від 15.02.2012 р., внесений народними депутатами України Н. Королевською та М. Катеринчуком). URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=42550&pf35401=2159.41> (дата звернення: 10.06.2025).

14. Воронов К. М., Завальна Ж. В., Устименко О. А., Савченко В. О. Застосування Принципів УНІДРУА як елементу договірному права ЄС: особливості використання в міжнародному комерційному арбітражі. *Академічні візії*, 12. 2022. 8 с. . DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7613539> (дата звернення: 10.06.2025).

15. Воронов К. М. Особливості компетенції та арбітражного провадження в сфері торгівлі зерновими культурами. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*, (33),2022. С. 70–76. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2022-33-07> (дата звернення: 10.06.2025).

16. Гайдулін О., Перепелинська О. Санкції до сторін арбітражного розгляду для запобігання виведенню капіталів за межі України: нові виклики публічним інтересам в умовах воєнного стану. *Приватне право і підприємництво №24/2024*. С. 16–21. URL: <http://ppp-journal.kiev.ua/archive/2024/24/2.pdf> (дата звернення: 10.06.2025).

17. Гайдулін О. О., Перепелинська О. С. Концепт арбітражного правопорядку (*ordre juridique arbitral*) як альтерверсія арбітражної юрисдикції (*arbitral jurisdiction*). *Юридична Україна*. 2024. № 9. С. 55–64.

18. Гайдулін О. О., Перепелинська О. С. Нормотворчість саморегулювних організацій: сутність, зміст та форми. *Юридична Україна*. 2024. № 12. С. 6–17.

19. Гетманцев М. О., Волощук О. Т. Порухнення публічного порядку ЄС як підстава відмови у визнанні та виконанні арбітражних рішень на територіях

держав-членів ЄС. *Юридична Україна*. 2022. Вип. № 7. С. 33–43. URL: <https://yur-ukraine.com/nomer-7-2022/> (дата звернення: 10.06.2025).

20. Гетманцев М. О., Волощук О. Т. Інституційні арбітражі: поняття, специфічні риси та особливості правового регулювання організації та діяльності. *Юридична Україна*. 2023. № 3. С. 30–39. URL: <https://yur-ukraine.com/nomer-3-2023/> (дата звернення: 10.06.2025).

21. Гетманцев М. О., Волощук О. Т. Міжнародні інституційні арбітражі: специфічні риси та види. *Юридична Україна*. 2023. № 4. С. 26–33. URL: <https://yur-ukraine.com/nomer-4-2023/> (дата звернення: 10.06.2025).

22. Гоббс Т. Левіафан. Пер. з англ. Київ: Дух і Літера, 2000. 606 с.

23. Головатий С. П. Верховенство права : монограф. : у 3-х кн. Київ : Фенікс, 2006. LXIV. 1747 с.

24. Голопич, І. М. Явище синонімії у правових текстах / Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави : тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 30 листоп. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Консультат. місія Європ. Союзу. Харків, 2018. 301–302. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/4140> (дата звернення: 10.06.2025).

25. Гончаренко О. М. Кваліфікаційні ознаки саморегульованих організацій. Глобальні імперативи розвитку бізнесу та права: тези доповідей Міжнарод. наук.-практ. конф. (Київ, 15–16 листоп. 2018 р.)/ Київ. нац. торг.-економ. ун-т, 2018. С. 148–150.

26. Гончаренко О. М. Конституційні засади саморегулювання господарської діяльності. Зовнішняторгівля: економіка, фінанси, право. 2016. No 1 (84). С. 28–36.

27. Гончаренко О. М. Саморегулювання господарської діяльності: питання теорії та практики: монографія. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. 418 с.

28. Гончаренко О. Міжнародний комерційний арбітраж як саморегульована

інституція. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2021. № 1. С. 4–13.

29. Гончаренко О. Види саморегулювання господарської діяльності. Підприємництво, господарство і право. 2016. № 11. С. 68–72. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_11_15 (дата звернення: 10.06.2025).

30. Господарський кодекс України: Науково-практичний коментар/ О. І. Харитонова, Є. О. Харитонов, В. М. Коссак та ін.; за ред. О. І. Харитонової. Харків: Одиссей, 2007. 832 с.

31. Громадянське суспільство. Енциклопедія сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-31976> (дата звернення: 10.06.2025).

32. Гусаров К. В. Дискуссионные вопросы юрисдикции органов судебной власти / Вісник Луганської академії внутрішніх справ МВС. 2004. Вип. 2. С. 197–202. URI: <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/9595> (дата звернення: 10.06.2025).

33. Добровольська В. В. Правові засади державного регулювання підприємницької діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 «Господарське право, господарсько-процесуальне право» / В. В. Добровольська. Одеса, 2007. 225 с.

34. Експертна думка колективу авторів щодо законопроекту № 5347. Вебсайт МКАС. URL: <https://icas.org.ua/novyny-ta-publikatsiyi/ekspertna-dumka-kolektyvu-avtoriv-shhodo-zakonoprojektu-5347> (дата звернення: 10.06.2025).

35. Закон України від 11 травня 2004 року № 1701-IV. Про третейські суди. Відомості Верховної Ради України, 2004, № 35, ст.412. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15?find=1&text=ad+hoc#w1_1 (дата звернення: 10.06.2025).

36. Закон України від 12 липня 2001 року № 2658-III. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 47, ст.251. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 47,

ст.251. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2658-14#Text> (дата звернення: 10.06.2025).

37. Закон України від 2 грудня 1997 року № 671/97-ВР. Про торгово-промислові палати в Україні. Відомості Верховної Ради України, 1998, № 13, ст.52. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.06.2025).

38. Закон України від 22 березня 2012 року № 4572-VI. Про громадські об'єднання. Відомості Верховної Ради України, 2013, № 1, ст.1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 10.06.2025).

39. Закон України від 23 лютого 2006 року № 3480-IV. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки. Відомості Верховної Ради України, 2006, № 31, ст. 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 10.06.2025).

40. Закон України від 24 лютого 1994 року № 4002-XII. Про міжнародний комерційний арбітраж. Відомості Верховної Ради України від 21.06.1994–1994 р., № 25, стаття 198.

41. Закон України від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. Про правотворчу діяльність. Відомості Верховної Ради, 2023, № 93, ст.364. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text> (дата звернення: 10.06.2025).

42. Запис слухань комітету з питань правової політики у Верховній Раді України 27 березня 2024 року. URL: <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=aiht5YjjvZM> (дата звернення: 10.06.2025).

43. Засідання комітету Верховної Ради України. Вебсайт Української Арбітражної Асоціації. URL: <https://bit.ly/4kAUC3J> (дата звернення: 10.06.2025).

44. Заступник голови МКАС при ТПП України Інна Ємельянова бере участь у роботі 54-ї сесії Комісії ООН з права міжнародної торгівлі. Вебсайт МКАС. URL: <https://icac.org.ua/novyny-ta-publikatsiyi/icac-s-vice-president-inna->

yemelianova-participates-in-the-united-nations-commission-on-international-trade-law-fifty-fourth-session/ (дата звернення: 10.06.2025).

45. Звіт Комітету НААУ з питань альтернативного врегулювання спорів за 2024 рік. URL: <https://bit.ly/3RpG2yO> (дата звернення: 10.06.2025).

46. Звіт про діяльність ICAC у 2024 році. URL: https://icac.org.ua/wp-content/uploads/report_ukr_2024_sajt.pdf (дата звернення: 10.06.2025).

47. ICAC взяв участь у розгляді Комітетом Верховної Ради України з питань правової політики законопроекту щодо розширення компетенції міжнародного арбітражу. Вебсайт МКАС. URL: <https://icac.org.ua/novyny-ta-publikatsiyi/icac-vzyav-uchast-u-rozglyadi-komitetom-verhovnoyi-rady-ukrayiny-z-pytan-pravovoyi-polityky-zakonoproektu-shhodo-rozshyrennya-kompetentsiyi-mizhnarodnogo-arbitrazhu> (дата звернення: 10.06.2025).

48. ICAC взяв участь у слуханні у Комітеті Верховної Ради України з питань правової політики, присвячених подальшому розвитку альтернативних способів вирішення спорів. Вебсайт МКАС. URL: [https://icac.org.ua/novyny-ta-publikatsiyi/icac-vzyav-uchast-u-sluhannyam-u-komiteti-verhovnoyi-rady-ukrayiny-z-pytan-pravovoyi-polityku-prysvyachenyh-podalshomu-rozvytku-alternatyvnyh-sposobiv-vyrishennya-sporiv](https://icac.org.ua/novyny-ta-publikatsiyi/icac-vzyav-uchast-u-sluhannyam-u-komiteti-verhovnoyi-rady-ukrayiny-z-pytan-pravovoyi-polityky-prysvyachenyh-podalshomu-rozvytku-alternatyvnyh-sposobiv-vyrishennya-sporiv) (дата звернення: 10.06.2025).

49. Кармазіна М., Шурбована О. «Інститут» та «інституція»: проблема розрізнення понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 4. С. 10–19.

50. Картка законопроекту № 12141 від 21 жовтня 2024 року «Проект Закону про внесення змін до Закону України “Про міжнародний комерційний арбітраж” щодо розширення компетенції міжнародного арбітражу». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/45080> (дата звернення: 12.06.2025).

51. Картка законопроекту № 3411 від 29 квітня 2020 року «Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення порядку утворення та діяльності третейських судів з метою відновлення довіри до

третейського розгляду». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/2160> (дата звернення: 12.06.2025).

52. Картка законопроекту № 5347 від 08 квітня 2021 року «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення діяльності арбітражів». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/26225> (дата звернення: 12.06.2025).

53. Картка законопроекту №4351 від 31 березня 2016 року «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань судового контролю та підтримки міжнародного комерційного арбітражу» URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58601 (дата звернення: 12.06.2025).

54. Картка законопроекту №6540 від 6 липня 2017 року «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61950 (дата звернення: 12.06.2025).

55. Картка законопроекту №7520 від 05 липня 2022 року «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення розгляду окремих категорій судових справ у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/39874> (дата звернення: 12.06.2025).

56. Картка законопроекту №7520-1 від 18 липня 2022 року «Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо судового розгляду справ про відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії проти України». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40016> (дата звернення: 12.06.2025).

57. Картка законопроекту №7520-2 від 19 липня 2022 року «Проект Закону про обмеження імунітету іноземних держав та їх посадових і службових осіб від пред'явлення позовів та стягнення шкоди завданої на території України смертю

або ушкодженням здоров'я, а також шкоди, завданої майну внаслідок збройної агресії, тимчасової окупації території України, інших дій чи бездіяльності». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/40048> (дата звернення: 12.06.2025).

58. Картка Проекту Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів № 6232 від 23.03.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 (дата звернення: 12.06.2025).

59. Картка Проекту Закону про саморегулівні організації. № 7025 від 04.02.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/38927> (дата звернення: 12.06.2025).

60. Коліушко І.Б., Український Д.Я. Вільні професії: поняття та специфіка. Наукові записки *НаУКМА*. Том 20. Юридичні науки, 2002. С.21–26.

61. Кологойда О. Саморегулювання професійної діяльності фондового ринку. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2012. Вип. 92. С. 109–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2012_92_29 (дата звернення: 12.06.2025).

62. Коментар до оновленого тексту Правил МАЮ щодо отримання доказів у міжнародному арбітражі 2020 року, січень 2021 року, (переклад українською зроблено П. Богаченком, О. Ворожбит, К. Прохур, І. Сюзелем та відредагововано/відрецензовано О. Перепелинською). URL: <https://www.ibanet.org/document?id=IBA-Rules-on-the-Taking-of-Evidence-2020-commentary-Ukrainian> (дата звернення: 12.06.2025).

63. Коментарі УАА до Законопроекту №3411 від 29 квітня 2020 року до другого читання у Верховній Раді України. URL: <https://bit.ly/43AEKs3> (дата звернення: 12.06.2025).

64. Комітет з питань альтернативного врегулювання спорів презентує звіт за

2021 рік. Вебсайт НААУ URL: <https://unba.org.ua/news/7258-komitet-z-pitan-alternativnogo-vregulyuvannya-sporiv-prezentue-zvit-za-2021-rik.html> (дата звернення: 12.06.2025).

65. Комітети АПУ закликають відхилити законопроект щодо регулювання арбітражів, Вебсайт АПУ. URL: <https://uba.ua/ukr/news/8484> (дата звернення: 12.06.2025).

66. Конвенция о признании и приведении в исполнение иностранных арбитражных решений (Нью-Йорк, 1958 год) (Нью-Йоркская конвенция). Комиссия Организации Объединенных Наций по праву международной торговли. URI: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/ru/new-york-convention-r.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

67. Конституція України, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020 / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141). URI: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 12.06.2025).

68. Концепція реформування інституту саморегулювання в Україні: схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 травня 2018 р. № 308-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2018-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.06.2025).

69. Костенко О.В., Головка О.М. Електронна юрисдикція Metaverse: виклики та ризики правового регулювання віртуальної реальності. Інформація і право. № 1(44)/2023. С. 105–115. URI: https://ippi.org.ua/sites/default/files/11_27.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

70. Кочин В. В. Цивільно-правова таксономія юридичних осіб приватного права. Приватне право і підприємництво. 2018. Вип. 18. С. 18–24. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prip_2018_18_6 (дата звернення: 12.06.2025).

71. Кочин В. В. Кодекси поведінки (codes of conduct) як модель

саморегулювання економічних відносин / Договір як універсальна форма правового регулювання: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті академіка Національної академії правових наук України, заслуженого діяча науки і техніки України, доктора юридичних наук, професора Володимира Васильовича Луця (1933-2021) (м. Івано-Франківськ, 4 квітня 2025р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2025. С. 29–31.

72. Кочин В. В. Приватизація регулювання суспільних відносин: значущі питання, простір обдумування та саморегулювання, Збірник наукових праць «Приватне право і підприємництво», 2025, Випуск 25. С.177–186. DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2025.25.19> (дата звернення: 12.06.2025).

73. Кочин В. В. Саморегулівна організація: поняття та ознаки. *Юридична Україна*. 9/2014. С. 35–40.

74. Кочин В.В. Цивільно-правові відносини участі суб'єктів підприємництва у саморегулівних організаціях. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2015. 128 с.

75. Кравцов С.О. Problems of harmonization of international commercial arbitration / Науково-практична конференція «Альтернативи вирішення правових конфліктів», 17 січня 2017 р., С. 35–43.

76. Кравцов С. О. «Процесуальне право» як прояв автономії волі сторін арбітражного розгляду. *Юридичний науковий електронний журнал*, No 7/2023, С. 121–126. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/26>. URL: http://www.lsej.org.ua/7_2023/26.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

77. Кравцов С. О. Місце арбітражу: проблемні питання теорії та практики. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство», 2023, №1, С. 157–170. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.25> (дата звернення: 12.06.2025).

78. Круглий стіл: Законопроект № 5347: чого очікувати арбітражній спільноті? URL: <https://bit.ly/41DapGy>. Запис круглого столу. URL: https://www.youtube.com/watch?v=dM-9X1dQu_Q (дата звернення: 12.06.2025).

79. Кулієв, А. Ю., Кульбаба В. В. Правовий зміст та особливості поняття “юрисдикція” в міжнародному морському праві. Підприємництво, господарство і право. 2018. №10. С. 224-228.

80. Левин Д. Б. История международного права. Изд-во ИМО, 1962. 136 с.

81. Лепех Ю. Питання про співвідношення понять “правотворчість” та “нормотворчість”. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”*. Серія : Юридичні науки. 2016. № 855. С. 225–231. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_855_37 (дата звернення: 12.06.2025).

82. Лист УАА від 08 вересня 2022 року до Верховної Ради України «Коментарі до законопроектів №7520, №7520-1, №7520-2. URL: <https://bit.ly/4bVtg9D> (дата звернення: 12.06.2025).

83. Лист УАА від 11 травня 2021 року до Верховної Ради України, «Коментарі до проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення діяльності арбітражів (реєстр.№ 5347 від 08.04.2021 року)». URL: <https://bit.ly/3DgA9kf> (дата звернення: 12.06.2025).

84. Лист УАА від 16 жовтня 2023 року до ВП ВС «Щодо справи № 910/3208/22 про стягнення грошових коштів з Товариства з обмеженою відповідальністю “Грейн Пауер” у зв’язку з невиконанням останнім умов Контракту № MW- CPT-02-02-22 від 2 лютого 2022 року в частині оплати вартості товару, поставленого Товариством з обмеженою відповідальністю “Березанський переробний завод” та стягнення штрафних санкцій», Юридичний висновок незалежних спеціалістів (Amicus Curiae Brief) від 16 жовтня 2023 року у справі за позовом ТОВ “БПЗ” до ТОВ “ГРЕЙН ПАУЕР” про стягнення грошових коштів у зв’язку з невиконанням останнім умов контракту № MW- CPT- 02- 02- 22 від 2

лютого 2022 року в частині оплати вартості поставленого товару та стягнення штрафних санкцій. URL: <https://bit.ly/47mGML4> (дата звернення: 12.06.2025).

85. Лист УАА від 17 листопада 2017 року до Верховної Ради України «Щодо проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні за реєстраційним номером 6540 від 6 липня 2017 року в частині регулювання третейського судочинства». URL: <https://bit.ly/4hkSxWQ> (дата звернення: 12.06.2025).

86. Лист УАА від 18 грудня 2023 року до ВС «Щодо справи № 910/8659/23 за позовом АНІТ SOLUTIONS (FZC) (Об'єднані Арабські Емірати) до Міністерства оборони України про зобов'язання останнього виконати умови укладеного між сторонами договору поставки №UA-1711-1», Юридичний висновок незалежних спеціалістів (Amicus Curiae Brief) від 18 грудня 2023 року у справі за позовом АХІТ СОЛУШНС (ЕФ-ЗЕ-СІ) до МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ про зобов'язання відповідача виконати умови укладеного між сторонами договору поставки №UA-1711-1. URL: <https://bit.ly/41N5EM1> (дата звернення: 12.06.2025).

87. Лист УАА від 2 травня 2025 року до Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду «Щодо справи № 922/4206/24 за позовом компанії Axis Industries (Литовська Республіка) до Комунального підприємства “Харківські теплові мережі”, за участі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору на стороні відповідача, – Міністерства розвитку громад та територій України, про стягнення заборгованості, відсотків, трьох відсотків річних, інфляційних втрат та збитків», Юридичний висновок незалежних спеціалістів (Amicus Curiae Brief) від 2 травня 2025 року у справі за позовом компанії Axis Industries (Литовська Республіка) до Комунального підприємства “Харківські теплові мережі”, за участі третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору на стороні відповідача, – Міністерства розвитку

громад та територій України. URL: <http://arbitration.kiev.ua/Uploads/Admin/2025.05.02%20-%20UAA%20Amicus%20Curiae%20Brief%20-%20ad%20hoc%20arbitration.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

88. Лист УАА від 24 квітня 2017 року до ВССУ «Щодо справи № 759/16206/14-ц про визнання та надання дозволу на примусове виконання на території України рішення апеляційної колегії арбітражного суду Міжнародної організації торгівлі зерном та кормами (GAFTA) від 23 травня 2014 року № 4323А», Юридичний висновок незалежних спеціалістів (Amicus Curiae Brief) від 24 квітня 2017 року у справі за клопотанням компанії “Nibulon SA” про визнання та надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного арбітражного суду міжнародної асоціації торгівлі зерном і кормами (GAFTA) про стягнення збитків з пат “Компанія “Райз”. URL: <https://bit.ly/3XEf75P> (дата звернення: 12.06.2025).

89. Лист УАА від 26 жовтня 2017 року до ВССУ «Щодо справи № 761/605/17 про скасування рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України від 15 листопада 2016 року у справі АС № 271ут/2016», Юридичний висновок незалежних спеціалістів (Amicus Curiae Brief) від 26 жовтня 2017 у справа за клопотанням компанії “ANT YAPI SANAYI VE TICARET ANONIM SHIRKETI” про скасування рішення Міжнародного Комерційного Арбітражного Суду при Торгово-Промисловій Палаті України від 15 листопада 2016 року у справі ас № 271ут/2016. URL: <https://bit.ly/3Dteh56> (дата звернення: 12.06.2025).

90. Лист УАА від 30 грудня 2021 року до ВС «Щодо справи № 824/152/21 про визнання та надання дозволу на примусове виконання рішення Міжнародного арбітражного суду при Міжнародній торгівельній палаті від 19 травня 2021 року», Юридичний висновок незалежних спеціалістів (Amicus Curiae Brief) від 30 грудня 2021 року у справі за заявою АЛКОДІС ЕСА про визнання та надання дозволу на

примусове виконання рішення міжнародного арбітражного суду при Міжнародній торгівельній палаті від 19 травня 2021 року у справі за позовом АЛКОДІС ЕСА проти ТОВ “АГАТ-А”. URL: <https://bit.ly/4izYLDh> (дата звернення: 12.06.2025).

91. Лист УАА до Ради з питань судової реформи від 09 березня 2017 року. URL: <https://bit.ly/40YqWVe> (дата звернення: 12.06.2025).

92. Лист УАА до Комітету ВРУ з питань правової політики від 7 травня 2024 року. URL: <https://bit.ly/4h2vaS4> (дата звернення: 12.06.2025).

93. Лист УАА до Робочої групи з питань розвитку законодавства про організацію судової влади та здійснення правосуддя Комісії з питань правової реформи від 23.12.2019. URL: <https://bit.ly/438dBfO> (дата звернення: 12.06.2025).

94. Литвин, І. І. Сутність поняття правового статусу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету : серія: Право*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2016. Т. 1 № Вип. 38. С. 18–21. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/28193> (дата звернення: 12.06.2025).

95. Логіка. Мультимедійний підручник. Національна академія внутрішніх справ. Кафедра філософії права та юридичної логіки. URL : <https://arm.navs.edu.ua/books/logika/info/slovník.html> (дата звернення: 12.06.2025).

96. Лужанська Т. Професійні громадські організації в аграрному секторі економіки України: проблеми розвитку. Київ, Україна, проект «Аграрна політика для людського розвитку». Січень 2005 (№ 1). 40 с.

97. Махінчук В. М. Приватноправове регулювання підприємницьких відносин в Україні Київ: Юрінком Інтер, 2013. 319 с.

98. Мельник Н. І. Особливості семантики багатозначного слова як системно-структурного утворення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2019 № 41 том 2. С. 57–60. DOI: <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.41.2.14> (дата звернення: 12.06.2025).

99. Міненко М. А. Фахові виробничі об'єднання (теорія, методологія, практика). Київ: ННЦ ІАЕ, 2010. 370 с.

100. Михайліна Т. В., Гоцуляк Ю. В., Гель А. П. Категорії «нормотворчість» та «правотворчість»: неоднозначність визначення та співвідношення у правовій доктрині. *Нове українське право*. 2023. N 1. С. 118–123.

101. МКАС при ТПП України (ІСАС) продовжує ефективний діалог з органами судової влади України для забезпечення доступу до правосуддя та проарбітражності України. Вебсайт МКАС. URL: <https://icas.org.ua/novyny-ta-publikatsiyi/mkas-prodovzhuye-efektyvnyj-dialog-z-organamy-sudovoyi-vlady-ukrayiny-dlya-zabezpechennya-dostupu-do-pravosuddya-ta-proarbitrazhnosti-ukrayiny> (дата звернення: 12.06.2025).

102. МКАС при ТПП України (ІСАС) співпрацює з Верховним Судом, сприяючи неухильному дотриманню принципів проарбітражності у правових позиціях Великої Палати Верховного Суду. Вебсайт МКАС. URL: <https://icas.org.ua/novyny-ta-publikatsiyi/mkas-pry-tpy-ukrayiny-isas-spivpratsyuue-z-verhovnym-sudom-spryuayuchy-neuhylnomu-dotrymannyu-pryntsypiv-proarbitrazhnosti-u-pravovyh-pozytsiyah-velykoyi-palaty-verhovnogo-sudu> (дата звернення: 12.06.2025).

103. Нагнибіда В. І. Принципи УНІДРУА: інструментальне призначення та місце в концепті Lex Mercatoria. *Юридичний вісник*. 2021. № 3 (78). С. 15–23. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i3.2180> (дата звернення: 12.06.2025).

104. Нагнибіда В. І. Роль міжнародних організацій у створенні загальних стандартів цифрового арбітражу. *Збірник наукових праць «Приватне право і підприємництво»*. 2025. Випуск 25. С. 228–232. DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2025.25.25> (дата звернення: 12.06.2025).

105. Непомнящий О. М. Децентралізація державного регулювання будівельної діяльності: закордонний досвід для України. *Державне будівництво*.

2014. № 1. С. 1–9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_30 (дата звернення: 12.06.2025).

106. Новіков В.В. Щодо розмежування понять «нормотворчість» і «правотворчість». *Академічні візії*: Випуск 2/2021. С. 36–40. URL: <https://www.academy-vision.org/index.php/av/article/view/19> (дата звернення: 12.06.2025).

107. Обговорення законопроекту №6232. Вебсайт Української Арбітражної Асоціації. URL: <https://bit.ly/438yuaE> (дата звернення: 12.06.2025).

108. Обговорення пропозицій та поправок депутатів до законопроекту №3411. Вебсайт УАА. URL: <https://bit.ly/3Dt5Zdu> (дата звернення: 12.06.2025).

109. Офіційна статистика НКІАС за 2024. URL: <https://www.hkiac.org/news/hkiac-releases-statistics-2024> (дата звернення: 12.06.2025).

110. Офіційна статистика SIAC за 2024. URL: <https://siac.org.sg/wp-content/uploads/2024/08/Press-Release-SIAC-Records-Steady-Growth.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

111. Офіційний веб-сайт Королівського інституту арбітрів. URL: <https://www.ciarb.org/about-us> (дата звернення: 12.06.2025).

112. Офіційний веб-сайт Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України. URL: <https://icas.org.ua> (дата звернення: 12.06.2025).

113. Офіційний веб-сайт Міжнародної асоціації юристів, розділ «Про МАЮ». URL: <https://www.ibanet.org/About-the-IBA> (дата звернення: 12.06.2025).

114. Офіційний веб-сайт Морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України. URL: <https://masom.org.ua>, доступ 09.12.2024 (дата звернення: 12.06.2025).

115. Офіційний веб-сайт ТПП України. URL: <https://uccr.org.ua/about> (дата

звернення: 12.06.2025).

116. Перепелинська О. С. Процесуальні договори – засоби саморегулювання в арбітражі: оновлення концепту правозастосування в європейському контрактному праві. *Україна та Європейський Союз: регулювання договірних відносин у післявоєнному суспільстві: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 6 червня 2025 року). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. С. 65–68.

117. Перепелинская Е. Арбитрабельность споров по законодательству Украины: проблемные вопросы. Материалы II Международных арбитражных чтений памяти академика Побирченко И.Г. Киев, 2015. С. 32–44. URL: <https://icac.org.ua/wp-content/uploads/Materials-of-the-II-International-Arbitration-Readings-in-memory-of-Academician-Igor-Pobirchenko-2014.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

118. Перепелинська О. Напрями для вдосконалення процесуального законодавства України у сфері судового сприяння та контролю щодо міжнародного комерційного арбітражу. *Право України*. 2014. № 12. С. 37–43; URL: <https://bit.ly/3HLh23w> (дата звернення: 12.06.2025).

119. Перепелинська О. Пропозиції УАА щодо законодавчого регулювання судової підтримки міжнародного арбітражу в Україні. *Юридична газета* №46(492), 10.11.2015. С. 17–18. URL: <https://bit.ly/3CYyzDe> (дата звернення: 12.06.2025).

120. Перепелинська О. Пропозиції УАА щодо проекту судової реформи. *Юридична газета*. №37–38, 18.11.2014. С. 18–19. URL: <https://bit.ly/41epuqy> (дата звернення: 12.06.2025).

121. Перепелинська О. Реформа процесуального законодавства на підтримку міжнародного арбітражу: нові можливості для користувачів. *Юрист&Закон*, №1, 11.01.2018. URL: <https://bit.ly/41rt60b> (дата звернення: 12.06.2025).

122. Перепелинська О. Міжнародний комерційний арбітраж в Україні: аспекти, які потребують вдосконалення. Council of Europe. 2017. URL: <https://www.integrites.com/uk/publications/international-commercial-arbitration-in-ukraine-aspects-that-need-improvement> (дата звернення: 12.06.2025).

123. Перепелинська О. С. Концептуальне розмежування термінів «регулювання» та «саморегулювання». *Приватне право і підприємництво*: збірник наукових праць, 2024, Випуск 24, Частина 2 С. 170–175. URL: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.66> (дата звернення: 12.06.2025).

124. Перепелинська О. С. Доктринальні та легальні визначення саморегулювних організацій через призму нормотворчості. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали LVI-ої Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Афіни (Греція): ВАДНД, 07 травня 2025 р. С. 42–45.

125. Перепелинська О. С. Корпоративні (морально-етичні) кодекси в системі актів нормотворчості: реалізація особистого права на саморегулювання. Проблеми правового регулювання забезпечення особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (10 травня 2025 р., Ужгород — Піза) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. проф. С. Б. Булеци, проф. М. В. Менджул. Ужгород, 2025. С. 120–122.

126. Перепелинська О. С. Нормотворча діяльність королівського інституту арбітрів (Chartered Institute of Arbitrators – CIArb): просування кращих міжнародних стандартів у сфері міжнародного арбітражу. *Юридична Україна*. 2025. № 1. С. 18–26.

127. Перепелинська О. С. Нормотворча діяльність Міжнародної асоціації юристів (МАЮ): досвід сприяння саморегулюванню у сфері міжнародного арбітражу. *Юридична Україна*. 2024. № 11. С. 69–78.

128. Перепелинська О. С. Основні міжнародні неурядові організації як об'єкти вивчення саморегулювання в арбітражі. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали LVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. (м. Клуж-Напока (Румунія)): ВАДНД, 07 червня 2025 р. 244 с.

129. Перепелинська О. С. Типологія саморегулювальних організацій: орієнтири для європеїзації українського законодавства. Сучасні виклики для приватного права України: європеїзація, диджиталізація, війна: збірник наук. праць за результатами Другої Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ–Хмельницький, 13 грудня 2024 р.). Київ : НДІ приватного права ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2024. С. 39–41.

130. Перше засідання робочої групи з розроблення проекту закону. Вебсайт Української Арбітражної Асоціації. URL: <https://bit.ly/3FcIDcN> (дата звернення: 12.06.2025).

131. Підприємці у громадянському суспільстві: сучасна практика та завдання в Україні. Всеукраїнська громадська організація «Українська Асоціація маркетингу». Проект здійснений за підтримки Відділу преси, освіти та культури Посольства США в Україні. Київ. 2008. 92 с. URL: <https://uam.in.ua/wp-content/uploads/2024/06/pidpri%D1%94mcsi-u-gromadskomu-suspilstvi.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

132. Пільков К.М. Amicus curiae: процесуальні та етичні виміри сторонньої допомоги Верховному Суду у питаннях права. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». Випуск № 03, 2025, частина 1. С.435-440. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.1.66>. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/1088/Pilkov_Amicus_Curiae_APP_03_2025-part-1.pdf?sequence=1 (дата звернення: 12.06.2025).

133. План заходів щодо дерегуляції господарської діяльності, затверджений

розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 615. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615-2016-%D1%80/ed20160823#Text> (дата звернення: 12.06.2025).

134. Побирченко І. Г. Воспоминания, документи, размышления. Київ: Видавничий дім “Ін Юре”, 2003. 435 с.

135. Подано коментарі та пропозиції УАА щодо проекту Закону №6540 в частині регулювання третейського судочинства. Вебсайт УАА. URL: <https://bit.ly/4ivC57c> (дата звернення: 12.06.2025).

136. Подцерковний О. П. Процедури міжнародного комерційного арбітражу та порядок виконання (оспорювання) його рішень як новий правовий кластер. Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: 60-річна історія успіху. Збірник доповідей і статей до V Міжнародних арбітражних читань пам’яті академіка І. Г. Побирченка. Київ: 2019. С. 94–101. URL: <https://coordynata.com.ua/proceduri-miznarodnogo-komercijnogo-arbitrazu-ta-poradok-vikonanna-osporuvanna-jogo-risen-ak-novij-pravovij-klaster> (дата звернення: 12.06.2025).

137. Положення про комітети Всеукраїнської громадської організації «Асоціація правників України», затверджене рішенням Правління АПУ від 24 березня 2005 р. з наступними змінами. Вебсайт АПУ. URL: https://uba.ua/ukr/official_documents (дата звернення: 12.06.2025).

138. Поняття. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (голова редколегії) та ін.; Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук (наукові редактори); І. О. Покаржевська (художнє оформлення). Київ: Абрис, 2002. 742 с. С.497–498.

139. Порівняльна таблиця до Законопроекту УАА 2019 року з коментарями Робочої групи І. URL: <https://bit.ly/2MLGeY9> (дата звернення: 12.06.2025).

140. Порівняльна таблиця до Проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань вдосконалення арбітражного

законодавства України, судового контролю та підтримки міжнародного комерційного арбітражу», з коментарями УАА, 2024 рік. URL: <https://bit.ly/4kewVy0> (дата звернення: 12.06.2025).

141. Постанова Верховної Ради України «Про порядок денний тринадцятої сесії Верховної Ради України дев'ятого скликання» № 4229-IX, від 11.02.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4229-IX> (дата звернення: 12.06.2025).

142. Постанова Верховної Ради Української РСР від 16 квітня 1991 року № 960-XII. Про порядок введення в дію Закону Української РСР «Про зовнішньоекономічну діяльність», URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/960-12#Text> (дата звернення: 12.06.2025).

143. Правила МАЮ про отримання доказів у міжнародному арбітражі, схвалені Рішенням Ради МАЮ 29 травня 2010 року, (переклад українською зроблено О. Перепелинською, Я. Петровим, І. Сюселем та О. Ворожбит). URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=f5646449-6851-453b-8bfd-5b6aa211a6db> (дата звернення: 12.06.2025).

144. Правила МАЮ про отримання доказів у міжнародному арбітражі, схвалені Рішенням Ради МАЮ 17 грудня 2020 року, (переклад українською зроблено О. Перепелинською, І. Сюселем, Я. Петровим та О. Ворожбит). URL: <https://www.ibanet.org/document?id=IBA-Rules-on-Taking-of-Evidence-2020-Ukrainian> (дата звернення: 12.06.2025).

145. Правосуддя майбутнього: Голова та заступник Голови ІСАС взяли участь в обговоренні розвитку альтернативного вирішення спорів. Вебсайт МКАС. URL: <https://icac.org.ua/novyny-ta-publikatsiyi/pravosuddya-majbutnogo-golova-za-zastupnyk-golovy-icac-vzyaly-uchast-v-obgovorenni-rozvytku-alternatyvnogo-vyrishennya-sporiv> (дата звернення: 12.06.2025).

146. Приймак А. М. Принцип правової визначеності: поняття та окремі аспекти / Наук. записки нац. ун-ту «Києво-Могилянська академія». Київ, 2010. Т.

103: Юридичні науки. С. 53–55.

147. Притика Ю. Д. Медіація у виконавчому провадженні з огляду на закордонний досвід. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8 (14). С. 607–617. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8\(14\)-607-617](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-8(14)-607-617) (дата звернення: 12.06.2025).

148. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо питань судового сприяння міжнародному комерційному арбітражу)», підготовлений УАА та ICC Ukraine в 2015 році. URL: <https://bit.ly/3XaCTGx> (дата звернення: 12.06.2025).

149. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо питань судового контролю та підтримки міжнародного комерційного арбітражу)», підготовлений УАА в 2014 році. URL: <https://bit.ly/4i5uEne> (дата звернення: 12.06.2025).

150. Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань вдосконалення арбітражного законодавства України, судового контролю та підтримки міжнародного комерційного арбітражу», підготований УАА у 2019 році. URL: <https://bit.ly/2SJNV4U> (дата звернення: 12.06.2025).

151. Проект Закону про саморегулівні організації № 7025 від 04.02.2022. Законопроекти. Верховна Рада України. URL : <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/38927> (дата звернення: 12.06.2025).

152. Рекомендації МАЮ щодо представництва сторін в міжнародному арбітражі, схвалені рішенням Ради МАЮ 25 травня 2013 року, (переклад українською зроблено О. Перепелинською, І. Сюзелем, К. Погружальською). URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=71257492-9317-4894-aca7-7569ebe5d9ab> (дата звернення: 12.06.2025).

153. Рекомендації міжнародної асоціації юристів (МАЮ) зі складання

міжнародних арбітражних застережень, затверджені рішенням Ради МАЮ 7 жовтня 2010 року, (переклад українською зроблено С. Гришком, М. Яворським, Ю. Черних, С. Романовою, К. Погружальською). URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=4FE32AFF-FB3D-48D7-8A0E-4DC559883FDC> (дата звернення: 12.06.2025).

154. Рекомендації УАА – ІЗІ. Вебсайт УАА. URL: <https://bit.ly/3XE8Irg> (дата звернення: 12.06.2025).

155. Рекомендації щодо забезпечення стандартів справедливого судочинства при розгляді позовів проти російської федерації, розроблені робочою групою УАА спільно з Інститутом законодавчих ідей, 2024. URL: <https://bit.ly/3DvIEsP> (дата звернення: 12.06.2025).

156. Рішення Великої Палати Верховного Суду у Справі № 910/3208/22 від 01 листопада 2023. Суддя-доповідач Пільков К.М. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114685588> (дата звернення: 12.06.2025).

157. Розроблено проект змін до законодавчих актів України щодо судової підтримки арбітражу. Вебсайт Української Арбітражної Асоціації. URL: <https://bit.ly/4b8qSXO> (дата звернення: 12.06.2025).

158. Розроблено проект змін до законодавчих актів України. Вебсайт Української Арбітражної Асоціації. URL: <https://bit.ly/41lq0M2> (дата звернення: 12.06.2025).

159. Ромашкін С. В. Ідеї історичної школи права в становленні юридичної герменевтики. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 50. С. 97–102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2009_50_19 (дата звернення: 12.06.2025).

160. Руссо Ж-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Пер. з фр. та ком. О. Хома. К: Port-Royal, 2001. 349 с.

161. Саморегуляція соціального організму країни: монографія/ за наук. ред. В. П. Беха: В. П. Бех (голова), Н. В. Крохмаль, Г. О. Нестеренко; Мін-во освіти і

науки; Нац. пед. ун.-т імені М. П. Драгоманова. Київ: Вид.-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. 652 с. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/71> (дата звернення: 12.06.2025).

162. Селивон Н. Ф. МКАС при ТПП України: 25 лет эффективной деятельности в соответствии с мировыми стандартами / Международный коммерческий арбитраж: вызовы современности. Сборник статей и докладов. К 25-летию деятельности МКАС при ТПП Украины и развития международного коммерческого арбитража в Украине. Киев. 2017. С. 7–23.

163. Селівон М.Ф. Міжнародний комерційний арбітраж в Україні: стан і перспективи розвитку / *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 2. С. 5–18.

164. Ситнік В. О., Притика Ю.Д. Дійсність опціонних (гібридних) арбітражних застережень: зарубіжний та вітчизняний досвід. *Міжнародний науковий журнал Інтернаука*, серія : «Юридичні науки». 2020. № 2(24). С. 45–53. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2020-2-5650> (дата звернення: 12.06.2025).

165. Статут Української Арбітражної Асоціації 2016 року. URL: <https://bit.ly/3uVKy9o> (дата звернення: 12.06.2025).

166. Типовой закон ЮНСИТРАЛ о международном торговом арбитраже (1985) с изменениями, принятыми в 2006. Комиссия Организации Объединенных Наций по праву международной торговли. URI: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/ru/07-87000_ebook.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

167. УАА направила свої пропозиції щодо удосконалення арбітражного законодавства України до Комісії з питань правової реформи. Вебсайт Української Арбітражної Асоціації. URL: <https://bit.ly/4ieHjUZ> (дата звернення: 12.06.2025).

168. УАА підтримала проект Закону України № 12141. Вебсайт УАА. URL: <https://bit.ly/4iwANsE> (дата звернення: 12.06.2025).

169. УАА подала свої коментарі щодо законопроекту № 5347. Вебсайт УАА. URL: <https://bit.ly/4iaNm dm> (дата звернення: 12.06.2025).

170. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 12.06.2025).

171. Українська Арбітражна Асоціація запроваджує посаду Amicus Curiae Officer. Вебсайт УАА URL: <https://bit.ly/3FqA9yt> (дата звернення: 12.06.2025).

172. Українська Арбітражна Асоціація подала до Комітету ВРУ з питань правової політики свої пропозиції змін до законодавства. Вебсайт Української Арбітражної Асоціації. URL: <https://bit.ly/3QvJmIh> (дата звернення: 12.06.2025).

173. Філатова Н. Поняття та ознаки саморегульованих організації. Вісник Академії правових наук України. 2013. № 1 (72). С. 280–290.

174. Шемшученко Ю. С., Бобровник С. В. Правове регулювання /Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : П — С. С. 40.

175. Шульженко Ф. П., Гайдулін О. О. Філософські засади правового регулювання та саморегулювання: постмодерністські перспективи формування нової парадигми. Юридична Україна. 2024. № 12. С. 34–38.

176. Щербина В. С. Правові аспекти державного регулювання господарської діяльності (2009). Вибране. Збірка статей. Київ: Вид. Ліра-К, 2015. С. 400–410.

177. Albert L. The Case for Arbitration of Trust and Estate Disputes. Miles Mediation and Arbitration. Jun 5th, 2023. URL: <https://milesmediation.com/blog/learn-why-arbitration-should-be-used-for-trust-and-estate-disputes/> (дата звернення: 12.06.2025).

178. Amicus Curiae Brief щодо справи № 922/4206/24. Вебсайт УАА. URL: <http://arbitration.kiev.ua/uk-UA/Novyny-UAA/Amicus-Curiae-Brief-shhodo-spravy-->

922420624.aspx?ID=1314 (дата звернення: 12.06.2025).

179. An Expert's Take on Self-Regulatory Organization Rulemaking By Christian Sabella, DTCC. Managing Director and Deputy General Counsel. December 12, 2022. URL: <https://www.dtcc.com/dtcc-connection/articles /2022/december/12/an-experts-take-on-self-regulatory-organization-rulemaking> (дата звернення: 12.06.2025).

180. Anderson, Robert Nelson. Intenational Bar Association: its Establishment and Progress. *American Bar Association Journal*, Vol. 36, No. 6 (June 1950), P. 463–467. URL: <https://www.jstor.org/stable/25717266> (дата звернення: 12.06.2025).

181. Appelbaum, Richard P., Felstiner, William L. F. and Gessner, Volkmar. 2001. *Rules and networks: the legal culture of global business transactions*. Oxford; Portland: Hart Pub. 427 p.

182. Arbitration Toolbox by ASA. URL: <https://toolbox.swissarbitration.org /toolbox/case-overview> (дата звернення: 12.06.2025).

183. Archambault E., Priller E., Zimmer A. European Civil Societies Compared: Typically German-Typically French? *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 2014. Vol. 25, No 2. P.514–537. URL: <https://shs.hal.science/halshs-00797886> (дата звернення: 12.06.2025).

184. Arfazadeh, H.; Abi- Saab G.; Jacquet J.-M. *Ordre public et arbitrage international à l'épreuve de la mondialisation : une théorie critique des sources du droit des relations transnationales*, Geneva, Schulthess, 2nd ed., 2006. xx, 352 pp.

185. Ashley T. A chamber refresher is good for everyone. *Charlotte County Chamber of Commerce*. October 26, 2020. URL: <https://www.charlottecountychamber.org/2020/10/26/a-chamber-refresher-is-good-for-everyone/> (дата звернення: 15.01.2025).

186. Baker J. H. *The Law Merchant and The Common Law Before 1700*. *Cambridge Law Journal*. 1979. Volume 38, Issue 2. P. 295–322.

187. Bales R. *Compulsory Arbitration: The Grand Experiment in Employment*.

Cornell University Press, 1997. 233 p.

188. Bank Mellat v. Helliniki Tachniki S.A. UK. 28 June 1983. England and Wales, Court of Appeal. [1983] 3 WLR 783; [1984] 1 QB 291 (CA). Online: ICLR: https://newyorkconvention1958.org/index.php?lvl=notice_display&id=1485&opac_view=6 (дата звернення: 12.06.2025).

189. Bergsten E. Americanization of International Arbitration. *Pace International Law Review*. April 2006. Vol. 18, Issue 1. P. 289–301.

190. Bergsten E. E. United Nations Conference on Trade and Development. *Dispute Settlement: International Commercial Arbitration*, 21 (2005). URL: <https://digitallibrary.un.org/record/566808?v=pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

191. Bilousov, Y., Nahnybida, V. Applicable Procedural Law in International Commercial Arbitration. *Studia Iuridica Lublinensia*. 2022. No. 31(2). P. 51–69. DOI: <http://dx.doi.org/10.17951/sil.2022.31.2.51-69> (дата звернення: 12.06.2025).

192. Blackstone, William; Gallanis, William T. *Commentaries on the Laws of England; Book III: Of Private Wrongs*, ed. Wilfrid Prest. Oxford: Oxford University Press, 2016, 408 pp.

193. Bollée, S. *Les méthodes du droit international privé à l'épreuve des sentences arbitrales*, Paris, Economica, 2004. 428 pp.

194. Boorman F. C. *Developments in the History of Arbitration: A Past for the Present?* *Amicus Curiae*. 2022. Vol. 4, No 1. P. 109–128.

195. Born, Gary. *International Commercial Arbitration*, 2nd ed. The Hague: Kluwer Law International, 2014. 4260 pp.

196. Brekoulakis S. The Historical Treatment of Arbitration under English Law and the Development of the Policy Favouring Arbitration. *Oxford Journal of Legal Studies*. 2019. Vol. 39(1). P.124–150.

197. Campbell H. Chambers of commerce. *Britannica Money*. URL: <https://www.britannica.com/money/chamber-of-commerce> (дата звернення:

12.06.2025).

198. Capalti, Chiara; Bizzarri, Giorgia. The Revised IBA Guidelines on Conflicts of Interest: A Call to Action for Parties and Counsel?, 7 May 2024, Kluwer Arbitration Blog. URL: <https://arbitrationblog.kluwerarbitration.com/2024/05/07/the-revised-iba-guidelines-on-conflicts-of-interest-a-call-to-action-for-parties-and-counsel/> (дата звернення: 12.06.2025).

199. Carson, John. Self-Regulation in Securities Markets Policy Research Working Paper 554, The World Bank, Financial and Private Sector Development, Global Capital Markets Department, Securities Markets Group, January 2011, 75 p., URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/337711468340157842/pdf/WPS5542.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

200. Cartwright M. Trade in Medieval Europe. World History Encyclopedia. 08 January 2019. URL: <https://www.worldhistory.org/trans/uk/2-1301/> (дата звернення: 12.06.2025).

201. Casson M. The World's First Railway System: Enterprise, Competition, and Regulation on the Railway Network in Victorian Britain. Oxford: Oxford University Press, 2009. 558 p.

202. CIArb Annual Plan 2024. URL: <https://www.ciarb.org/media/nukkpd5z/annual-plan-2024.pdf>, доступ 08.12.2024 (дата звернення: 12.06.2025).

203. CIArb Arbitration Rules, 1 December 2015. URL: <https://www.ciarb.org/media/v1lрnacq/1-ciarb-arbitration-rules.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

204. CIArb Cost-Controlled Expedited Arbitration Rules, May 2018. URL: <https://www.ciarb.org/media/1yqpzw0z/2-ccea-appendix-ii-15-june-2018.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

205. CIArb Disciplinary Rules, July 2024. URL:

<https://www.ciarb.org/media/y2bgxjc0/ciarb-disciplinary-rules-2024.pdf>, доступ 07.12.2024 (дата звернення: 12.06.2025).

206. CIARB Dispute Board Rules, August 2014. URL: <https://www.ciarb.org/media/cj1aws54/4-ciarb-dispute-board-rules-practice-standards-committee-august-2014.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

207. CIARB Dispute Resolution Clauses. URL: <https://www.ciarb.org/media/tb0bmmsm/6-contract-clause.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

208. CIARB Framework Guideline on the Use of Technology in International Arbitration, 2021. URL: <https://www.ciarb.org/media/izef4z3c/15-framework-guideline-on-the-use-of-technology-in-international-arbitration.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

209. CIARB Guideline 1- Interviews for Prospective Arbitrators, 2015. URL: <https://www.ciarb.org/media/0v4pnwao/1-interviews-for-prospective-arbitrators-2015.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

210. CIARB Guideline on Multiparty Arbitration, 2023. URL: <https://www.ciarb.org/media/ynlbq2ar/guideline-17-on-multiparty-arbitration.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

211. CIARB Guidelines for Witness Conferencing in International Arbitration (with Explanatory Notes), 2019. URL: <https://www.ciarb.org/media/c54lce1z/13-witness-conferencing-april-2019.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

212. CIARB International Arbitration Practice Guideline - Applications for Interim Measures, 2015. URL: <https://www.ciarb.org/media/jmzhwmca/4-applications-for-interim-measures-2015.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

213. CIARB International Arbitration Practice Guideline - Applications for Security for Costs, 2015. URL: <https://www.ciarb.org/media/epgj4eb2/5-security-for-costs-2015.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

214. CIARB International Arbitration Practice Guideline - Documents Only

Arbitration Proceedings, 2015. URL: <https://www.ciarb.org/media/0ysn0gqi/8-documents-only-arbitration-proceedings-2015.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

215. CIArb International Arbitration Practice Guideline - Drafting Arbitral Awards Part I – General, 2021. URL: https://www.ciarb.org/media/kgcch3v0/10-drafting-arbitral-awards-part-i-_general-2021.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

216. CIArb International Arbitration Practice Guideline - Drafting Arbitral Awards Part II – Interest, 2016. URL: <https://www.ciarb.org/media/fjuhsln4/11-drafting-arbitral-awards-part-ii-interest-2016.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

217. CIArb International Arbitration Practice Guideline - Drafting Arbitral Awards Part III – Costs, 2016. URL: <https://www.ciarb.org/media/omnozdx1/12-drafting-arbitral-awards-part-iii-costs-2016.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

218. CIArb International Arbitration Practice Guideline - Interviews for Prospective Arbitrators, 2015. URL: <https://www.ciarb.org/media/0v4pnwao/1-interviews-for-prospective-arbitrators-2015.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

219. CIArb International Arbitration Practice Guideline - Managing Arbitrations and Procedural Orders, 2015. URL: <https://www.ciarb.org/media/0v2ldpbw/6-managing-arbitrations-and-procedural-orders-2015.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

220. CIArb International Arbitration Practice Guideline - Party Appointed and Tribunal Appointed Expert Witnesses, 2015. URL: <https://www.ciarb.org/media/zvijl3kx/7-party-appointed-and-tribunal-appointed-expert-witnesses-in-international-arbitration-2015.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

221. CIArb International Arbitration Practice Guideline - Party Non-Participation, 2015. URL: <https://www.ciarb.org/media/iwpng5qv/9-party-non-participation-2015.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

222. CIArb International Arbitration Practice Guideline - Terms of Appointment including Remuneration, 2015. URL: <https://www.ciarb.org/media/0jqpif5s/2-terms-of-appointment-including-remuneration-2015.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

223. CIArb London Centenary Principles, 2015. URL: <https://www.ciarb.org/media/ui1fjuf2/london-centenary-principles.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

224. CIArb Mediation Rules, January 2018. URL: <https://www.ciarb.org/media/b1ek3d4u/3-mediation-rules.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

225. CIArb official website, Professional Practice Guidelines section. URL: <https://www.ciarb.org/resources/professional-practice-guidelines/> (дата звернення: 12.06.2025).

226. CIArb Professional Practice Guideline on the Use of Mediation in Arbitration, 2021. URL: <https://www.ciarb.org/media/qgndw1eo/14-professional-practice-guideline-on-the-use-of-mediation-in-arbitration-2021.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

227. CIArb Protocol for E-Disclosure in International Arbitration – Appednix I to CIArb International Arbitration Practice Guideline - Managing Arbitrations and Procedural Orders, 2015. URL: <https://www.ciarb.org/media/0v2ldpbw/6-managing-arbitrations-and-procedural-orders-2015.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

228. CIArb Royal Charter and Bye-laws 14 (Supervision and Discipline), Approved version - March 2023. URL: <https://www.ciarb.org/media/mrwod4ic/ciarb-royal-charter-and-bye-laws.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

229. CIArb Royal Charter and Bye-laws, Approved version - March 2023. URL: <https://www.ciarb.org/media/mrwod4ic/ciarb-royal-charter-and-bye-laws.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

230. CIArb Strategy 2021 to 2023. URL: <https://www.ciarb.org/media/yfqprwzf/ciarb-strategy-2021-to-2023.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

231. CIArb website section dedicated to Professional Practice Guidelines for International Arbitration. URL: <https://www.ciarb.org/resources/professional-practice-guidelines/international-arbitration/> (дата звернення: 12.06.2025).

232. CIArb website section dedicated to Professional Practice Guidelines for Mediation. URL: <https://www.ciarb.org/resources/professional-practice-guidelines/mediation> (дата звернення: 12.06.2025).

233. CIArb website section dedicated to Professional Practice Guidelines for Adjudication. URL: <https://www.ciarb.org/resources/professional-practice-guidelines/construction-adjudication/> (дата звернення: 12.06.2025).

234. CIArb website. Section on Chartered Arbitrator status. URL: <https://www.ciarb.org/membership/chartered-status/chartered-arbitrator/> (дата звернення: 12.06.2025).

235. CIArb website. Section on CIArb Rules and clauses. URL: <https://www.ciarb.org/resources/ciarb-rules-and-clauses/> (дата звернення: 12.06.2025).

236. CIArb website. Section on Consultations and Briefings. URL: <https://www.ciarb.org/resources/consultations-and-briefings/> (дата звернення: 12.06.2025).

237. CIArb website. Section on Membership. URL: <https://www.ciarb.org/membership/> (дата звернення: 12.06.2025).

238. CIArb website. Section on UK All Party Parliamentary Group for ADR. URL: <https://www.ciarb.org/resources/consultations-and-briefings/appg-for-adr/> (дата звернення: 12.06.2025).

239. CIArb website. Section What We Do. URL: <https://www.ciarb.org/about-us/what-we-do/> (дата звернення: 12.06.2025).

240. Civil society participation index, 2021. Our World in Data. URL: <https://ourworldindata.org/grapher/civil-society-participation-index?time=2021> (дата звернення: 12.06.2025).

241. CMS Expert Guide to International Arbitration. URL: <https://cms.law/en/int/expert-guides/cms-expert-guide-to-international-arbitration/>

(дата звернення: 12.06.2025).

242. Código de buenas prácticas arbitrales del Club Español del Arbitraje, 2019.
URL: <https://www.clubarbitraje.com/wp-content/uploads/2019/06/cbbpp-cea.pdf>

(дата звернення: 12.06.2025).

243. Cohent, M., & Sundararajant, A. (2017). Self-Regulation and Innovation in the Peer-to-Peer Sharing Economy University of Chicago Law Review Online. Vol. 82, Iss. 1, Art. 8, P. 116–133.

244. Communication from the Commission – action plan «Simplifying and improving the regulatory environment» COM/2002/0278. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52002DC0278&qid=1749072918880> (дата звернення: 12.06.2025).

245. Conklin C. N. Comments A Robust History of Arbitration in Early America: Commentary on The New Federal Arbitration Law. In Discussions in Dispute Resolution: The Foundational Articles Art Hinshaw (ed.) et al. Oxford: Oxford University Press, 2021. P. 207–211.

246. Convención sobre el Reconocimiento y la Ejecución de las Sentencias Arbitrales Extranjeras (Nueva York, 1958), URI: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/es/new-york-convention-s.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

247. Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards (New York, 1958) (the New York Convention). United Nations Commission On International Trade Law. URI: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/new-york-convention-e.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

248. Convention pour la reconnaissance et l'exécution des sentences arbitrales étrangères (New York, 1958), URI: <https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/fr/new-york-convention-f.pdf> (дата звернення:

12.06.2025).

249. Crawford, James. *Brownlie's Principles of Public International Law*. AC, SC, FBA. 8th Edn. Oxford University Press, Oxford, 2012. 888 pp.

250. *Current Trends in Self-Regulation of Civil Society Organizations in Europe. A general overview*. Budapest. European Center for Not-for-Profit Law, 2015. 16 p.

251. Daunton M. *Trusting Leviathan: The Politics of Taxation in Britain, 1799-1914* Cambridge: Cambridge University Press, 2001. 456 p.

252. de Tocqueville A. (Author), Mansfield H.C. (Translator), Winthrop D. (Translator). *Democracy in America*. Chicago: University of Chicago Press, 2001. 772 p.

253. Definition of 'civil society'. Collins English Dictionary. URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/civil-society> (дата звернення: 12.06.2025).

254. Deregulation. *Oxford English Dictionary (OED)*. URL: https://www.oed.com/dictionary/deregulation_n (дата звернення: 12.06.2025).

255. Dezalay Y., Garth B. G. *Dealing in virtue: international commercial arbitration and the construction of a transnational legal order*. Chicago: University of Chicago Press, 1996. 343 p.

256. Diamond L. *Rethinking Civil Society: Toward Democratic Consolidation*. *Journal of Democracy*. 1994. Vol. 5, No 3. P. 4–17.

257. Emerson F. D. *History of Arbitration Practice and Law*. *Cleveland State Law Review*. 1970. Vol. 19, Issue 1. P. 155–164. URL: <https://engagedscholarship.csuohio.edu/clevstlrev/vol19/iss1/19> (дата звернення: 12.06.2025).

258. European Commission. *European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations (DG NEAR). Civil Society*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/policy-highlights/civil-society_en (дата звернення: 12.06.2025).

259. Ferguson A. *An Essay on the History of Civil Society*. Ed. Fania Oz-Salzberger. Cambridge : Cambridge UP, 1996. 322 p.

260. Fiadjoe A. *Alternative dispute resolution: a developing world perspective*. Abingdon: Routledge Cavendish, 2013. 180 p.

261. Flyvbjerg B. Habermas and Foucault: Thinkers for Civil Society? *The British Journal of Sociology*. 1998. Vol. 49, No. 2. P. 210–233.

262. Frendo, Ruth. The Archives of the International Law Association. *Legal Information Management*, Volume 17 , Issue 2 , June 2017 , P. 97–102.

263. Gaillard, E. Dialogue des ordres juridiques : ordre juridique arbitral et ordres juridiques étatiques / 2018 (3) *Revue de l'arbitrage*. Volume 2018, Issue 3 (2018). P. 493–512.

264. Gaillard, E. Sociology of international arbitration in *Arbitration International*, The Official Journal of the London Court of International Arbitration, 2015, 31, P. 1–17. URL: <https://doi.org/10.1093/arbint/aiv021> (дата звернення: 12.06.2025).

265. Gaillard, E. 2018 LALIVE LECTURE The Myth of Harmony in International Arbitration in *ICSID Review - Foreign Investment Law Journal*, Volume 34, Issue 3, Fall 2019, P. 553–568, ULR: <https://doi.org/10.1093/icsidreview/siz034> (дата звернення: 12.06.2025).

266. Gaillard, E. and Savage, J. (eds.), Fouchard, Gaillard, Goldman on *International Commercial Arbitration*, Boston [Mass.] : The Hague ; Kluwer Law International, 1999. xxxiii, 1280 p.

267. Gaillard, E. *Aspects philosophiques du droit de l'arbitrage international*. Boston [Mass.] : Leiden [The Netherlands] ; M. Nijhoff Publishers, 2008. 240 pp..

268. Gaillard, E. Coordination or Chaos: Do the Principles of Comity, Lis Pendens and Res Judicata Apply to International Arbitration? Volume 29: Issue 3 (2018). P. 205– 243.

269. Gaillard, E. *La jurisprudence du CIRDI*, Vol I (Paris, Pedone, 2004) 541 pp.,

Vol II (Paris, Pedone, 2010) 750 pp.

270. Gaillard, E. The Emergence of Transnational Responses to Corruption in International Arbitration in *Arbitration International*, The Official Journal of the London Court of International Arbitration, 2019, 35, P. 1–19. URL: <https://doi.org/10.1093/arbint/aiz004> (дата звернення: 12.06.2025).

271. Gaillard, E. Theories of International Arbitration. *Cambridge Compendium of International Commercial and Investment Arbitration*, pp. 27 - 46 Published online by Cambridge University Press. 2023. URL: <https://doi.org/10.1017/9781108304467.003> (дата звернення: 12.06.2025).

272. Gaillard, Emmanuel. *Legal Theory of International Arbitration*. BRILL, Leiden, Boston, Martinus Nijhoff, 2010. 204 pp.

273. Goldman, B. Les conflits de lois dans l'arbitrage international de droit privé. *Collected Courses*, volume 109 (1963), P. 347 –374.

274. Goncharenko O., Neskorozhena L. Self-regulation of culture: the role of public associations and electronic communication. *Herald National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts*. 2018, Vol. 4, pp. 121–126.

275. Governance. *Oxford English Dictionary* (OED). URL: https://www.oed.com/dictionary/governance_n (дата звернення: 12.06.2025).

276. Grote, Rainer. Westphalian System. *Max Planck Encyclopedia of Public International Law* [MPEPIL]. 2006. URL: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e1500#> (дата звернення: 12.06.2025).

277. Gruen E. S. *The Hellenistic World and the Coming of Rome*. Vol. 1. Berkeley: University of California Press, 1984. 862 pp.

278. Guidance Note on Remote Dispute Resolution Proceedings, 2020. URL: <https://www.ciarb.org/media/3pkhacut/16-remote-hearings-guidance-note.pdf?v=TBrWbI3nk1E> (дата звернення: 12.06.2025).

279. Haufler, V. 2001. A Public Role for the Private Sector: Industry Self-Regulation in a Global Carnegie Endowment for International Peace. Carnegie Endowment for Int'l Peace (August 1, 2001). 160 p.

280. Hegel's Encyclopedia of the Philosophical Sciences. A Critical Guide. (Stein S., Wretzej J.I. eds.). Cambridge: Cambridge University Press, 2021. 316 p.

281. History 1923–1958. New York Convention. URL: <https://www.newyorkconvention.org/text/travaux-preparatoires/history-1923-1958> (дата звернення: 12.06.2025).

282. Courts and Tribunals Judiciary. Web-Site judiciary.uk. URL: <https://www.judiciary.uk/courts-and-tribunals/business-and-property-courts/admiralty-court/history> (дата звернення: 12.06.2025).

283. History of Arbitration in Switzerland. Swiss Arbitration. URL: <https://www.swissarbitration.org/swiss-arbitration/history/> (дата звернення: 12.06.2025).

284. Hobér K. Arbitration Reform in Sweden. *Arbitration International*. December 2001. Vol. 17, Issue 4. P. 351–388. URL: <https://doi.org/10.1023/A:1013738222537> (дата звернення: 12.06.2025).

285. Honcharenko, Olena M.; Bakalinska, Olga O.; Belianevych, Olena A.; Bevz, Svitlana I.; Chernenko Olena A. (2023). International Commercial Arbitration as a Modern Self-Regulation Tool in Hybrid War. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica* 3. P. 123–138. URL: <https://www.cceol.com/search/article-detail?id=1066017> (дата звернення: 12.06.2025).

286. Horwitz H., Oldham J. John Locke, Lord Mansfield, and Arbitration during the Eighteenth Century. *The Historical Journal*. 1993. Vol. 36 (1). P. 137–159.

287. Hunter, Martin. International Handbook on Commercial Arbitration: Supplement 23 (England) by V.V. Veeder QC, *Arbitration International*, Volume 13, Issue 3, 1 September 1997, Pages 340–342. URL: <https://doi.org/10.1093>

/arbitration/13.3.340 (дата звернення: 12.06.2025).

288. IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration, adopted by resolution of the IBA Council on 23 October 2014. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=e2fe5e72-eb14-4bba-b10d-d33dafee8918> (дата звернення: 12.06.2025).

289. IBA Guidelines on Conflicts of Interest in International Arbitration, approved by the IBA Council on 25 May 2024, URL: <https://www.ibanet.org/document?id=Guidelines-on-Conflicts-of-Interest-in-International-Arbitration-2024> (дата звернення: 12.06.2025).

290. IBA President's Brochure, 2023. URL: <https://www.ibanet.org/document?id=President-Brochure-2023> (дата звернення: 12.06.2025).

291. IBA Rules of Ethics for International Arbitrators 1987. URL: <https://www.ibanet.org/document?id=Rules-of-ethics-for-international-arbitrators>.

292. IBA Rules on the Taking of Evidence in International Arbitration, Adopted by a resolution of the IBA Council 17 December 2020, Foreword. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=def0807b-9fec-43ef-b624-f2cb2af7cf7b> (дата звернення: 12.06.2025).

293. IBA Toolkit on Insolvency and Arbitration, p. iv, March 2021. URL: <https://www.ibanet.org/MediaHandler?id=087B4D4A-B82E-4FAC-817F-64EE50091D66> (дата звернення: 12.06.2025).

294. IBA Website. Section: IBA guides and reports. URL: <https://www.ibanet.org/resources> (дата звернення: 12.06.2025).

295. ICC Arbitration and ADR Commission Report on Leveraging Technology for Fair, Effective and Efficient International Arbitration Proceedings, 2022. URL: <https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2022/02/icc-arbitration-and-adr-commission-report-on-leveraging-technology-for-fair-effective-and-efficient->

international-arbitration-proceedings.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

296. ICC Arbitration and ADR Commission Report on Resolving Climate Change Related Disputes through Arbitration and ADR, 2019. URL: <https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2019/11/icc-arbitration-adr-commission-report-on-resolving-climate-change-related-disputes-english-version.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

297. ICC Arbitration and ADR Commission Report on the Accuracy of Fact Witness Memory in International Arbitration, 2020. URL: <https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2020/11/icc-arbitration-adr-commission-report-on-accuracy-fact-witness-memory-international-arbitration-english-version.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

298. ICC Commission Document on Red Flags or Other Indicators of Corruption in International Arbitration, 2024. URL: https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2024/12/2024-ICC-Red-Flags-or-Other-Indicators-of-Corruption_ICC-DRS-Bulletin.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

299. ICC Dispute Resolution Library. Jus Mundi. URL: <https://jusmundi.com/en/icc-dispute-resolution-library> (дата звернення: 12.06.2025).

300. ICC Guide. Effective Conflict Management, 2023. URL: https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2023/09/2023_Effective-Conflict-Management-901-1.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

301. ICC Report. Facilitating Settlement in International Arbitration, 2023. URL: https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2023/09/2023_Facilitating-Settlement-in-International-Arbitration-900-1.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

302. ICC guide on Disability Inclusion in International Arbitration and ADR, 2023. URL: https://iccwbo.org/wp-content/uploads/sites/3/2023/10/2023_ICC-Guide-on-Disability-Inclusion-in-International-Arbitration-and-ADR-902.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

303. ICC website, Constitution. URL:

accordion-4 (дата звернення: 12.06.2025).

304. ICC website, National Committees. URL: <https://iccwbo.org/national-committees> (дата звернення: 12.06.2025).

305. ICC website, Unveiled: 2024 ICC Arbitration and ADR preliminary statistics, 12 February 2025, <https://iccwbo.org/news-publications/news/unveiled-2024-icc-arbitration-and-adr-preliminary-statistics/> (дата звернення: 12.06.2025).

306. ICC Website. Section: Dispute Resolution-Thought Leadership – Commission on Arbitration and ADR. URL: <https://iccwbo.org/dispute-resolution/thought-leadership/commission-on-arbitration-and-adr> (дата звернення: 12.06.2025).

307. ICC Website. Section: ICC International Court of Arbitration. URL: <https://iccwbo.org/dispute-resolution/dispute-resolution-services/icc-international-court-of-arbitration> (дата звернення: 12.06.2025).

308. ICC Website. Section: Our mission, history and values. URL: <https://iccwbo.org/about-icc-2/our-mission-history-and-values> (дата звернення: 12.06.2025).

309. ICCA Constitution, in effect from 1 January 2014, as amended on 6 April 2014, 12 September 2014, 15 November 2017, 14 February 2019, 11 May 2020 and 18 April 2023. URL: https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/ICCA_NGO_ConstitutionBylaws_18April2023_update.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

310. ICCA website. Section: ICCA Publications – ICCA’s Guide to the Interpretation of the 1958 New York Convention. URL: <https://www.arbitration-icca.org/iccas-guide-interpretation-1958-new-york-convention> (дата звернення: 12.06.2025).

311. ICCA website. URL: <https://www.arbitration-icca.org/about-icca> (дата звернення: 12.06.2025).

312. ICCA's Guide to the Interpretation of the 1958 New York Convention, second edition, 2024. URL: https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/Judges%20Guide_English_Second%20edition_1st%20rev_final_29%20Nov%202024.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

313. ILA Resolution No. 1/2006 adopting Recommendations on *lis pendens* and *res judicata* and Arbitration. URL: https://www.ila-hq.org/en_GB/documents/conference-resolution-english-toronto-2006-1 (дата звернення: 12.06.2025).

314. ILA Resolution No. 2/2002 adopting Recommendations on the application of public policy as a ground for refusing recognition or enforcement of international arbitral awards. URL: https://www.ila-hq.org/en_GB/documents/conference-resolution-english-new-delhi-2002-1 (дата звернення: 12.06.2025).

315. ILA Resolution No. 6/2008 adopting Recommendations on Ascertaining the Contents of the Applicable Law in International Commercial Arbitration by the Committee on International Commercial Arbitration. URL: https://www.ila-hq.org/en_GB/documents/conference-resolution-english-rio-de-janeiro-2008-1 (дата звернення: 12.06.2025).

316. ILA website. Section: About us. URL: <https://www.ila-hq.org/en/about-us> (дата звернення: 12.06.2025).

317. ILA Website. Section: Committees, Alternative Dispute Resolution in International Law. URL: https://www.ila-hq.org/en_GB/committees/alternative-dispute-resolution-in-international-law (дата звернення: 12.06.2025).

318. ILA website. Section: Committees, International Commercial Arbitration (1989). URL: https://www.ila-hq.org/en_GB/committees/international-commercial-arbitration-1989 (дата звернення: 12.06.2025).

319. ILA, The Hague Conference (2010), Report on confidentiality in international commercial arbitration. URL: https://www.ila-hq.org/en_GB/documents/conference-report-the-hague-2010-4 (дата звернення:

12.06.2025).

320. Informal rulemaking. Merriam-Webster.com Legal Dictionary, Merriam-Webster, URL: <https://www.merriam-webster.com/legal/informal%20rulemaking> (дата звернення: 12.06.2025).

321. Interinstitutional agreement on better law-making (2003/C 321/01). The European Parliament, the Council of the European Union and the Commission of the European Communities [online]. 2003. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=oj:JOC_2003_321_R_0001_01 (дата звернення: 12.06.2025).

322. Introduction to the CIArb International Arbitration Practice Guidelines. URL: <https://www.ciarb.org/media/g4bhetey/introduction-to-the-international-arbitration-practice-guidelines.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

323. Jurisdiction. *Encyclopaedia Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/jurisdiction> (дата звернення: 12.06.2025).

324. Jurisdiction. *Merriam-webster dictionary*. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/jurisdiction> (дата звернення: 12.06.2025).

325. Jurisdiction. Site dictionary.com URL: <https://www.dictionary.com/browse/jurisdiction> (дата звернення: 12.06.2025).

326. Kasa I. Arbitration (Arbitral Tribunal): History and Legal Nature. *RUDN. Journal of Law*. 2018. Vol. 22 (2). P. 269–288.

327. Kellor F. American Arbitration: Its History, Functions and Achievements. Beard Books, 2000 280 p., URL: https://books.google.com.ua/books/about/American_Arbitration.html?id=M_sSP4bTFcsC&redir_esc=y (дата звернення: 12.06.2025).

328. Kelsoe J. Arbitration in English Law and Society before the Act of 1698. Unpublished DPhil dissertation. Clare College, Cambridge, 2021. 278 p.

329. Kenny M. Civil Society. *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/civil-society> (дата звернення: 12.06.2025).

330. Khodykin, Roman, Carol Mulcahy, and Nicholas Fletcher, *A Guide to the IBA Rules on the Taking of Evidence in International Arbitration* (2019; online edn, Oxford Law Pro), URL: <https://doi.org/10.1093/law/9780198818342.001.0001> (дата звернення: 12.06.2025).

331. Kravtsov Serhii. The definitive device of the term “international commercial arbitration”. *Tribuna Juridică Juridical Tribune*. Volume 12, Issue 3, October 2022 , P. 346–367. DOI: 10.24818/TBJ/2022/12/3.03. URL: <https://www.tribunajuridica.eu/arhiva/An12v3/3.%20Serhij%20Kravtsov.pdf>. Дата звернення 18.06.2025 р.

332. Lagarde, P. *Approche critique de la lex mercatoria, Le Droit Des Relations Economique Internationales: études offertes à Berthold Goldman*. Paris: Librairies Thechiques, 1982, P. 125–134.

333. *Ley Modelo de la CNUDMI sobre Arbitraje Comercial Internacional 1985 con las enmiendas aprobadas en 2006*, URI: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/es/07-87001_ebook.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

334. *Loi type de la CNUDCI sur l’arbitrage commercial international 1985 avec les amendements adoptés en 2006*, URI: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/fr/07-86999_ebook.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

335. Lopez S. *History and Evolution of Arbitration*. November 2023. URL: https://www.researchgate.net/publication/376033152_History_and_Evolution_of_Arbitration (дата звернення: 12.06.2025).

336. Lorenzen E. G. *Commercial Arbitration – International and Interstate Aspects*. *Yale Law Journal*. 1933–1934. Vol. 43. P. 716–765. URL: https://openyls.law.yale.edu/bitstream/handle/20.500.13051/4095/Commercial_Arbitration___International_and_Interstate_Aspects.pdf?sequence=2&isAllowed=y (дата звернення: 12.06.2025).

337. Maddison A. *The World Economy: Historical Statistics*. Paris : OECD Publication Service, 2003. 274 p.

338. Mcilwrath, Michael. ICC Commission on Arbitration and ADR in the next 100 years: Quo Vadis, ICC Dispute Resolution Bulletin 2020. No. 3. P. 65–70.

339. McMahon, Gerald J.; Duchler, Werner. Meet the International Bar Association. *American Bar Association Journal*, Vol. 64, No. 4 (April 1978), P. 554–556.

340. McManus M. Silverstein B. Brief History of Alternative Dispute Resolution in the United States. *Cadmus*. November 2011. P. 100–105. URL: <https://www.cadmusjournal.org/node/98> (дата звернення: 12.06.2025).

341. MEALEY'S International Arbitration Report: International Arbitration Experts Discuss Diversity Among Arbitrators. Dited by Samuel Newhouse Vol. 36, #7 July 2021. 8 pp. URL: <https://www.integrites.com/uploads/arb083121cm2.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

342. Mills, Alex. Chapter 3. Arbitral Jurisdiction in *The Oxford Handbook of International Arbitration* / Schultz, Thomas; Ortino, Federico (Ed.). Oxford University Press, 10 September 2020. P. 70–102. URI: <https://academic.oup.com/edited-volume/41305/chapter-abstract/352054374?redirectedFrom=fulltext> (дата звернення: 12.06.2025).

343. Mirabito A. J. The United Nations Convention on the Recognition and Enforcement of Foreign Arbitral Awards: the First Four Years. *Georgia Journal of International & Comparative Law*. 1975. Vol. 5. P. 471–501. URL: <https://digitalcommons.law.uga.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=2285&context=gjicl> (дата звернення: 12.06.2025).

344. Móra V., Nikić K., Batkova K. How to respond to civic space restrictions Experiences from Hungary, Serbia and Slovakia. The Hague: European Center for Not-for-Profit Law Stichting, 2024. 21 p.

345. Nahnybida, V.; Bilousov, Y.; Bliakharskyi, Y.; Boiarskyi, I. & Ishchuk, A. Trade agreements, digital development and international commercial arbitration. *Cuestiones Politicas*. 2022. Vol. 40 (74). P. 160–177. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4074.08> (дата звернення: 12.06.2025).

346. Note by the Secretariat of UNCITRAL regarding Draft provisions on procedural and cross-cutting issues, Possible reform of investor-State dispute settlement (ISDS). URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/v24/047/09/pdf/v2404709.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).

347. Nottage L. International Arbitration and Society at Large. Sydney Law School. Legal Studies Research Paper No. 18/04. February 2018. 38 p. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3116528 (дата звернення: 12.06.2025).

348. Oppetit, B. Philosophie de l'arbitrage commercial international, *Journal Du Droit International* Volume 120, Issue 4, 1993, P. 811–827.

349. Our history. SCC Arbitration Institute. URL: <https://sccarbitrationinstitute.se/en/about-scc/our-history> (дата звернення: 12.06.2025).

350. Park W.W., Craig W.L., Paulsson J. International Chamber of Commerce Arbitration, 3rd ed. NY.: Oceana Publications, inc./ Dobbs Ferry, 2000. 952 p.

351. Paulsson, J. Interference by National Courts in *The Leading Arbitrators' Guide to International Arbitration* (L. W. Newman & R. D. Hill eds.), Huntington, Juris Publishing, 3^d ed., 2014, P. 33–62.

352. Perepelynska O. Chapter 16: Prima facie establishment of a case. *Provisional and Emergency Measures in International Arbitration* / Ed. by J. Fouret. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2023. P. 331-341. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781802205497.00027> (дата звернення: 12.06.2025).

353. Perepelynska O. Ukrainian Arbitration Association Launched in Kyiv, CIS

Arbitration Forum, 14 November 2012. URL: <https://cisarbitration.com/2012/11/14/ukrainian-arbitration-association-launched-in-kyiv> (дата звернення: 12.06.2025).

354. Piasna A., Burchell B., Sehnbruch K. Job quality in European employment policy: one step forward, two steps back? *Transfer*. 2019, Vol. 25, No. 2, pp. 165–180.

355. Piegadoń M. Roman Arbitration in the Greek Oikumene in the Third–Second Century BCE: Some Observation. *ELECTRUM*. 2018. Vol. 25. P. 27–46.

356. Priest M. The Privatization of Regulation: Five Models of Self-Regulation. *Ottawa Law Review*. 1998. Вил. 29. № 2. С. 233–302.

357. Prytyka Y., Komarov V., Kravtsov S. Reforming the Legislation on the International Commercial Arbitration of Ukraine: Realities or Myths. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2021. № 3(11). P. 117–128. DOI: <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-4.3-n000074> (дата звернення: 12.06.2025).

358. Purposes beneficial to the community. Charities Services. URL: <https://www.charities.govt.nz/ready-to-register/need-to-know-to-register/charitable-purpose/purposes-beneficial-to-the-communitynga-take-whai-hua-mo-te-hapori> (дата звернення: 12.06.2025).

359. Regula. *Wiktionary: The free dictionary*. URL: <https://en.wiktionary.org/wiki/regula> (дата звернення: 12.06.2025).

360. Regular. *Online Etymology Dictionary*. URL: <https://www.etymonline.com/word/regular> (дата звернення: 12.06.2025).

361. Regulation. *Online Etymology Dictionary*. URL: <https://www.etymonline.com/word/regulation> (дата звернення: 12.06.2025).

362. Regulation. *Oxford English Dictionary (OED)*. URL: https://www.oed.com/dictionary/regulation_n (дата звернення: 12.06.2025).

363. Relation. *Oxford English Dictionary (OED)*. URL:

https://www.oed.com/dictionary/relation_n (дата звернення: 12.06.2025).

364. Report on Res Judicata in International Arbitration, 2025. URL: <https://www.ibanet.org/document?id=arbitration-res-judicata> (дата звернення: 12.06.2025).

365. Report on the reception of the IBA arbitration soft law products, September 2016. URL: <https://www.ibanet.org/document?id=Subcommittee-on-Arbitration-Guidelines-and-Rules-IBA-soft-law-products-Sept-2016> (дата звернення: 12.06.2025).

366. Respondek A. Arbitration in Germany. *The American Review of International Arbitrations*. April 2015. Vol. 5, Issue 2. URL: <https://aria.law.columbia.edu/issues/25-2/arbitration-in-germany-vol-25-no-2/> (дата звернення: 12.06.2025).

367. Roebuck D. *Ancient Greek Arbitration*. Oxford: Holo Books, 2001. xii, 401 pp.

368. Roebuck D., Boorman F.C., Markless R. *English Arbitration and Mediation in the Long Eighteenth Century*. Oxford: HOLO Books, The Arbitration Press, 2019. 272 p.

369. Romano, S. *L'ordre juridique*, translation by Lucien François and Pierre Gothot, with an introduction by Phocion Francescakis, Paris, Dalloz, 1975. 174 pp. (in French).

370. Rose, George. 1744-1818. *The history of Economic Thought*. URL: <https://www.hetwebsite.net/het/profiles/georgerose.htm> (дата звернення: 12.06.2025).

371. Rulemaking / NFA. URL: <https://www.nfa.futures.org/about/rulemaking.html#:~:text=The%20essence%20of%20self%2Dregulation,practices%20for%20the%20entire%20industry> (дата звернення: 12.06.2025).

372. Rulemaking. *Merriam-Webster.com Legal Dictionary*, Merriam-Webster, URL: <https://www.merriam-webster.com/legal/rulemaking> (дата звернення:

12.06.2025).

373. Rulemaking, Formal. *Merriam-Webster.com* Legal Dictionary, Merriam-Webster, URL: <https://www.merriam-webster.com/legal/formal%20rulemaking> (дата звернення: 12.06.2025).

374. Salamon L., Anheier H. *Defining the Non-Profit Sector: A cross-national analysis*. Manchester: Manchester University Press, 1997. 526 p.

375. Savage O., Pratt B. *The history of UK civil society*. International NGO Training and Research Center. Briefing Paper 38. January 2013. 20 p.

376. Savigny F. C. von. *Vom Beruf unsrer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft*. Heidelberg, 1840. 368 s.

377. Schinazi, Mikaël. *The Three Ages of International Commercial Arbitration*. Cambridge University Press. 2021. 362 p. DOI <https://doi.org/10.1017/9781108891837> (дата звернення: 12.06.2025).

378. Schultz T. *International arbitration scholarship: forms, determinants, evolution*. King's College London, University of Geneva. October 12, 2015. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2672873 (дата звернення: 12.06.2025).

379. Self-regulating. *Merriam-Webster.com* Legal Dictionary, Merriam-Webster, URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/self-regulating> (дата звернення: 12.06.2025).

380. *Self-Regulation in Today's Securities Markets Outdated System or Work in Progress?* September 2007. URL: <https://www.cfainstitute.org/advocacy/policy-positions/self-regulation-todays-securities-markets-outdated-system> (дата звернення: 12.06.2025).

381. Self-regulation. *Merriam-Webster.com* Legal Dictionary, Merriam-Webster, URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/self-regulation> (дата звернення:

12.06.2025).

382. Self-regulation. *Oxford English Dictionary* (OED). URL: https://www.oed.com/dictionary/self-regulation_n?tl=true (дата звернення: 12.06.2025).

383. Self-regulatory. Merriam-Webster.com Legal Dictionary, Merriam-Webster, URL : <https://www.merriam-webster.com/dictionary/self-regulatory> (дата звернення: 12.06.2025).

384. Significant progress on Advisory Centre for International Investment Law at UNCITRAL, 12 April 2024. URL: <https://www.ciarb.org/news-listing/significant-progress-on-advisory-centre-for-international-investment-law-at-uncitral/> (дата звернення: 12.06.2025).

385. Sitio web del Club Español e Iberoamericano del Arbitraje. Sección: Quiénes Somos. URL: <https://www.clubarbitraje.com/quienes-somos/> (дата звернення: 12.06.2025).

386. Sivananda S. The Brihadaranyaka Upanishad. 3-d ed. THE DIVINE LIFE SOCIETY. Tehri-Garhwal, Uttarakhand, Himalayas, India. 2017. 595 p.

387. Stephen Myron Schwebel. International Arbitration: Three Salient Problems. University of Cambridge. Research Centre for International Law. Grotius Publ., 1987. 303 p.

388. Stephen N. Historical Origins of Arbitration. *The Arbitrator*. August 1991. P. 45–57.

389. Szalai I. Outsourcing Justice: The Rise of Modern Arbitration Laws in America. Durham: Carolina Academic Press, 2013. 296 p.

390. The Chartered Institute of Arbitrators Code of Professional and Ethical Conduct for Members, October 2009. URL: <https://www.ciarb.org/media/2x3a0n42/5-ciarb-code-of-professional-and-ethical-conduct-for-members.pdf> (дата звернення:

12.06.2025).

391. The history of friendly societies. Shephard Friendly. 24th October 2017. URL: <https://www.shepherdsfriendly.co.uk/resources/the-history-of-friendly-societies/> (дата звернення: 12.06.2025).

392. The ICCA Reports No. 1: Young ICCA Guide on Arbitral Secretaries. URL: https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/aa_arbitral_sec_guide_composite_10_feb_2015.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

393. The ICCA Reports No. 10: Does a Right to a Physical Hearing Exist in International Arbitration? 2022. URL: https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/ICCA_Reports_no_10_Right_to_a_Physical_Hearing_final_amended_7Nov2022.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

394. The ICCA Reports No. 2: ICCA Drafting Sourcebook for Logistical Matters in Procedural Orders. URL: https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/icca_reports_2_final.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

395. The ICCA Reports No. 3: ASIL-ICCA Task Force Report on Issue Conflicts in Investor-State Arbitration, 17 March 2016. URL: https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/asil-icca_report_final_5_april_final_for_ridderprint.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

396. The ICCA Reports No. 4: ICCA-Queen Mary Task Force Report on Third-Party Funding, April 2018. URL: https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/Third-Party-Funding-Report%20.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

397. The ICCA Reports No. 6: ICCA-NYC Bar-CPR Protocol on Cybersecurity in International Arbitration, 2022 Edition. URL: https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/ICCA-reports-no-6-icca-nyc-bar-cpr-protocol-cybersecurity-international-arbitration-2022-edition.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

398. The ICCA Reports No. 7: The ICCA-IBA Roadmap to Data Protection in International Arbitration, 2022. URL: https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/ICCA_Reports_No_7_ICCA-IBA_Joint_Task_Force_on_Data_Protection_in_International_Arbitration.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

399. The ICCA Reports No. 8: Report of the Cross-Institutional Task Force on Gender Diversity in Arbitral Appointments and Proceedings, 2022 Update. URL: https://cdn.arbitration-icca.org/s3fs-public/document/media_document/ICCA-Report-8u2-electronic3.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

400. The ICCA Reports No. 9: Guidelines on Standards of Practice in International Arbitration, 2021. URL: https://www.academia.edu/126535508/ICCA_Reports_No_9_Guidelines_on_Standards_of_Practice_in_International_Arbitration (дата звернення: 12.06.2025).

401. Thirgood R. Arbitration through the Ages. *The Arbitrator & Mediator*. December 2013. P. 79–89.

402. U.S. Chamber of Commerce. The Early Years. 32 p. URL: https://www.uschamber.com/assets/archived/images/uscc_HistoryBook.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

403. U.S. Securities and Exchange Commission. SEC.gov / Rulemaking Activity. URL: <https://www.sec.gov/rules-regulations/rulemaking-activity> (дата звернення: 12.06.2025).

404. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985), with amendments as adopted in 2006. Status. UNCITRAL. UN. URL: https://uncitral.un.org/en/texts/arbitration/modellaw/commercial_arbitration/status (дата звернення: 12.06.2025).

405. UNCITRAL Model Law on International Commercial Arbitration (1985),

with amendments as adopted in 2006. United Nations Commission On International Trade Law. URI: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/media-documents/uncitral/en/19-09955_e_ebook.pdf (дата звернення: 12.06.2025).

406. Varady, Tibor; Barceló John J. (III), Arthur Taylor Von Mehren International Commercial Arbitration: A Transnational Perspective. Thomson/West, 2012. 1073 pp.

407. Veeder V. V., Dye B. Lord Bramwell's Arbitration Code 1884–1889. *Arbitration International*. 1992. Vol. 8(4). P. 329–386.

408. von Mehren, A. T. Limitations on Party Choice of the Governing Law: Do They Exist for International Commercial Arbitration? The Mortimer and Raymond Sackler Institute of Advanced Studies, Tel Aviv University, 1986, P. 19–20.

409. von Wobeser, Claus, A changing arbitration world and the IBA role, 12 September 2024. URL: <https://www.ibanet.org/a-changing-arbitration-world-and-the-IBA-role#:~:text=The%20IBA%20was%20established%20in%201947%2C%20shortly%20after,that%20would%20contribute%20to%20more%20effective%20dispute%20resolution> (дата звернення: 12.06.2025).

410. Voronov K.M. Peculiarities of expedited arbitration procedures in different jurisdictions. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series Law*, (38), 2024. P. 102–107. DOI: <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2024-38-10>. URL: <https://periodicals.karazin.ua/law/article/view/24538> (дата звернення: 12.06.2025).

411. Warren S., Lloyd R. Civil Society Self-Regulation. The Global Picture. Briefing paper number 119, June 2009. London: One World Trust, 2009. 17 p.

412. Waszek N. The Scottish Enlightenment and Hegel's Account of 'Civil Society'. Dordrecht: Kluwer, Academic Publishers, 1988. 286 p.

413. Webb P. D. Labour Party. *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/Labour-Party-political-party> (дата звернення: 12.06.2025).

414. Weber, Rolf H. (17/12/2021). Self-regulation. In Belli, L.; Zingales, N. & Curzi, Y. (Eds.), *Glossary of Platform Law and Policy Terms* (online). FGV Direito Rio. URL: <https://platformglossary.info/self-regulation/> (дата звернення: 12.06.2025).

415. Web page of the IBA Arbitration Committee. URL: <https://www.ibanet.org/unit/Dispute+Resolution+Section/committee/Arbitration+Committee/3010>.

416. Website of LCIA. URL: <https://lcia.org/LCIA/reports.aspx> (дата звернення: 12.06.2025).

417. Website of Privy Council. URL: <https://privycouncil.independent.gov.uk/royal-charters/> (дата звернення: 12.06.2025).

418. Website of American Arbitration Association. URL: <https://www.adr.org> (дата звернення: 12.06.2025).

419. Website of Swiss Arbitration Association. URL: <https://www.swissarbitration.org> (дата звернення: 12.06.2025).

420. Website of the Chartered Institute of Arbitrators. URL: <https://www.ciarb.org/> (дата звернення: 12.06.2025).

421. Wethmar-Lemmer, M. The development of the modern *lex mercatoria* : a historical perspective *Fundamina*. 2005. Vol. 11, No. 2. P. 183–199.

422. Woll, Cornelia. Regulation. Government. *Britannica*. URL: <https://www.britannica.com/topic/regulation> (дата звернення: 12.06.2025).

423. Zimmer A., Dittrich A., Lange K., Sitterman C., Stallmann B., Kendal J. Chapter 2 Germany: On the social policy centrality of the Free Welfare Associations socio-political complex, in: Kendall Jeremy (Ed.): *Handbook on Third Sector Policy in Europe: Multi-Level Processes and Organised Civil Society*, Aldershot: Edward Elgar, 2009. P. 21–42.

424. 2022 Civil Society Organization Sustainability Index. For Ukraine. October

2023. Erin McCarthy, Ruta Valaityte, Jennifer Stuart, and Irina Lashkhi (Ed. Com.).
URL: https://ucipr.org.ua/images/files/1865/1865_file.pdf (дата звернення:
12.06.2025).

425.2205 (XXI), Establishment of the United Nations Commission on
International Trade Law. The General Assembly of UN. 17 December 1966. URL:
<https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/005/08/pdf/nr000508.pdf> (дата
звернення: 12.06.2025).

ДОДАТОК А
СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ
ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Перепелинська О. С. Нормотворча діяльність королівського інституту арбітрів (Chartered Institute of Arbitrators – CIArb): просування кращих міжнародних стандартів у сфері міжнародного арбітражу. *Юридична Україна*. 2025. № 1. С. 18–26. DOI: 10.37749/2308-9639-2025-1(265)-3; URI: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1049>.

2. Гайдулін О. О., Перепелинська О. С. Нормотворчість саморегульованих організацій: сутність, зміст та форми. *Юридична Україна*. 2024. № 12. С. 6–17. DOI: 10.37749/2308-9639-2024-12(264)-1; URI: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1053>.

3. Гайдулін О. О., Перепелинська О. С. Концепт арбітражного правопорядку (*ordre juridique arbitral*) як альтерверсія арбітражної юрисдикції (*arbitral jurisdiction*). *Юридична Україна*. 2024. № 9. С. 50–64. DOI: 10.37749/2308-9639-2024-9(261)-7; URI: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1051>.

4. Гайдулін О. О., Перепелинська О. С. Санкції до сторін арбітражного розгляду для запобігання виведенню капіталів за межі України: нові виклики публічним інтересам в умовах воєнного стану. *Приватне право і підприємництво: збірник наукових праць*. 2024. Випуск 24, частина 1. С. 16–21. DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.2>.

5. Перепелинська О. С. Концептуальне розмежування термінів «регулювання» та «саморегулювання». *Приватне право і підприємництво: збірник наукових праць*. 2024. Випуск 24, Частина 2. С. 170–175. DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2024.24.66>.

6. Перепелинська О. С. Нормотворча діяльність Міжнародної асоціації юристів (МАЮ): досвід сприяння саморегулюванню у сфері міжнародного арбітражу. *Юридична Україна*. 2024. № 11. С. 69–78. DOI: 10.37749/2308-9639-2024-11(263)-7; URI: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/1048>.

7. Перепелинська О. Напрями для вдосконалення процесуального законодавства України у сфері судового сприяння та контролю щодо міжнародного комерційного арбітражу. *Право України*. 2014. № 12. С. 37–43; URL: <https://bit.ly/3HLh23w>.

8. Perepelynska O. Chapter 16: Prima facie establishment of a case. *Provisional and Emergency Measures in International Arbitration* / Ed. by J. Fouret. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2023. P. 331-341. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781802205497.00027>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Перепелинська О. С. Типологія саморегулювальних організацій: орієнтири для європеїзації українського законодавства. *Сучасні виклики для приватного права України: європеїзація, диджиталізація, війна: збірник наук. праць за результатами Другої Всеукраїнської наук.-практ. конф. (Київ–Хмельницький, 13 грудня 2024 р.)*. Київ : НДІ приватного права ім. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2024. С. 39–41.

10. Перепелинська О. С. Доктринальні та легальні визначення саморегулювальних організацій через призму нормотворчості. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали LVI-ої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Афіни, Греція, 07 травня 2025 р.)* / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка.: ВАДНД, 2025. С. 42–45.

11. Перепелинська О. С. Корпоративні (морально-етичні) кодекси в системі актів нормотворчості: реалізація особистого права на саморегулювання. *Проблеми правового регулювання забезпечення особистих немайнових прав особи*

та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Ужгород – Піза, 10 травня 2025 р.) / Ужгородський національний університет; за заг. ред. проф. С.Б. Булеци, проф. М. В. Менджул. Ужгород, 2025. С. 120–122.

12. Перепелинська О. С. Процесуальні договори – засоби саморегулювання в арбітражі: оновлення концепту правозастосування в європейському контрактному праві. *Україна та Європейський Союз: регулювання договірних відносин у післявоєнному суспільстві*: тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 6 червня 2025 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2025. С. 65–68.

13. Перепелинська О. С. Основні міжнародні неурядові організації як об'єкти вивчення саморегулювання в арбітражі. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали LVII-ої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Клуж-Напока, Румунія, 07 червня 2025 р.) / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. ВАДНД, 2025. С. 74–77.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

14. Перепелинська О. Реформа процесуального законодавства на підтримку міжнародного арбітражу: нові можливості для користувачів. *Юрист&Закон*. 2018. № 1. URL: <https://bit.ly/43PWNKI>.

15. Перепелинська О. Пропозиції УАА щодо законодавчого регулювання судової підтримки міжнародного арбітражу в Україні. *Юридична газета*. 2015. № 46 (492). URL: <https://bit.ly/3CYyzDe>.

16. Перепелинська О. Пропозиції УАА щодо проекту судової реформи. *Юридична газета*. 2014. № 37–38. С. 18–19. URL: <https://bit.ly/41epuqy>.

Відомості про апробацію результатів дисертації:

Основні результати дослідження були оприлюднені на науково-практичних конференціях і круглих столах: II Міжнародних арбітражних читаннях пам'яті академіка Побірченка І. Г. (Київ, 13 листопада 2014 р.); Другій Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні виклики для приватного права України: європеїзація, диджиталізація, війна» (Київ–Хмельницький, 13 грудня 2024 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми правового регулювання забезпечення особистих немайнових прав особи та прав на віртуальні активи в умовах цифровізації» (Ужгород – Піза, 10 квітня 2025 р.); LVI Міжнародній науково-практичній конференції «Modern aspects of the modernization of science: state, problems, development trends» (м. Афіни, Греція, 07 травня 2025 р.), Міжнародна науково-практична конференція «Україна та Європейський Союз: регулювання договірних відносин у післявоєнному суспільстві» (м. Харків, 6 червня 2025 р.), LVII Міжнародній науково-практичній конференції «Modern aspects of the modernization of science: state, problems, development trends» (м. Клуж-Напока, Румунія, 07 червня 2025 р.).

ДОДАТОК Б

ВІДОМОСТІ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

 МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
 КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
 ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА
*Навчально-науковий інститут «Юридичний інститут Київського
 національного економічного університету імені Вадима Гетьмана»*

04050, м. Київ, вул. Юрія Іллєнка, 81. Тел.: директор – (044) 205-54-81 (тел.), заступник директора – 483-54-90 (тел.),
 дирекція – 489-09-40 (тел.) Web: www.kneu.edu.ua, e-mail: info@kneu.edu.ua

«12» серпня 2025р. № 06/34-23

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження на тему «Нормотворча діяльність саморегулювних організацій у сфері міжнародного комерційного арбітражу»

ПЕРЕПЕЛИНСЬКОЇ ОЛЕНИ СЕРГІЇВНИ

на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 – право (науковий керівник професор кафедри теоретичної юриспруденції КНЕУ, доктор юридичних наук, професор Гайдулін Олександр Олександрович)

Даним актом засвідчується значний потенціал матеріалів та висновків дисертаційного дослідження відносно впровадження їх у навчальну та наукову діяльність Юридичного інституту Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана. Це знайшло відбиття в наступних публікаціях, які використовуються в навчальному процесі.

- Перепелинська О. С. Нормотворча діяльність Королівського інституту арбітрів (Chartered Institute of Arbitrators – CIArb): просування кращих міжнародних стандартів у сфері міжнародного арбітражу. *Юридична Україна*. 2025. № 1. С. 18–26.
- Гайдулін О. О., Перепелинська О. С. Нормотворчість саморегулювних організацій: сутність, зміст та форми. *Юридична Україна*. 2024. № 12. С. 6–17.
- Гайдулін О. О., Перепелинська О. С. Концепт арбітражного правопорядку (*ordre juridique arbitral*) як альтерверсія арбітражної юрисдикції (*arbitral jurisdiction*). *Юридична Україна*. 2024. № 9. С. 50–64.
- Гайдулін О. О., Перепелинська О. С. Санкції до сторін арбітражного розгляду для запобігання виведенню капіталів за межі України: нові виклики

публічним інтересам в умовах воєнного стану. Приватне право і підприємництво: збірник наукових праць. 2024. Випуск 24, частина 1. С.16–21.

• Перепелинська О. С. Концептуальне розмежування термінів «регулювання» та «саморегулювання». Приватне право і підприємництво: збірник наукових праць. 2024. Випуск 24, Частина 2. С. 170–175.

• Перепелинська О. С. Нормотворча діяльність Міжнародної асоціації юристів (МАЮ): досвід сприяння саморегулюванню у сфері міжнародного арбітражу. Юридична Україна. 2024. № 11. С. 69–78.

• Perepelynska O. Chapter 16. Prima facie establishment of a case / Provisional and Emergency Measures in International Arbitration / ed. by J. Fourret. Elgar Arbitration Law and Practice series, 2023. P. 308 – 330. <https://www.e-elgar.com/shop/gbp/provisional-and-emergency-measures-in-international-arbitration-9781802205480.html>

Матеріали, отримані за результатами дисертаційного дослідження, використовуються під час вивчення наступних дисциплін: «Теорія права», «Нормотворча діяльність», «Міжнародне приватне право», «Міжнародний комерційний арбітраж», а також можуть бути далі використані за дисциплінами «Медіація у професійній діяльності юриста», «Альтернативні форми вирішення комерційних спорів».

Таким чином, наведені наукові публікації, а також основні результати дисертаційного дослідження дають всі підстави вважати, що результати дисертаційного дослідження Перепелинської Олени Сергіївни «Нормотворча діяльність саморегулювальних організацій у сфері міжнародного комерційного арбітражу» є науково обґрунтованими, мають високий теоретичний та методичний рівень, а також практичне значення у науково-педагогічній діяльності Юридичного інституту КНЕУ.

Директорка ННІ «Юридичний інститут
КНЕУ ім. В. Гетьмана», професорка кафедри
теоретичної юриспруденції,
д.ю.н, професорка

Людмила КОЖУРА

АКТ
ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ НА ЗДОБУТТЯ НАУКОВОГО СТУПЕНЯ
ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ 081 – ПРАВО
НА ТЕМУ «НОРМОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ САМОРЕГУЛІВНИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ У СФЕРІ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО
АРБІТРАЖУ»
ПЕРЕПЕЛИНСЬКОЇ ОЛЕНИ СЕРГІЙВНИ

Даний акт засвідчує практичну значущість результатів дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії на тему «Нормотворча діяльність саморегулювальних організацій у сфері міжнародного комерційного арбітражу», виконаного партнером, керівником практики міжнародного арбітражу Адвокатського об'єднання «ІНТЕГРІТЕС» Оленою Сергіївною Перепелинською.

Результати дисертаційного дослідження О. С. Перепелинської як аспірантки Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України впроваджені у практичній діяльності здобувачки як визнаного експерту із понад 20-ти річним досвідом у сферах міжнародного арбітражу, судових спорів та міжнародної торгівлі. Зокрема отримані знання та навички з нормотворчої діяльності саморегулювальних організацій у сфері міжнародного комерційного арбітражу активно реалізовувалися:

1. Під час виконання своїх повноважень як:

Президент Української Арбітражної Асоціації, 2016-2024;

Голова арбітражної комісії Українського національного комітету Міжнародної торгової палати (ICC Ukraine) 2022-2024;

Голова комітету з питань альтернативного врегулювання спорів, що діє в складі НААУ з 2021;

Співголова Східноєвропейської групи у складі Арбітражного комітету Міжнародної Асоціації Юристів 2025-2026;

Член правління Арбітражної асоціації Центральної та Східної Європи (ArbCEE) з 2023;

Член Правління Тюркської арбітражної асоціації з 2023.

2. Коли з 2003 року вона брала участь у якості представника у понад 100 арбітражних провадженнях у більше ніж 10 юрисдикціях за різними

арбітражними регламентами – ICC, LCIA, SCC, DIS, МКАС та МАК при ТПП України, GAFTA, FOSFA, LMAA, регламентом UNCITRAL, Віденськими та Швейцарськими правилами.

3. У формі участі в якості арбітра у понад 100 комерційних та інвестиційних арбітражах з місцем арбітражу в Алмати, Бішкеку, Відні, Києві, Лондоні, Монреалі, Парижі та Стокгольмі.

4. Під час виконання своїх повноважень в арбітражних інституціях як: Член Арбітражного суду Ташкентського міжнародного арбітражного центру ТІАС, 2019-2022;

Член Міжнародного арбітражного суду Міжнародної торгової палати (ICC), 2018-2024;

Член Президії Міжнародного третейського суду ТПП Киргизької Республіки, 2024-2025.

5. Ця діяльність отримала своє визнання як надзвичайно успішна через те, що О. С. Перепелинська за час написання дисертації була:

Рекомендована Lexology Index: Arbitration 2025;

Відзначена як Thought Leader - Arbitration 2023-2024 та Global Leader - Arbitration; Global Leaders – Commercial Litigation; Global Leaders – Transport – Aviation Contentious, Who's Who Legal;

Spotlight у сфері вирішення міжнародних спорів, Chambers Global 2024 та Chambers Europe 2024;

Відзначена як Leading Individual у сфері вирішення спорів, The Legal500 EMEA 2024;

Увійшла до ТОП-100 юристів України та визнана лідером практики міжнародного арбітражу/трансграничних судових спорів, "Вибір клієнта. ТОП-100 юристів України 2023" від Юридична газета;

Стала фіналісткою Women in Business Law Awards EMEA 2023-2024 в категорії "Юрист року у сфері комерційного арбітражу";

Увійшла до списку топ-45 провідних юристів-арбітражників світу за версією GAR 45 under 45 2023;

Увійшла до Legal500 Arbitration Powerlist 2023: Центральна та Східна Європа;

Увійшла до списку найуспішніших жінок в юриспруденції Women in Law 2023 від "Юридична Газета";

Визнана юристом року у сфері арбітражу та медіації, рекомендована у сфері міжнародного арбітражу, судових спорів, Best Lawyers 2022.

Підсумовуючи усе вищевикладене вважаємо, що дисертаційне дослідження Перепелинської О. С має високий теоретичний та методичний рівень і має велике практичне значення для діяльності Адвокатського об'єднання «ІНТЕГРІТЕС».

З повагою,

Керуючий партнер АО «ІНТЕГРІТЕС»
Олексій Фелів

АКТ

ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПЕРЕПЕЛИНСЬКОЇ ОЛЕНИ СЕРГІЙВНИ на здобуття наукового ступеня доктора філософії на тему «Нормотворча діяльність саморегулювних організацій у сфері міжнародного комерційного арбітражу» за спеціальністю 081 – право

Цей акт засвідчує, що результати дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії на тему «Нормотворча діяльність саморегулювних організацій у сфері міжнародного комерційного арбітражу» Перепелинської О. С. впроваджено у діяльність Української Арбітражної Асоціації. Перепелинська О.С.:

1. Особисто бере активну участь у діяльності керівних органів Української Арбітражної Асоціації – з 2012 по 2016 була членом Правління, з 2016 по 2024 (два строки) займала посаду Президента, а з 2024 р. - члена Правління Української Арбітражної Асоціації. Її звіт як Президента та члена Правління УАА опублікований на сайті УАА (англійською мовою) у листопаді 2024 року: <https://uaa.in.ua/en-US/UAA-News/Report-on-activities-of-Olena-Perepelynska-as-UAA-President-and-Board-member.aspx?ID=1287>.
2. Керує напрямком нормотворчої діяльності УАА. З 2013 року вона очолює робочу групу УАА, яка займається питаннями удосконалення арбітражного законодавства України, серед доробок якої – численні пропозиції щодо змін арбітражного законодавства України, розроблених самою УАА, а також коментарі проектів законів, зареєстрованих у ВРУ, які стосуються арбітражу. Результати роботи цієї робочої групи опубліковані на сайті УАА: <https://uaa.in.ua/uk-UA/Arbitrazhna-asociaciya/Robochi-grupy.aspx?ID=19>
3. Бере активну участь в проектах УАА пов'язаних із покращенням судової практики українських судів у питаннях арбітражу. Зокрема, очолювала робочу групу, яка готувала перший в українській історії amicus curiae brief на запит Верховного суду. Текст висновку доступний на сайті УАА в розділі «Робочі групи» <https://uaa.in.ua/uk-UA/Arbitrazhna-asociaciya/Robochi-grupy.aspx?ID=19> та окремо <http://arbitration.kiev.ua/Uploads/Admin/UAA%20Amici%20Curiae%20Brief%20BPZ%20LLC%20v%20GrainPower%20LLC%2016102023.pdf>.
4. Бере активну участь в організації Арбітражної школи, а в подальшому і Арбітражної Академії УАА - унікальної освітньої платформи для бізнесу та юридичного ринку в Україні.

5. Серед її активностей також налагодження співробітництва УАА з багатьма міжнародними та іноземними організаціями у сфері арбітражу, організація перекладу рекомендацій та правил Міжнародної асоціації юристів українською мовою, перекладу Арбітражного регламенту ІСС українською мовою тощо.
6. Основні результати дослідження знайшли відображення у наступних основних публікаціях в засобах масової інформації, в яких репрезентована позиція УАА по багатьох актуальних питаннях регулювання арбітражу в Україні:
 - Перепелинська О. Як можна вдосконалити арбітражне законодавство України: що пропонує УАА. Юридична газета. 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshе/yak-mozhna-vdoskonaliti-arbitrazhne-zakonodavstvo-ukrayini-shcho-proponue-uaa-.html>;
 - Перепелинська О. Реформа третейських судів: магія змін? Юридична газета. 2020. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/reforma-treteyskih-sudiv-magiya-zmin.html>;
 - Перепелинская Е. Арбитражный суд для инвесторов в Украине. Что не так с этой идеей. ЛІГА.Бизнес. 2020. URL: <https://biz.liga.net/ekonomika/all/opinion/arbitrajnyy-sud-dlya-investorov-v-ukraine-chto-ne-tak-s-etoj-ideey>;
 - Перепелинська О. Які спори (не) можна передавати на вирішення міжнародного арбітражу за законодавством України? ЮРИСТ&ЗАКОН. 2019. № 31 (522). URL: <https://www.integrites.com/uk/publications/what-disputes-can-not-be-solved-by-international-arbitration-according-to-ukrainian-legislation>;
 - Перепелинська О. Реформа процесуального законодавства на підтримку міжнародного арбітражу: нові можливості для користувачів. Юрист&Закон. 2018. № 1. URL: <https://bit.ly/41rt60b>.
 - Перепелинская Е. Арбитражная реформа: сравнительный анализ законопроектов о внесении изменений в процессуальные кодексы и другие законы Украины). Юридическая практика. 2017. № 22 (1014). URL: <https://www.integrites.com/uk/publications/arbitration-reform-comparative-analysis-of-bills-on-amendments-to-procedural-codes-and-other-laws-of-ukraine>.
 - Перепелинская Е. Законопроектом №4351 предлагается урегулировать процедуры судебного содействия международному арбитражу. Юридическая практика. 2016. URL: <https://www.integrites.com/uk/publications/draft-law-no-4351-offers->

to-regulate-the-procedures-of-judicial-assistance-to-international-arbitration.

- Перепелинська О. Пропозиції УАА щодо законодавчого регулювання судової підтримки міжнародного арбітражу в Україні. Юридична газета. 2015. № 46 (492). URL: <https://bit.ly/3CYyzDe>.
- Перепелинская Е. Место спора: у Украины есть хорошие предпосылки стать привлекательным местом арбитража. Юридическая практика. 2015. № 38 (926). URL: <https://pravo.ua/articles/mesto-spora/>.
- Перепелинська О. Пропозиції УАА щодо проекту судової реформи. Юридична газета. 2014. № 37-38. С. 18-19.

Таким чином, є всі підстави вважати, що результати дисертаційного дослідження Перепелинської О. С. є науково обґрунтованими та повною мірою знайшли впровадження у діяльності Української Арбітражної Асоціації.

З повагою,

Президент Української Арбітражної Асоціації
Сергій Уваров

НАРОДНИЙ ДЕПУТАТ УКРАЇНИ

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
Перепелинської Олени Сергіївни
на тему: «Нормотворча діяльність саморегулівних організацій у сфері
міжнародного комерційного арбітражу»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії**

Цим актом засвідчується що основні практичні результати дисертаційного дослідження Перепелинської Олени Сергіївни на тему: «Нормотворча діяльність саморегулівних організацій у сфері міжнародного комерційного арбітражу» обговорено з окремими Народними депутатами - членами Комітету Верховної Ради України з питань правової політики.

Зокрема за час написання дисертації здобувачка підготувала низку листів та взяла участь у розробці пропозицій, що стосуються нормопроектної діяльності та знайшли своє відображення у наступних джерелах:

1. Вебсайт Української Арбітражної Асоціації, розділ «Новини», Засідання комітету Верховної Ради України, березень 2024 року, <https://bit.ly/4kAUC3J>.

2. Вебсайт Української Арбітражної Асоціації, розділ «Новини», Українська Арбітражна Асоціація подала до Комітету ВРУ з питань правової політики свої пропозиції змін до законодавства, травень 2024 року, <https://bit.ly/3QvJmlh>.

3. Вебсайт Української Арбітражної Асоціації, розділ «Новини», УАА підтримала проект Закону України № 12141, березень 2025 року, <https://bit.ly/4iwANsE>.

4. Лист Української Арбітражної Асоціації до Комітету ВРУ з питань правової політики від 07 травня 2024 року, <https://bit.ly/4h2vaS4>.

Пропозиції юридико-технічного змісту цілковито є слушними, але концептуальні потребують більш детального та системного осмислення.

Після додаткового експертного опрацювання усі подані пропозиції частково враховані, а інші можуть бути використані в процесі нормотворчої діяльності Верховної Ради України.

Таким чином є всі підстави вважати, що результати дисертаційного дослідження Перепелинської Олени Сергіївни є науково обґрунтованими, мають

високий теоретичний та методичний рівень, а також практичне значення у законотворчій діяльності.

**Голова підкомітету з питань
виконання рішень Європейського суду з прав людини
та альтернативного розв'язання спорів
Комітету Верховної Ради України
з питань правової політики,
народний депутат України**

Р. В. Бабій

ДОДАТОК В
ОСНОВНІ АКТИ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
УКРАЇНСЬКОЇ АРБІТРАЖНОЇ АСОЦІАЦІЇ

Вебсайт Української Арбітражної Асоціації, розділ «Робочі групи», <https://bit.ly/4dwcedO>.

Вебсайт Української Арбітражної Асоціації, розділ «Новини», «Розроблено проект змін до законодавчих актів України», жовтень 2014 року, <https://bit.ly/411q0M2>.

Вебсайт Української Арбітражної Асоціації, розділ «Новини», «Розроблено проект змін до законодавчих актів України щодо судової підтримки арбітражу», вересень 2015 року, <https://bit.ly/4b8qSXO>.

Вебсайт Української Арбітражної Асоціації, розділ «Новини», Подано коментарі та пропозиції УАА щодо проекту Закону №6540 в частині регулювання третейського судочинства, листопад 2017 року, <https://bit.ly/4ivC57c>.

Вебсайт Української Арбітражної Асоціації, розділ «Новини», УАА направила свої пропозиції щодо удосконалення арбітражного законодавства України до Комісії з питань правової реформи, грудень 2019 року, <https://bit.ly/4ieHjUZ>.

Вебсайт Української Арбітражної Асоціації, розділ «Новини», Обговорення пропозицій та поправок депутатів до законопроекту №3411, квітень 2021 року, <https://bit.ly/3Dt5Zdu>.

Вебсайт Української Арбітражної Асоціації, розділ «Новини, Круглий стіл: Законопроект № 5347: чого очікувати арбітражній спільноті?, квітень 2021 року, <https://bit.ly/41DapGy>.

Вебсайт Української Арбітражної Асоціації, розділ «Новини», УАА подала свої коментарі щодо законопроекту № 5347, травень 2021 року, <https://bit.ly/4iaNmdm>.

Вебсайт Української Арбітражної Асоціації, розділ «Новини», Засідання комітету Верховної Ради України, березень 2024 року, <https://bit.ly/4kAUC3J>.

Вебсайт Української Арбітражної Асоціації, розділ «Новини», Українська Арбітражна Асоціація подала до Комітету ВРУ з питань правової політики свої пропозиції змін до законодавства, травень 2024 року, <https://bit.ly/3QvJmIh>.

Вебсайт Української Арбітражної Асоціації, розділ «Новини», Рекомендації УАА – ІЗІ, вересень 2024 року, <https://bit.ly/3XE8Irg>.

Вебсайт Української Арбітражної Асоціації, розділ «Новини», УАА підтримала проект Закону України № 12141, березень 2025 року, <https://bit.ly/4iwANsE>.

Коментарі Української Арбітражної Асоціації до Законопроекту №3411 від 29 квітня 2020 року до другого читання у Верховній Раді України, квітень 2021 року, <https://bit.ly/43AEKs3>.

Лист Української Арбітражної Асоціації від 09 березня 2017 до Ради з питань судової реформи, «Щодо запропонованих проектом ГПК правил арбітрабільності, а також правил вжиття заходів забезпечення позову на підтримку міжнародного комерційного арбітражу та сприяння суду в отриманні доказів на підтримку міжнародного комерційного арбітражу, запропонованих проектом ЦПК, та деяких інших питань судової реформи», <https://bit.ly/40YqWVe>.

Лист Української Арбітражної Асоціації від 24 квітня 2017 року до ВССУ «Щодо справи № 759/16206/14-ц про визнання та надання дозволу на примусове виконання на території України рішення апеляційної колегії арбітражного суду Міжнародної організації торгівлі зерном та кормами (GAFTA) від 23 травня 2014 року № 4323А», Юридичний висновок незалежних спеціалістів (Amicus Curiae Brief) від 24 квітня 2017 року у справі за клопотанням компанії “Nibulon SA” про визнання та надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного арбітражного суду міжнародної асоціації торгівлі зерном і кормами (GAFTA) про

стягнення збитків з пат “Компанія “Райз”, <https://bit.ly/3XEf75P>.

Лист Української Арбітражної Асоціації від 26 жовтня 2017 року до ВССУ «Щодо справи № 761/605/17 про скасування рішення Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України від 15 листопада 2016 року у справі АС № 271ут/2016», Юридичний висновок незалежних спеціалістів (Amicus Curiae Brief) від 26 жовтня 2017 у справа за клопотанням компанії “ANT YAPI SANAYI VE TICARET ANONIM SHIRKETI” про скасування рішення Міжнародного Комерційного Арбітражного Суду при Торгово-Промисловій Палаті України від 15 листопада 2016 року у справі ас № 271ут/2016, <https://bit.ly/3Dteh56>.

Лист Української Арбітражної Асоціації від 17 листопада 2017 року до Верховної Ради України, «Щодо проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо поліпшення інвестиційного клімату в Україні за реєстраційним номером 6540 від 6 липня 2017 року в частині регулювання третейського судочинства», <https://bit.ly/4hkSxWQ>.

Лист Української Арбітражної Асоціації від 23 грудня 2019 року до Робочої групи з питань розвитку законодавства про організацію судової влади та здійснення правосуддя Комісії з питань правової реформи, <https://bit.ly/438dBfO>.

Лист Української Арбітражної Асоціації від 11 травня 2021 року до Верховної Ради України, «Коментарі до проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення діяльності арбітражів (реєстр.№ 5347 від 08.04.2021 року)», <https://bit.ly/3DgA9kf>.

Лист Української Арбітражної Асоціації від 30 грудня 2021 року до ВС «Щодо справи № 824/152/21 про визнання та надання дозволу на примусове виконання рішення Міжнародного арбітражного суду при Міжнародній торгівельній палаті від 19 травня 2021 року», Юридичний висновок незалежних спеціалістів (Amicus Curiae Brief) від 30 грудня 2021 року у справі за заявою

АЛКОДІС ЕСА про визнання та надання дозволу на примусове виконання рішення міжнародного арбітражного суду при Міжнародній торгівельній палаті від 19 травня 2021 року у справі за позовом АЛКОДІС ЕСА проти ТОВ “АГАТ-А”, <https://bit.ly/4izYLDh>.

Лист УАА від 08 вересня 2022 року до Верховної Ради України «Коментарі до законопроектів №7520, №7520-1, №7520-2, <https://bit.ly/4bVtg9D>.

Лист Української Арбітражної Асоціації від 16 жовтня 2023 року до ВП ВС «Щодо справи № 910/3208/22 про стягнення грошових коштів з Товариства з обмеженою відповідальністю “Грейн Пауер” у зв’язку з невиконанням останнім умов Контракту № MW- СРТ-02-02-22 від 2 лютого 2022 року в частині оплати вартості товару, поставленого Товариством з обмеженою відповідальністю “Березанський переробний завод” та стягнення штрафних санкцій», Юридичний висновок незалежних спеціалістів (Amicus Curiae Brief) від 16 жовтня 2023 року у справі за позовом ТОВ “БПЗ” до ТОВ “ГРЕЙН ПАУЕР” про стягнення грошових коштів у зв’язку з невиконанням останнім умов контракту № MW- СРТ-02- 02- 22 від 2 лютого 2022 року в частині оплати вартості поставленого товару та стягнення штрафних санкцій, <https://bit.ly/47mGML4>.

Лист Української Арбітражної Асоціації від 18 грудня 2023 року до ВС «Щодо справи № 910/8659/23 за позовом АНІТ SOLUTIONS (FZC) (Об’єднані Арабські Емірати) до Міністерства оборони України про зобов’язання останнього виконати умови укладеного між сторонами договору поставки №UA-1711-1», Юридичний висновок незалежних спеціалістів (Amicus Curiae Brief) від 18 грудня 2023 року у справі за позовом АХІТ СОЛУШНС (ЕФ-ЗЕ-СІ) до МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ про зобов’язання відповідача виконати умови укладеного між сторонами договору поставки №UA-1711-1, <https://bit.ly/41N5EM1>.

Лист Української Арбітражної Асоціації до Комітету ВРУ з питань правової політики від 07 травня 2024 року, <https://bit.ly/4h2vaS4>.

Порівняльна таблиця до Законопроекту УАА 2019 року з коментарями Робочої групи I, грудень 2019 року, <https://bit.ly/2MLGeY9>.

Порівняльна таблиця до Проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань вдосконалення арбітражного законодавства України, судового контролю та підтримки міжнародного комерційного арбітражу», з коментарями УАА, травень 2024 року, <https://bit.ly/4kewVy0>.

Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо питань судового контролю та підтримки міжнародного комерційного арбітражу)», підготовлений УАА в 2014 році, жовтень 2014 року, <https://bit.ly/4i5uEne>.

Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо питань судового сприяння міжнародному комерційному арбітражу)», підготовлений УАА та ICC Ukraine в 2015 році, вересень 2015 року, <https://bit.ly/3XaCTGx>.

Проект Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо питань вдосконалення арбітражного законодавства України, судового контролю та підтримки міжнародного комерційного арбітражу», підготований УАА у 2019 році, грудень 2019 року, <https://bit.ly/2SJNV4U>.

Рекомендації щодо забезпечення стандартів справедливого судочинства при розгляді позовів проти російської федерації, розроблені робочою групою УАА спільно з Інститутом законодавчих ідей, вересень 2024, <https://bit.ly/3DvlEsP>.